

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

КРАВЧЕНКО КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.925:347.951

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В
АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____/К.В.Кравченко /

Науковий керівник: Гаран Ольга Володимирівна, доктор юридичних наук,
професор

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Кравченко К.В. Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Одеса, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві.

У розділі 1 «Сучасні теоретичні засади правової природи апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві України» зазначено, що адміністративне судове апеляційне оскарження – це багатогранне правове явище, яке обумовлено діяльністю судів апеляційної інстанції з перегляду судових рішень судів нижчих інстанцій і регламентовано законодавчо послідовними та взаємопов'язаними процесуальними діями, які об'єднанні загальною метою й предметом правового регулювання.

Підкреслено, що теоретико-правове осмислення порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві в сучасних умовах здійснюється в двох основних напрямках : 1) розуміння сутності порядку апеляційного оскарження у межах адміністративного судочинства та особливостей його трансформації в сучасних умовах із урахуванням теоретико-правових й евристичних аспектів; 2) вивчення проблематики реалізації апеляційного провадження в судах апеляційної інстанції через призму теоретико-правових, галузевих і прикладних наук.

Уточнено, що під впливом об'єктивних чинників (наприклад, діджиталізації суспільства, діджиталізації правосуддя, європеїзації законодавства, глобалізаційних процесів у суспільстві та т.п.) правова природа інституту оскарження судових рішень в апеляційному порядку стрімко, докорінно змінюється. Але безумовно, трансформація зазначеного

інституту ґрунтується на ціннісних орієнтирах правової ідеології людиноцентризму.

Аргументовано розмежування понять «апеляційне провадження» та «апеляційне оскарження»; «перегляд судового рішення» та «оскарження судового рішення»; «провадження в суді апеляційної інстанції» та «провадження в апеляційному порядку», «суд апеляційної інстанції» та «апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах» та інші.

Зроблено висновок, що феноменологія категорії « апеляційне оскарження» передбачає багатоаспектність застосування цього поняття в різних галузях права і, тому, вимагає конкретизації цього визначення у межах адміністративного процесу.

Конкретизовано систему судів апеляційної інстанції : адміністративні апеляційні суди в округах; Касаційний адміністративний суд Верховного Суду; Велика Палата Верховного Суду.

Визначено, що порядок апеляційного оскарження судових рішень обумовлено декількома чинниками: а) категорією справи (справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів; справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України; справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України; справи з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України та інші; б) видом суду апеляційної інстанції де здійснюється апеляційне провадження (апеляційний адміністративний суд у відповідному окрузі, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду або Велика Палата Верховного Суду; в) правового підґрунтя.

Уточнено категорії адміністративних справ відповідно до яких Касаційний адміністративний суд Верховного Суду та Велика Палата Верховного Суду діють як суди апеляційної інстанції.

Підкреслена необхідність закріплення в Кодексі адміністративного судочинства України окремих параграфів у Главі 1 Розділу III Кодексу адміністративного судочинства України: параграфу 1 – особливості апеляційного провадження в Касаційному адміністративному Суді Верховного Суду; параграфу 2 – особливості апеляційного провадження в Великій Палаті Верховного Суду.

Удосконалено наукове уявлення про стадії оскарження судових рішень на рівні судів апеляційної інстанції: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду; апеляційний розгляд справи та ухвалення судового рішення.

Здійснено герменевтичний аналіз правових позицій ЄСПЛ та висвітлена їх екстраполяція на порядок апеляційного оскарження в національному адміністративному судочинстві.

У розділі 2 «Порядок розгляду адміністративних справ в судах апеляційної інстанції» вивчено та проаналізовано процесуальні дії, які здійснюються у межах кожної стадії апеляційного провадження через призму правових позицій Європейського суду з прав людини.

У межах дослідження здійснена систематизація особливостей апеляційного провадження в залежності від суду апеляційної інстанції: апеляційних адміністративних судів в округах; Касаційного адміністративного суду Верховного Суду; Великої Палати Верховного Суду.

Конкретизовано поняття «право особи на апеляційне оскарження», з огляду на наявність у ньому змістовної складової (закріплення в нормах чинного законодавства) та процесуальної складової (порядок реалізації в судах апеляційної інстанції).

Набули подальшого розвитку напрацювання теоретико-правовою наукою знань щодо процесуальних фільтрів, які застосовуються під час прийняття апеляційної скарги.

Запропонована авторська класифікація варіативності строків розгляду справ в порядку апеляційного оскарження.

Дістало подальшого розвитку з'ясування проблемних аспектів нормативно-правового регулювання на кожній стадії апеляційного провадження.

Обґрунтовано необхідності удосконалення національного законодавства щодо апеляційного оскарження судових рішень в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні.

Набули подальшого розвитку твердження, що право на перегляд справи та оскарження судового рішення реалізується у чітко визначених процесуальних формах, яке забезпечує у сфері правосуддя мінімізацію судових помилок та гарантує реалізації принципу верховенства права прийняття законного і обґрунтованого рішення по справі.

Проаналізовано судову практику судів апеляційної інстанції та здійснено узагальнення основних проблем апеляційного оскарження на рівні національного адміністративного судочинства. Водночас, обґрунтовано авторське бачення шляхів вирішення вказаних прогалин законодавства.

Аргументовано, що рівень впровадження новел процесуального законодавства можливо визначити на підставі дослідження та аналізу статистичних даних. На жаль, з багатьох питань статистичні данні відсутні або носять фрагментарний характер, а це не дає можливість реально оцінити вплив тих чи інших нових процесуальних інструментів на судову практику. Тому, доцільно удосконалити систему статистичного аналізу для отримання реальної інформації стосовно впливу законодавчих важелів на правові механізми апеляційного оскарження.

У розділі 3 «Окремі детермінанти модернізації інституту апеляційного провадження в адміністративному судочинстві» визначені основні сучасні вектори трансформації інституту апеляційного оскарження. Обґрунтовано, що механізми правового регулювання апеляційного оскарження стрімко докорінно змінюються під впливом певних

детермінантів, зокрема: а) цифровізації суспільства, і як наслідок – діджиталізація судового процесу; б) європеїзації національного законодавства; в) уніфікації процесуального законодавства; г) збільшення впливу судової практики на трансформацію механізму апеляційного оскарження, особливо під впливом зразкових справ та практики Європейського суду з прав людини.

Набули подальшого розвитку твердження щодо сутності діджиталізації та її вплив на порядок апеляційного оскарження і уявлення доктринальних засад щодо використання e-court на рівні адміністративного судочинства.

Аргументовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання порядку апеляційного оскарження, за рахунок внесення змін до відповідних норм КАСУ, зокрема: а) приведення у відповідність до принципу розумності строків положень частини 7 статті 287, частини 4 статті 288, частини 17 статті 289 та частини 10 статті 283 КАСУ, якими регулюються розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ шляхом збільшення термінів для апеляційного оскарження таких справ – з 10 днів до 20 днів; б) змінити положення КАС України про колегіальне вирішення питання про відкриття апеляційного провадження та надати таке право судді-доповідачу для одноособового вирішення та інші.

Набули подальшого розвитку розуміння можливостей використання міжнародного досвіду під час удосконалення правового механізму реалізації порядку апеляційного оскарження та уявлення про систему нормативно-правових актів, які визначають порядок апеляційного оскарження у площині його діджиталізації.

Доведено, що розвиток інститут апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції вдосконалюється під впливом сучасних викликів та чинників, а мультицентричність концепції на трансформацію цього інституту підтверджує, що він відкрий до осучаснення, під впливом прогресивних інструментаріїв.

Ключові слова: адміністративне судочинство, апеляційне оскарження, апеляційне провадження, система судів апеляційної інстанції, апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах; Касаційний адміністративний суд Верховного Суду; Велика Палата Верховного Суду; структура апеляційного провадження, трансформація інституту апеляційного провадження, процесуальні особливості апеляційного провадження.

SUMMARY

Kravchenko K. V. Procedural appeal procedure in administrative proceedings – Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis presented for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 "Law". Odesa I.I.Mechnikov National University, Odesa, 2021.

The thesis focuses on the problem of appeal procedure in administrative jurisdiction.

In the first chapter «Contemporary theoretical foundations of the legal nature of appeal procedure in the administrative proceedings of Ukraine» it is stated that administrative trial and appeal proceedings are a multifaceted legal phenomenon, which is due to the activities of appellate courts in reviewing court decisions that have not entered into force, and is regulated by law consistent and interconnected procedural actions, which are united by the common purpose and the subject of legal regulation.

It is emphasized that the theoretical and legal comprehension of the legal nature of the procedure for appealing in administrative proceedings in present-day conditions is carried out in two main directions: 1) comprehension of the legal nature of the procedure for appealing in administrative proceedings and specifics of its transformation in present-day conditions taking into account theoretical and legal and heuristic aspects; 2) study of the implementation of appeal proceedings in the appellate courts through the prism of theoretical and legal, branch-specific and applied sciences.

It is clarified that under the influence of objective factors (for example, digitalization of society, digitalization of justice, Europeanization of legislation, globalization processes in society, etc.) the legal nature of the institution of *judicial review* of court decisions on appeal is changing rapidly and radically. However, the transformation of this institution is certainly based on the values of the legal man-centred ideology.

The distinction between the concepts of "appeal proceedings" and "appeal against decisions" ; "review of a court decision" and "appealing a court decision";

"proceedings in the appellate court" and "proceedings on appeal"; "appellate court" and "administrative appellate courts in the districts of appeal" and others is substantiated.

It is concluded that the phenomenology of the category of "appeal proceedings" provides for the multifaceted application of this concept in various branches of law and, therefore, requires the specification of this definition within the administrative process.

The system of appellate courts is specified in the following way: administrative appellate courts in districts; Administrative Cassation Court within the Supreme Court; Grand Chamber of the Supreme Court.

It is revealed that the procedure for appeal against court decisions is determined by several factors: a) case category (cases on establishment of election results by the Central Election Commission; cases on early termination of powers of the People's Deputy of Ukraine; cases on appeals against Legal Acts, activity or inactivity of the Verkhovna Rada of Ukraine; cases on the forced return or forced expulsion of foreigners or persons without residence outside the territory of Ukraine, etc. b) the type of appellate court where the appellate proceedings are conducted in the relevant district, the Administrative Cassation Court within the Supreme Court or the Grand Chamber of the Supreme Court; c) legal foundation.

The categories of administrative cases according to which the Administrative Cassation Court within the Supreme Court and the Grand Chamber of the Supreme Court act as appellate courts have been specified.

It is stressed that there is a need to register in the Code of Administrative Procedure of Ukraine definite paragraphs in Chapter 1, Section III of the Code of Administrative Procedure of Ukraine: by paragraph 1 – specific conditions of appellate proceedings in the Administrative Cassation Court within the Supreme Court; by paragraph 2 – specific conditions of the appellate proceedings in the Grand Chamber of the Supreme Court.

Improved scientific understanding of the stages of appealing court decisions at the level of appellate courts: filing an appeal; opening of appeal

proceedings; preparation of an administrative case for appeal; appellate consideration of the case and adoption of a court decision.

The hermeneutic analysis of the legal positions of the European Court of Human Rights has been conducted and their extrapolation on the appeal procedure in the national administrative court has been highlighted.

In the *second chapter “Procedure for consideration of administrative cases in appellate courts”* the procedural actions which are carried out within each stage of the appeal proceedings through the prism of the legal positions of the European Court of Human Rights are studied and analyzed.

Within the research the systematization of procedural conditions of appeal proceedings depending on the appellate court is carried out: appellate administrative courts in districts; Administrative Cassation Court within the Supreme Court; the Grand Chamber of the Supreme Court.

The concept of "the right of a person to appeal" is specified, given the presence in it of a substantive component (enshrined in current legislation) and procedural component (the procedure for implementation in the courts of appeal).

Acquired further development of theoretical and legal science knowledge of procedural filters used in the acceptance of the appeal.

The author's classification of variability of terms of consideration of cases by way of the appellate appeal is offered.

The clarification of problematic aspects of normative legal regulation at each stage of appeal proceedings was further developed.

The necessity of improvement of the national legislation on appellate review of court decisions in the conditions of European integration processes which take place in Ukraine is substantiated.

The allegations that the right to review a case and appeal a court decision is exercised in clearly defined procedural forms, which ensures minimization of judicial errors in the field of justice and guarantees the implementation of the principle of the rule of law in a lawful and reasonable decision.

The judicial practice of the appellate courts has been analyzed and the main problems of the procedural appeal procedure at the level of national administrative proceedings have been generalized. Simultaneously, the author's vision of the ways how to solve these gaps in the legislation is substantiated.

It is argued that the level of implementation of new norms of legislation can be determined on the basis of the research and analysis of statistical data. Unfortunately, on many issues, statistics data are absent or have a fragmentary description, so it does not allow assessing completely the impact of certain new procedural tools on judicial practice. Therefore, it is advisable to improve the system of statistical analysis to obtain real information regarding the impact of legislative levers on the legal mechanisms of appeal.

In the *third chapter "Some determinants of the modernization of the institute of appeal in the administrative proceedings"* the main modern vectors of transformation of the institute of appeal are determined.

It is substantiated that the mechanisms of legal regulation of the appellate appeal are rapidly changing under the influence of certain determinants, in particular: a) digitalization of society, and as a consequence - digitalization of the judicial process; b) Europeanization of national legislation; c) unification of procedural legislation; d) increasing the influence of judicial practice on the transformation of the appeal mechanism, especially under the influence of exemplary cases and the practice of the European Court of Human Rights.

The allegations about the essence of digitalization and its influence on the appellate procedure were further developed.

The idea of doctrinal principles for the use of e-court at the level of administrative proceedings has been further developed.

Proposals to improve the legal regulation of the appeal procedure by amending the relevant rules of the CAP, in particular: which regulate the consideration of certain categories of urgent administrative cases by increasing the time for appeal of such cases - from 10 days to 20 days; b) change the provisions of the CAP of Ukraine on the collegial decision on the opening of appellate

proceedings and give such a right to the judge-rapporteur for a single decision and others.

There is a further development of understanding of the possibilities of using international experience in improving the legal mechanism for the implementation of the appeal procedure and the idea of a system of regulations that determine the order of appeal in the field of its digitalization.

It is proven that the development of the institute of appeal against the first instance court decisions is progressing under the influence of modern challenges and factors, and the multicentric concept on the transformation of this institute confirms that it is open to modernization under the influence of the advanced tools.

Key words: administrative proceedings, appeal procedure, appellate proceedings, system of appellate courts, administrative appellate courts in districts; Administrative Cassation Court within the Supreme Court; the Grand Chamber of the Supreme Court; structure of appellate proceedings, transformation of the institute of appeal, procedural specifics of appealing.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Кравченко К.В. Актуальні питання адаптації інституту апеляційного провадження в межах адміністративного судового процесу до вимог сьогодення. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. Правознавство. 2019. Вип.1(34).Т. 24. С.137-145.
2. Кравченко К.В. До питання діджиталізації інституту апеляційного провадження. *Науково-практичний фаховий збірник наукових праць «Прикарпатський юридичний вісник»*. 2019. № 4/2. С.112-115.
3. Кравченко К.В. До питання розмежування деяких понять крізь призму інституту апеляційного провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С.246-249.
4. Кравченко К.В. Сучасний погляд на правову природу апеляційного провадження по адміністративним справам. *Правова держава*. 2020. №37. С.65-70.

Статті, опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Kravchenko K. Separate questions of transformation of institute of appeal in administrative rule-making. *Legea si viata*. 2017. №8/2. С.77-88.
6. Kravchenko K. To the question of the legal status of courts of appeal instance in the administrative legal procedure of Ukraine. *European Reforms Bulletin scientific*. 2019. No.2 .17-21.
7. Kravchenko K. Main directions of modernization of the institute of appeal proceedings in administrative proceedings. *Visegrad journal on human rights*. 2020.No1.Vol. 2. P.127-132.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Кравченко К.В. Нотатки щодо принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи в адміністративному судочинстві. *Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 15 – 16 листопада 2018 р.). С.204-206.

9. Kravchenko K. Нотатки щодо видів податкових спорів. Notes on the types of tax disputes. European Integration Of Economics, Education And Law: Proceedings of the International Scientific Conference, March 22-23, 2018. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o. Wydawnictwo Erida, 2018, 335-339.

10. Кравченко К.В. Меседж щодо новел інституту апеляційного провадження в межах адміністративного судового процесу. *Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів* : матеріали VI Всеукраїнської міжвузівської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 травня 2019 р.). ОТЕІ КНТЕУ, 2019. С.148-152.

11. Кравченко К.В. Щодо принципу правової визначеності у площині апеляційного провадження через призму рішень ЄСПЛ. Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами VI міжнародної науково-практичної конференції : *Актуальні проблеми розвитку світової науки*, м. Київ: зб. статей (рівень стандарту, академічний рівень). Київ : Центр наукових публікацій, 2020. (Київ, 29 лютого 2020 р.). С. 117-123.

12. Кравченко К.В. Окремі проблеми правового регулювання апеляційного провадження у площині адміністративного судочинства. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: матеріали міжнародної наук. - практ. конф. (Харків, 6–7 березня 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С.61-63.

13. Кравченко К.В. До питання міжнародного досвіду діджиталізації інституту апеляції. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 21)* : матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. /Збірник тез доповідей: Випуск 21 (Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С.18-20.

14. Кравченко К.В. Дайджест окремих проблем апеляційного провадження в адміністративному судочинстві. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 76-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (Одеса, 22-24 квітня 2020 р.) / ред.кол.; відп. ред. А. В. Смітюх. Одеса : Фенікс, 2020. С.8-10.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	17
Вступ	18
Розділ 1. Сучасні теоретичні засади правової природи апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві України	32
1.1 Юридична своєрідність апеляційного провадження	32
1.2 Система судів апеляційної інстанції	54
1.3 Структура апеляційного провадження	71
Висновки до Розділу 1	79
Розділ 2. Порядок розгляду адміністративних справ в судах апеляційної інстанції	83
2.1 Правова природа подання апеляційної скарги: теоретичні та практичні засади	83
2.2 Відкриття апеляційного провадження	107
2.3 Підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду	113
2.4 Апеляційний розгляд справи та ухвалення судового рішення	126
Висновки до Розділу 2	155
Розділ 3. Окремі детермінанти модернізації інституту апеляційного провадження в адміністративному судочинстві	159
3.1 Характеристика окремих чинників модернізації апеляційного провадження в адміністративному судочинстві в сучасних умовах	159
3.2 Діджиталізація апеляційного провадження – один із основних напрямків його розвитку	170
Висновки до Розділу 3	189
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТКИ	237

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАСУ	Вищий адміністративний суд України (діяв до 15 грудня 2017 р.)
ВС	Верховний Суд (з 15 грудня 2017 р.)
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ДСАУ	Державна судова адміністрація України
ЕЦП	електронний цифровий підпис
ЄКЕП	Європейська комісія з питань ефективності правосуддя
ЄКПЛ	Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод)
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАСУ	Кодекс адміністративного судочинства України
КАС ВС	Касаційний адміністративний суд Верховного Суду
КМРЄ	Комітет Міністрів (Ради Європи)
РСУ	Рада суддів України
ЦВК	Центральна виборча комісія

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження.

На сучасному експансивному етапі розвитку України одним із ключових векторів трансформації є реформування судової системи, деталізація функціонально-організаційної спрямованості і забезпечення її існування із урахуванням найкращих міжнародних зразків й стандартів та напрацювань судової практики.

Більшість фахівців зазначають, що судова реформа є другою великою реформою разом із децентралізацією, яка може фундаментально змінити Україну та зробити державу успішнішою [1]. Тому, створення ефективної системи правосуддя є одним з найбільш важливих та актуальних завдань держави, а це можливо лише завдяки докорінним змінам. Але ускладнюється процес трансформації правосуддя великим рівнем недовіри населення до перетворень. Наприклад, 46,7% українців – не відчули жодних наслідків реформ, а 15,8% – відчули як негативні, так і позитивні наслідки [2].

Потрібно враховувати, що проведення судових реформ здійснюється попри наявності конфліктів на Сході, а також викликів, спричинених пандемією COVID-19 і потребує певних зусиль зі зміцнення верховенства права в державі.

Згідно Стратегії сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки [3], система правосуддя повинна перейти на новий рівень функціонування завдяки розв'язанню, щонайменше двох основних проблем: а) недостатньої якості судової системи (наприклад, необхідності якнайшвидшого розвитку е-судочинства); б) екстраполяції міжнародних стандартів в національну судову систему. А для цього необхідно чітко мати уявлення про вектори трансформації цієї системи та формуванню відповідних організаційно-правових механізмів на підставі ґрунтовного герменевтичного аналізу судової практики і наукового осмислення й обґрунтування.

Аналіз міжнародного досвіду демократичних держав, у площині розвитку системи правосуддя, дозволяє побудувати якісно нову національну модель адміністративного судочинства. Новий формат функціонування правосуддя буде сприяти підвищенню довіри суспільства і усіх верств населення до судів певної інстанції, бо буде ґрунтуватися на засадах взаємовигідної співпраці між суспільством та державою. Досягнення балансу між публічними та приватними інтересами спрямовує діяльність судів до більш плідної роботи. Кроки в зазначеному напрямку вже зроблені із урахуванням вимог Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», який закріплює підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд [4,с. 23].

Одним із перспективних напрямків реформування адміністративного судочинства є застосування нових інструментаріїв. Наприклад, перспективними новелами для модернізації адміністративного судочинства може стати створення інституту скарги на недотримання розумних строків розгляду справ у судах та, в подальшому, і інституту виплат за рахунок бюджету компенсацій учасникам судового процесу за порушення термінів [5]. Також, наступним перспективним напрямком реформування адміністративного судочинства є діджиталізація судового процесу.

Потрібно враховувати, що правосуддя є фундаментальною категорією у правовій системі та концептуально розглядається як мультицентричне явище: (а) форма реалізації прав, свобод й інтересів людини і громадянина; (б) самостійний соціальний концепт; (в) правове благо, яке реалізується через справедливе правосуддя і належні судові процедури. І, важливе місце в системі правосуддя займає апеляційне провадження.

Дійсно, важливою складовою гарантії реалізації прав, свобод та законних інтересів осіб у сфері адміністративного судочинства є право на перегляд судових рішень в порядку апеляційного провадження.

Абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що апеляційне оскарження судових рішень є складовою права на судовий захист, оскільки перегляд таких рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина [6].

Оскарження судових рішень в судах апеляційної інстанції хоча й має свої завдання, підстави для відкриття провадження, предмет доказування та процесуальну форму, однак аналіз судової практики розгляду і вирішення адміністративними судами цієї категорії справ свідчить про необхідність удосконалення не тільки окремих складових процесуального порядку перегляду судових рішень судів першої інстанції, а й цілісного підходу до здійснення адміністративного судочинства з урахуванням міжнародних стандартів [7].

Необхідність вивчення питання щодо оскарження судових рішень у адміністративному судочинстві України в порядку апеляційного провадження передбачає звернення уваги на детермінанти, під впливом яких воно формується та удосконалюється, а в майбутньому викристалізується у оновленому вигляді й формі. Одним із таких чинників, який обумовлює прискорення підлаштування інституту апеляційного оскарження до викликів сьогодення, є збільшення кількості надходження апеляційних скарг до судів апеляційної інстанції. З кожним роком кількість таких скарг збільшується на 4,85% [8]. А тому, виникає гостро потреба у створенні дієвого механізму, який зможе забезпечити потребу учасників апеляційного провадження у належному захисті їхніх прав.

Актуальність обраної теми також підсилюється євро інтеграційним напрямком розвитку вітчизняного законодавства. В даному контексті, особливо важливою постає проблема науково-методологічного забезпечення

провадження реформ та інтеграції національного правового простору до європейського у сфері захисту прав людини й сучасного здійснення правосуддя. З цієї точки зору, чисельні рішення Європейського суду з прав людини закріплюють тезу, що апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження.

Для досягнення заявлених орієнтирів необхідно провести «ревізію» вітчизняного законодавства у сфері апеляційного перегляду судових рішень. У сфері законотворчості існує ряд проблем, серед яких можливо виділити прогальність та колізійність вітчизняного законодавства. Все це, обумовлює особливий інтерес до інституту апеляційного оскарження як засобу оптимізації національної системи права.

Сьогодні проблематика правового регулювання процесуального порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві не є новою для вітчизняної адміністративної науки. Зокрема, ці питання вже досліджували О. Акімов, О. Бандурка, М. Бевзенко, Я. Берназюк, С. Гальонкін, С. Гербеда, М. Глуховець, А. Гнатенко, М. Гончаренко, Т. Гуржій, В. Гурковський, О. Заєць, Р. Кайдашев, О. Константи́й, А. Комзюк, О. Кузьменко, О. Кукурудз, Д. Луспеник, Р. Мельник, Т. Мінка, О. Миколенко, О. Непомнящий, Д. Роженко, О. Пасенюк, І. Поляков, Є. Романенко, В. Силкін, Р. Сиротенко, М. Тищенко, М. Ульмер та інші.

Апеляційне оскарження як об'єкт наукових досліджень привертає увагу багатьох учених-процесуалістів різних галузей права, зокрема : цивільного процесу, кримінального процесу. Більш поширеними є напрацювання у сфері цивілістичної науки в працях: С. Бичкова, І. Бірюкова, В. Бобрика, С. Васильєва, О. Гаркуши, В. Горшенева, С. Гусарова, І. Ємельянова, В. Ковалюк, В. Комарова, В. Кривенко, О. Трача, Ю. Червоного, Є. Чернушенко, М. Штефана, В. Тертишнікова, П. Шевчука та інших вчених.

Апеляційне провадження у межах кримінального процесу є об'єктом наукових досліджень науковців А. Александрова, Ю. Аленіна, С. Альперта, Н. Бобечко, Є. Большакова, В. Бородинова, Ю. Грошевой, М. Гультай, П.

Елькінди, О. Капліна, О. Кашка, Н.Ковтуна, І. Котубей, О. Костюченко, О. Кучинської, В.Легких, В. Маляренко, В. Мармаш, М. Михеєнко, В. Нор, В. Попелюшко, В. Рожнова, В. Сліпченко, В. Случевського, В. Смірнова, М. Строгович, А. Туманянца, І. Хотенець, О. Шило, О. Яновської та інших.

Жодним чином не применшуючи теоретичні здобутки відомих науковців, все-таки залишається невивченим той пласт ідей, який специфікує юридичну своєрідність апеляційного провадження, що неминуче віддзеркалюється у дієвості адміністративного судового процесу. У площині викликів сьогодення, ця проблематика набуває актуалізації, як у межах теоретико-правової науки, так й з позиції галузево-практичного осмислення.

Враховуючи усе вище зазначене, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовила необхідність комплексного вивчення процесуального порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана з урахуванням положень Стратегії сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки [5]; Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15.05 2013 № 386-р, затвердженої розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 15.05 2013 № 386-р. [10]; Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [11].

Тематика дослідження узгоджується із планом науково-дослідної роботи у рамках спеціальної науково-дослідної теми «Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві» (номер державної реєстрації 0118U001224).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є формування системної концепції апеляційного оскарження як основної форми судового контролю у адміністративному судочинстві України, вироблення пропозицій щодо

удосконалення адміністративного процесуального законодавства України та практики його застосування у цьому контексті.

Для досягнення цієї мети поставлені такі задачі:

- охарактеризувати право особи на апеляційне оскарження в адміністративному судочинстві України, як об'єкт адміністративно-правових досліджень;
- здійснити герменевтичний аналіз судових рішень ЄСПЛ у контексті оскарження судових рішень в судах апеляційної інстанції;
- переоцінити аксіопраксеологічні засади сучасної правозастосовної і правотворчої практики у сфері апеляційного перегляду судових рішень;
- визначити сутність, значення апеляційного провадження та визначити його місце у системі проваджень з оскарження й перевірки судових рішень у адміністративному судочинстві України;
- провести предметний та статистичний аналіз судової практики розгляду справ судами апеляційної інстанції, як на національному рівні, так і на рівні Європейського суду з прав людини;
- виявити особливості понятійно-категоріального апарату та основні інструменти механізму оскарження судових рішень в порядку апеляційного провадження;
- проаналізувати міжнародні стандарти регламентації права особи на апеляційне оскарження та можливість їх імплементації у національне законодавство;
- визначити особливості реалізації порядку апеляційного оскарження в судах апеляційної інстанції на кожній стадії апеляційного провадження: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка до апеляційного розгляду справи; розгляд справи та ухвалення судового рішення;
- виокремити основні чинники модернізації інституту апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві та визначити основні напрямки його трансформації;

– виробити та обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення правового регулювання апеляційного провадження в адміністративному судочинстві.

Об’єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, пов’язаних з організацією і здійсненням апеляційного провадження в якості додаткової гарантії реалізації права доступу до правосуддя.

Предмет дослідження – апеляційне провадження як стадія провадження з оскарження та перевірки судових рішень у адміністративному судочинстві України.

Методи дослідження. В дослідженні використовувалися різні філософські, загальнонаукові і спеціально-наукові методи. Діалектичний метод складає основу дослідження та знайшов свій прояв при виявленні тенденцій розвитку інституту апеляційного перегляду судових рішень судами апеляційної інстанції (підрозділ 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Для з’ясування сутнісної юридичної своєрідності апеляційного провадження та розкриття його значення використовувався аксіологічний метод (підрозділ 1.1, 1.3).

Системно-структурний метод дозволив розробити концепцію структури апеляційного провадження, визначити його основні складові (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Порівняльний метод використовувався при дослідженні особливостей реалізації механізмів апеляційного перегляду судових рішень судами апеляційної інстанції (підрозділи 1.1, 1.2, 2.4). Формально-логічний метод застосовувався для виявлення недоліків адміністративно-процесуального законодавства та вироблення пропозицій щодо їх усунення (підрозділ 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1).

При формулюванні емпіричної основи дослідження використовувались статистичний метод та метод контент-аналізу (підрозділ 1.1, 2.1 та 2.2).

Зазначені методи використовувались в комплексі, що забезпечило достовірність результатів наукового пошуку.

Нормативною основою дослідження є: Конституція України; Кодекс адміністративного судочинства України; Закони України; Укази Президента

України; інші нормативні акти, якими передбачено порядок апеляційного оскарження судових рішень у межах адміністративного судочинства; законодавство зарубіжних країн, яке регулює порядок апеляційного провадження.

Емпіричну базу дослідження становлять вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження у галузі адміністративного процесу, наукові публікації у сфері оскарження та перегляду судових рішень, статистичні дані, матеріали судової практики: апеляційних судів в адміністративних округах, Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, рішення Європейського Суду з прав людини.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним з найперших у науці адміністративного права України досліджень, у якому проведено комплексний аналіз юридичної своєрідності апеляційного провадження в умовах сьогодення.

Елементи наукової новизни містяться в положеннях, висновках та рекомендаціях, наведених у роботі, зокрема:

уперше:

- сформульовано авторську дефініцію поняття «апеляційне оскарження» та систему його ознак;
- обґрунтовано авторський підхід щодо особливості кожної стадії апеляційного оскарження в сучасних умовах через призму практики Європейського суду з прав людини та міжнародних стандартів здійснення правосуддя;
- визначено правову природу права особи на апеляційне оскарження, з огляду на наявність у ньому змістовної складової (закріплення в нормах чинного законодавства) та процесуальної складової (порядок реалізації в судах апеляційної інстанції) із урахуванням усталеної практики ЄСПЛ;
- виокремлено основні чинники, які зумовлюють необхідність трансформації інституту апеляційного оскарження, а також охарактеризовано їх вплив на зазначений інститут в сучасних умовах;

- визначені основні сучасні вектори трансформації інституту апеляційного оскарження;
- обґрунтовано, що механізми правового регулювання апеляційного оскарження стрімко докорінно змінюються під впливом певних детермінантів, зокрема: а) цифровізації суспільства, і як наслідок – діджиталізація судового процесу; б) європеїзації національного законодавства; в) уніфікації процесуального законодавства; г) збільшення впливу судової практики на трансформацію механізму апеляційного оскарження, особливо під впливом зразкових справ та практики Європейського суду з прав людини;
- проаналізовано специфіку прояву порядку апеляційного оскарження в залежності від суду апеляційної інстанції (на прикладі Касаційного адміністративного суду Верховного Суду; Великої Палати Верховного суду) із урахуванням міжнародних стандартів здійснення правосуддя та практики ЄСПЛ;
- запропонована класифікація варіативності строків розгляду справ в порядку апеляційного оскарження;
- обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання порядку апеляційного оскарження, за рахунок внесення змін до відповідних норм КАСУ, зокрема: а) приведення у відповідність до принципу розумності строків положень частини 7 статті 287, частини 4 статті 288, частини 17 статті 289 та частини 10 статті 283 КАСУ, якими регулюються розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ шляхом збільшення термінів для апеляційного оскарження таких справ – з 10 днів до 30 днів; б) щодо зміни положень КАС України про колегіальне вирішення питання під час відкриття апеляційного провадження та надати таке право судді-доповідачу для одноособового вирішення та інші.

удосконалено:

- теоретико-правові засади розуміння юридичної своєрідності апеляційного провадження в умовах сьогодення;

- науково-практичне уявлення щодо процесуальних особливостей апеляційного оскарження в залежності від суду апеляційної інстанції: апеляційного адміністративного суду в адміністративному окрузі; Касаційного адміністративного суду Верховного Суду; Великої Палати Верховного Суду;
- наукове уявлення про стадії оскарження судових рішень на рівні судів апеляційної інстанції: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду; апеляційний розгляд справи та ухвалення судового рішення;
- напрацьовані теоретико-правовою наукою знання щодо особливостей здійснення процесуальних дій в залежності від стадії апеляційного провадження;
- систему міжнародних стандартів здійснення правосуддя, які обумовлюють розгляд апеляційних скарг з урахуванням дотриманням принципу розумності строку;
- застосування герменевтичного аналізу правових позицій ЄСПЛ та його екстраполяція на процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві України;
 - дістали подальшого розвитку:*
 - твердження щодо сутності права на судовий захист через призму права на апеляційне оскарження в умовах сьогодення;
 - концептуальні положення щодо стадій апеляційного оскарження;
 - наукове осмислення системи судів апеляційної інстанції і визначення орієнтирів її трансформації;
 - напрацювання теоретико-правовою наукою знань щодо процесуальних фільтрів, які застосовуються під час прийняття апеляційної скарги;
 - твердження щодо сутності діджиталізації та її вплив на порядок апеляційного оскарження;
 - уявлення доктринальних засад щодо використання e-court на рівні адміністративного судочинства;

- твердження, що право на перегляд справи та оскарження судового рішення реалізується у чітко визначених процесуальних формах, що дозволяє у сфері адміністративного судочинства мінімізувати кількість судових помилок та гарантує реалізацію принципу верховенства права щодо прийняття законного і обґрунтованого судового рішення по адміністративній справі;
- обґрунтування можливостей використання міжнародного досвіду під час удосконалення правового механізму реалізації порядку апеляційного оскарження;
- уявлення про систему нормативно-правових актів, які визначають порядок апеляційного оскарження у площині його діджиталізації.
- необхідності удосконалення національного законодавства щодо апеляційного оскарження судових рішень в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні;
- пропозиції по усуненню недоліків та проблемних питань у Кодексі адміністративного судочинства України у площині апеляційного оскарження.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані та викладені в дисертаційному дослідження положення, узагальнення, висновки та пропозиції мають як загальнотеоретичне, так і прикладне значення для розвитку базових концепцій адміністративного судочинства та реалізації механізму апеляційного оскарження судових рішень. Результати проведеного дослідження можуть бути використані:

- у сфері нормотворення – при підготовці нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері апеляційного провадження та підвищення дієвості апеляційного провадження із урахуванням викликів сьогодення; при розробці варіативності моделей модернізації інституту апеляційного перегляду судових рішень;
- у науково-дослідній роботі – для поглибленого наукового пошуку шляхів вирішення проблем удосконалення вітчизняного

адміністративно-процесуального законодавства, що набуває особливого значення в умовах євроінтеграційних процесів та екстраполяції усталеної практики ЄСПЛ ;

- у правозастосовній сфері – при розробці рекомендацій до застосування та вдосконалення механізмів апеляційного перегляду судових рішень судами апеляційної інстанції і під час безпосереднього розгляду справ в порядку апеляційного провадження (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність П'ятого апеляційного адміністративного суду від 06 липня 2021 року), (Дод. Б);

- у освітньому процесі – під час розроблення навчальних програм і спеціалізованих курсів освітніми, науковими та професійними організаціями, що здійснюють підготовку та займаються підвищенням кваліфікації суддів, адвокатів, науково-педагогічних працівників; при впровадженні освітньо-кваліфікаційних програм першого (бакалаврського), другого, третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти; при підготовці методичних рекомендацій, написанні підручників, навчальних посібників, а також при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Проблеми адміністративного права», «Загальні основи процесуального права», «Адміністративне судочинство», «Актуальні проблеми сучасного адміністративного процесу» у вищих навчальних закладах (акт впровадження у навчальний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечникова від 31 серпня 2021 року), (Дод. В); при підготовці студентів до всеукраїнських змагань у сфері захисту прав людини; під час написання курсових та магістерських робіт.

Особистий внесок здобувача полягає в одноосібних опублікованих працях, що дозволило проаналізувати концепт «апеляційне оскарження» та механізм його реалізації в адміністративному судочинстві. Викладені в дисертації положення, що становлять її новизну, є результатом самостійної роботи автора. Наукові ідеї та розробки оприлюднено без співавторів.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертаційне дослідження підготовлено на кафедрі адміністративного та господарського права ОНУ імені І. І. Мечникова. Результати дисертації обговорено та схвалено на засіданнях цієї кафедри та апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах з представленням доповідей, а також на тренінгах, науково-практичних вебінарах, в яких автор приймав участь як суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду.

Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на семи науково-практичних конференціях, в тому числі: на Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права» (Київ, 15 – 16 листопада 2018 року); European Integration Of Economics, Education And Law «Proceedings of the International Scientific Conference» (Warsaw March 22-23, 2018); VI Всеукраїнській міжвузівській науково-практичній конференції «Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів» (Одеса, 14 травня 2019 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку світової науки» (Київ, 29 лютого 2020 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 21)» (Тернопіль, 9 квітня 2020 р.); 76-ої звітній конференції студентів, аспірантів та здобувачів ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова (Одеса, 22-24 квітня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (Харків, 6–7 березня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 14 наукових працях, зокрема: 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 3 статті у періодичних наукових виданнях інших держав; 7 тез доповідей науково-практичних конференціях різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які містять

дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (293 найменувань на 33 сторінках), додатків. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 184 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

1.1. Юридична своєрідність апеляційного провадження

Викликами сьогодення є трансформація адміністративного судочинства України та усіх його інституцій під впливом реформування національного правосуддя. Так як інститут апеляційного оскарження – це важлива складова адміністративного судового процесу, то, звісно, не обійшли стороною нововведення і апеляційне провадження.

Нові виклики обумовлюють потребу у змістовному теоретичному аналізі існуючого правового масиву, у його «інвентаризації» та виробленні нового доктринального розуміння сутності та визначення місця інституту оскарження судових рішень на апеляційному рівні в системі адміністративного судочинства [12].

С.А. Гальонкін зазначає, що: «сутність проблематики правових засад тих чи інших юридичних конструкцій, механізмів, тощо, наприклад, правових засад апеляційного провадження має високу інформаційну цінність для всього процесу наукового пошуку закономірностей та особливостей адміністративно-правового забезпечення даного інституту» [13].

Значення інституту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції обумовлюється трьома важливими чинниками які мають вплив на механізми судового захисту прав і свобод осіб в Україні.

Право на апеляційне оскарження судових рішень на рівні адміністративного судочинства здійснюється у межах апеляційного провадження. По-перше, апеляційне провадження сприяє підвищенню рівню охорони, захищеності прав, свобод і публічних інтересів осіб засобами адміністративного судочинства.

По-друге, інститут апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції сприяє підвищенню рівня забезпечення реалізації соціальних цінностей за допомогою національного правосуддя.

По-третє, зазначений інститут виступає «лакмусовим папірцем» дієвості забезпечення та реалізації гарантій на судовий захист осіб, рівнем реформування системи правосуддя у площині аксіологічного виміру права.

Діяльність держави щодо забезпечення реалізації гарантій на оскарження судових рішень зумовлює надзвичайну актуальність і значущість осмислення інституту апеляційного оскарження в судах апеляційної інстанції з позиції правової науки. Але, враховуючи міждисциплінарний й комплексний характер інституту апеляційного оскарження, важливим є поєднання наукових знань різних напрямів і сфер, що забезпечить загальну цілісність дослідження і буде сприяти розвитку не тільки адміністративного судочинства, а і інших процесуальних галузей, особливо цивільного, господарського.

Більшість фундаментальних досліджень щодо правової природи апеляційного провадження були проведені до 2017 року, але після внесення докорінних змін у регламентацію інституту апеляційного оскарження судових рішень – комплексних досліджень не достатньо.

У межах адміністративного процесу, проблеми апеляційного провадження досліджувались у наукових працях Ю. П. Битяка, В.М. Бевзенко (2007), М. М. Глуховеря (2013), С. А. Гальонкіна (2018), Р. П. Кайдашева (2016), Т. О. Коломоєць (2009), А. Т. Комзюка (2007), О. В. Кузьменко (2005), Р. О. Кукурудз (2010), Т. П. Мінки (2015), О. І. Миколенко (2010), Р. С. Мельника (2007), І. С. Полякова (2019), Ю. Л. Шереніна (2012) та інших науковців.

Особливе місце серед таких досліджень займають напрацювання Р. П. Кайдашева (2016), С. А. Гальонкіна (2018) та І. С.Полякова (2019).

Р. П. Кайдашев, у дисертаційній роботі «Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України» (2016), вибрав предметом дослідження

теорію та практику здійснення перегляду судових рішень в адміністративному процесі України [14].

С. А. Гальонкін у дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове забезпечення апеляційного провадження в Україні» здійснює на рівні теоретичного узагальнення визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення апеляційного провадження в Україні та окреслює напрямки вдосконалення адміністративного законодавства через призму правових засад забезпечення здійснення апеляційного провадження [13, с. 2].

І. С. Поляков у дисертаційній роботі «Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні» (2019 р.) висвітлює правову природу апеляційного провадження у площині перегляду рішень окружних адміністративних судів із урахуванням викликів сьогодення [15].

У контексті сучасного стану інституту апеляційного оскарження існує велика кількість юридичних проблем, пов'язаних з реалізацією правового механізму перегляду судових рішень судів нижчих інстанцій у межах адміністративного судового процесу.

Ефективне вирішення цих проблем можливо лише у випадку поєднання мінімум трьох основних векторів діяльності, зокрема:

- 1) глибокого наукового аналізу проблем у межах апеляційного провадження, як наукових підходів так і законодавства;
- 2) наукове осмисленні певних правових позицій, які присутні і використовуються у межах зазначеного інституту;
- 3) наданні наукових рекомендацій по вирішенню певних проблем, які стосуються застосування адміністративними судами апеляційної інстанції процесуальних норм під час апеляційного перегляду судових рішень.

А останнім часом, важливою детермінантою трансформації інституту оскарження судових рішень є прецедентна практика Європейського суду з прав людини.

У наукових дослідженнях різного рівня, від тез до дисертаційних робіт, часто використовується поняття «правова (юридична) природа». Враховуючи, що відсутнє загальноприйняте визначення цього терміну, то окремі представники наукової спільноти по-різному розкривають зміст, сутність категорії «правова (юридична) природа» та оперують цим поняттям.

Проблематика пов'язана із процесуальним порядком апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві викликає необхідність встановлення правової природи апеляційного оскарження в системі оскарження судових рішень. В цьому контексті, доцільним буде висвітлення змісту «правова (юридична) природа» та визначитися із її структурними компонентами, складовими цього правового явища. Необхідно відзначити, що зазначена категорія виступає відгалуженням більш широкої загальнотеоретичної в юриспруденції категорії – апеляційне оскарження.

До теперішнього часу в національному законодавстві поняття «правова (юридична) природа» не закріплено, хоча в наукових працях різного рівня, зазначена правова категорія використовується доволі часто. І, в результаті такої невизначеності, виникає плутанина щодо сутності категорії «правова (юридична) природа», її структурних елементів, що породжує безліч позицій серед наукової спільноти і проджує різноманітні дискусії.

Поглиблене вивчення наукової літератури свідчить, що у межах цього питання існує велике різноманіття поглядів та думок.

Наприклад, А. А. Вознюк зазначає, що зміст категорії «правова (юридична) природа» розкриває через такі складові як:

- 1) історія виникнення, становлення та розвитку;
- 2) визначення, поняття;
- 3) характерні риси, ознаки, зміст;
- 4) соціальна зумовленість;
- 5) мета;
- 6) правові наслідки;

- 7) механізм регулювання;
- 8) сутність та загальна характеристика;
- 9) місце в системі, співвідношення з іншими видами, відмінність від інших інститутів;
- 10) значення, функції та підстави [16, с. 433].

Якщо розкривати сутність дефініції «природа» на підставі результатів семантичного аналізу, то це можливо зробити через розкриття: 1) характерних ознак, властивостей; 2) змісту; 3) мети; 4) значення; 5) відмінність від інших явищ [16, с. 433].

Звісно, категорія «правова (юридична) природа» однозначно є багатоаспектним правовим явищем, і тому може розглядатися як структурний елемент правових відносин. Крім того, розуміння дефініції виступає теоретичним орієнтиром для наукових досліджень та дискусій, що дозволить сформувати певну доктринальну концепцію із урахуванням сучасних викликів.

Як зауважує В. Д. Сорокин, серед науково співтовариства сформувалося стійке уявлення про ефективність системного підходу до дослідження явищ правової дійсності. Адже, відповідно до методології загальної теорії систем кожне явище розглядається як більш-менш складна система [17, с.161].

Ставлення до інституту апеляційного оскарження як складної системи вимагає враховувати вплив узагальнених підходів до розуміння фундаментальних питань теорії адміністративного процесу, міжнародних стандартів до здійснення правосуддя, які б сприймалися міжнародною спільнотою. Врахування глобалізаційних процесів у формуванні сучасного правового простору – це виклик сьогодення.

Характерною рисою категорії «правова (юридична) природа апеляційного оскарження» виступає спільний та злагоджений характер діяльності учасників конкретно визначеного судового процесу.

Загалом, теоретико-правове осмислення правової природи порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві здійснюється в двох основних напрямках :

- 1) теоретико-правові, евристичні аспекти розуміння правової природи процесуального порядку апеляційного оскарження у межах адміністративного судочинства та особливостей їх трансформації в сучасних умовах;
- 2) проблематики реалізації апеляційного провадження в судах апеляційної інстанції через призму теоретико-правових, галузевих і прикладних наук.

Як слушно зазначає О.О.Тихомиров, перший напрям формує сферу наукових досліджень із досить сталими традиціями, яка, поряд із цим, характеризується певним плюралізмом авторських підходів. До другої складової належать наукові розробки, спрямовані на дослідження нових, динамічних суспільних процесів, <...>, які в умовах стрімкого розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій отримали надзвичайну актуальність [18, с. 7].

Наукове осмислення та обґрунтування певного правового явища формує науково-правовий простір, який напряму та опосередковано впливає на процедуру апеляційного провадження. Також, розкриття сутності правової природи апеляційного оскарження можливо через висвітлення правової природи окремих її складових. Виокремлення ознак притаманних кожному елементу правової природи апеляційного оскарження судових рішень буде сприяти більш об'єктивному осмисленню цього правового феномену.

Розуміння правової (юридичної) природи інституту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції постійно колібується практичною діяльністю під впливом результатів аналізу судової практики, а останнім часом, наявністю рішень по зразковим справам.

Як вже зазначалось, важливою складовою розуміння правової природи інституту апеляційного оскарження є визначення певних його властивостей.

До яких можливо віднести, зокрема: динамічність апеляційного провадження; більш короткі строки розгляду апеляційної скарги і матеріалів ніж розгляд позовної заяви; адміністративні справи розглядаються та вирішуються колегіально та інші. Все це, у сукупності, сприяє більш ефективному та своєчасному захисту порушених, невизнаних прав та інтересів осіб у адміністративному судовому процесі.

Як вбачається, апеляційне провадження, з одної сторони, – це один із найбільш поширених у сучасному адміністративному судочинстві способів перегляду судових рішень (ординарний спосіб перегляду), а з іншої – додаткова гарантія захисту прав, свобод та інтересів осіб.

Як вказує І. С. Поляков, апеляція становить собою основний спосіб оскарження в суді вищої інстанції судових рішень, які ще не набрали чинності [15].

Апеляційне оскарження на сьогодні є одним із найбільш поширених у сучасному судочинстві способів оскарження судових рішень. Такий інститут оскарження існує у Великобританії, Франції, Бельгії, Німеччині, Австрії, США та в інших зарубіжних країнах [15, с. 257-261].

І. С. Поляков зазначає, що найбільш ефективним і дієвим засобом у сфері захисту прав і свобод громадян є судовий розгляд суперечностей в апеляційному провадженні, який належним чином підготовлений і проведений з дотриманням усіх вимог законодавства, і в результаті якого винесено законне та обґрунтоване судове рішення [15, с. 6].

Наразі, в Україні не існує єдиного уявлення про природу та зміст апеляційного судового провадження. Як зауважує Т.О. Гуржій, вже понад півстоліття більшість наукових дискусій точаться навколо того, які ж саме аспекти правозастосовної діяльності органів державної влади слід відносити до адміністративно-процесуальних [19, с. 16],[20, с. 97, 98], [21, с. 138]. У рамках цих дискусій поступово окреслилися три аспекти розуміння апеляційного провадження.

З одного боку – це діяльність судів, з іншого – це стадія адміністративного процесу, і з третьої точки зору, – це багатогранне правове явище, яке обумовлено діяльністю судів апеляційної інстанції у межах розгляду відповідних категорій справ, визначена законодавчо послідовними та взаємопов'язаними процесуальними діями, які об'єднані спільною загальною метою й предметом правового регулювання.

Перша парадигма визначає лідируючу позицію суду апеляційної інстанції суду під час перегляду судових рішень судів нижчої інстанції. До недоліків її можливо віднести той факт, що вона не враховує, що на правову природу апеляційного судового провадження впливають, і діяльність суду, який розглядає й вирішує адміністративну справу в порядку КАСУ, і діяльність учасників адміністративного судового процесу.

Також, прихильники концепції, що апеляційне провадження – це діяльність судів по перегляду судових рішень судів нижчої інстанції, не враховують мету та завдання апеляційного провадження. Наслідком використання такого підходу стає усічене розуміння правової природи апеляційного провадження, що ускладнює визначення місця цього провадження в системі проваджень та визначення особливостей його прояву.

Як вказує Р.П. Кайдашев, дуже важливо звернути увагу, що змістовна сторона апеляційного провадження представляє собою врегульовані нормами КАСУ процесуальні відносини, які поєднані спільним предметом – поданою апеляційною скаргою [14].

Правова природа інституту апеляційного оскарження постійно змінюється та трансформується під впливом викликів сьогодення. До таких чинників впливу можливо віднести правові позиції Верховного Суду та практики ЄСПЛ. Наприклад, Постанова Верховного Суду від 23.11.2020 у справі № 826/3508/17 (адміністративне провадження № К/9901/31706/19) розширює коло осіб, які мають право приймати участь в апеляційному провадженні – за рахунок осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки [22].

Імперативи Постанови № 826/3508/17 корелюється із нормами частини 1 статті 293 КАСУ [23].

Наступним чинником, який останнім часом, докорінно змінює розуміння правової природи апеляційного провадження є діджиталізація судового процесу та використання сталої практики ЄСПЛ.

Друга парадигма розуміння сутності апеляційного провадження зосереджує увагу, що апеляційне провадження – це стадія адміністративного провадження.

За твердженням О. Ю. Костюченко: «апеляційне провадження «складається з процесуальних дій; ці процесуальні дії взаємопов'язані та послідовні; ці процесуальні дії об'єднанні спільністю предмета правового регулювання» [24].

Дійсно, апеляційне провадження є сукупністю процесуальних дій, але таке розуміння також має усічений характер, так як в цьому випадку не звертається увага на вплив діяльності судів апеляційної інстанції у підлаштуванні сформованого механізму процесуальних дій щодо перегляду судових рішень судів нижчої до викликів сьогодення. Останнім часом в судовій практиці під час винесення судових рішень враховуються як рішення по зразковим справам, так і рішення ЄСПЛ.

Автору дисертації імпонує думка вченого Р.П. Кайдашева, який зазначає, що з формальної сторони, апеляційне провадження є різновидом адміністративних проваджень, системним утворенням, яке включає в себе сукупність послідовно здійснюваних елементів, які в юридичній науці отримали назву процесуальних дій [14].

Цікавим підходом до розумінні правової природи апеляційного провадження є позиція І. В. Андропова, який поєднує критерії класифікації, розроблені у французькій процесуальній доктрині та напрацювання наукової спільноти.

Автор визначає, що апеляція – це звичайний (ординарний) реформаційний спосіб оскарження та перевірки судових рішень, що не

набрали законної сили, який спричиняє деволютивний ефект на судову справу та суспензивний ефект на судові рішення, що оскаржується [25].

Для формування зазначеного визначення апеляції автор використовує декілько класифікацій, зокрема:

- 1) за об'єктом оскарження;
- 2) залежно від суду, який здійснює перегляд;
- 3) за характером дії, яку спричиняє таке оскарження на наслідки оскаржуваного рішення.
- 4) в залежності від повноважень, які мають суди у контексті перегляду судових рішень.

Першою класифікацією, яку використовував І. В. Андронов для визначення правової природи апеляційного провадження, – за критерієм об'єкта оскарження. Дана класифікація передбачає, що усі способи оскарження поділяють на звичайні та надзвичайні (ст. 527 ЦПК Франції) [25, с. 10]. Їх також називають ординарним та екстраординарним способами оскарження [26, с. 17].

Тому, у контексті класифікації за об'єктом оскарження, – апеляційне провадження в Україні відноситься до звичайних, або ординарних.

Другою класифікацією, яку використовував І. В. Андронов для визначення правової природи апеляційного провадження, була класифікація за критерієм визначення суду, який здійснює перегляд судових рішень.

У контексті французької процесуальної доктрині, виділяють наступні способи перегляду судових рішень: ретрактаційний та реформаційний.

С. В. Васильєв зазначає, що ретрактаційний спосіб перегляду судових рішень передбачає можливість оскарження рішення до суду, який його ухвалив. При реформаційному способі, – перегляд рішення здійснює суд вищестоящої інстанції [27, с. 247].

Апеляційному провадженню в Україні притаманно реформаційний спосіб перегляду судових рішень.

Третьою класифікацією, яку використовував І. В. Андронов для визначення правової природи апеляційного провадження, була класифікація в залежності від повноважень, які мають суди у контексті перегляду судових рішень. Враховуючи цю класифікацію, виділяють два способи перегляду судових рішень – з деволютивним ефектом та неволютивним.

Деволютивний ефект передбачає перехід повноважень щодо розгляду справи від одного суду (нижчестоящого) до іншого суду (вищестоящого), що створює рух справи вгору по інстанційній системі [28,с.1062].

Неволютивний ефект передбачає, що справа не переходить до вищестоящого суду, а переглядається тим самим судом, що його ухвалив [29, с. 329].

Національному апеляційному провадженню у межах адміністративного судочинства притаманно деволютивний спосіб перегляду судових рішень.

Класифікація за характером дій, які спричиняють таке оскарження на наслідки оскаржуваного рішення, передбачає розподіл способів перегляду, – на суспензивні та несуспензивні.

Суспензивні способи оскарження та перегляду судових рішень зупиняють виконання судових рішень, що оскаржуються, а несуспензивні – не зупиняють [29, с. 329].

Апеляційне провадження в Україні відноситься до суспензивних способів перегляду судових рішень, у зв'язку із тим, що апеляційна скарга подається на судові рішення (Рішення або Ухвали), що не набрали законної сили, які до моменту розгляду такої скарги по суті не можуть бути звернені до виконання.

В той же час, І. В. Андронов наводить приклади винятку із цього правила, коли апеляційне провадження має ознаки несуспензійності: лише у випадку негайного виконання судових рішень [25, с.12].

Останнім часом серед науковців сформувався усталений підхід, що апеляційне провадження – це багатогранне правове явище і кожна із парадігм по-своєму акцентує увагу на певних структурних компонентах.

І, тому, – це діяльність суду апеляційної інстанції. Така діяльність включає в себе комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які утворюють певну сукупність процесуальних відносин, пов'язаних із відкриттям справи, її розглядом і прийняттям рішення [14, с.113].

В той же час, інститут апеляційного оскарження під впливом різноманітних детермінантів постійно еволюціонує. Це обумовлено потребою подальшого «якісного» реформування правосуддя, запровадження таких стандартів його здійснення, які відповідали б сучасним реаліям, концептуальним підходам і дозволяли осмислювати нові трансформаційні процеси та їх наслідки.

Так, О. Р. Радішевська наголошує, що: « останніми роками вітчизняне <...> право <...> піддалося серйозним трансформаціям, адже інтенсивна динаміка розвитку суспільних відносин в умовах євроінтеграції дає імпульс для правової матерії, яка спрямована на розвиток і вдосконалення, а також виявлення новітніх, інноваційних підходів до сучасної правової доктрини» [30, с.235].

Наступним чинником який впливає на модернізацію інституту апеляційного провадження, на думку А. Т. Комзюка, – це нове тлумачення <...> «старих» інститутів [31, с.25], [30, с.235].

Нові реалії – нові смислові навантаження на відомі семантичні конструкції.

Так, у національному праві широко використовуються категорії «апеляція», «апеляційне провадження», «провадження в суді апеляційної інстанції», «провадження в апеляційному порядку», «оскарження судових рішень в апеляційному порядку», а також «перегляд судових рішень в апеляційному порядку» та інші, але сутність зазначених поняття не розкрито й не закріплено на рівні законодавства, і як наслідок, – складності розуміння їхньої правової природи та застосування у практичній діяльності

Різноманітні лексичні паралелі, різні семантичні відтінки категорій обумовлюють варіативність практичного застосування.

Це дає підстави стверджувати про необхідність констатації тези, – без чіткого правового визначення категорій «апеляція», «апеляційне провадження», «апеляційне оскарження», «провадження в суді апеляційної інстанції», «провадження в апеляційному порядку», «оскарження судових рішень в апеляційному порядку», «забезпечення права на апеляційний перегляд», «право на апеляційний перегляд», а також «перегляд судових рішень в апеляційному порядку», «перегляд рішень в апеляційному порядку» та інші – виникають проблеми у правозастосуванні, враховуючи, що ці категорії є базисними для інституту апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції.

Розуміння сутності та особливостей прояву зазначених категорій, визначення меж цих понять дозволяє чітко сформулювати дієвий правовий механізм реалізації прав та обов'язків учасників апеляційного провадження та т.п. Важливо відзначити, що це істотно впливає на ефективність функціонування судів апеляційної інстанції.

Але, на жаль, досить неоднозначні й неузгоджені між собою є концептуальні підходи до розуміння сутності таких широко вживаних понять як «апеляція», «апеляційне провадження», «провадження в суді апеляційної інстанції», «перегляд судових рішень», «оскарження судових рішень судів першої інстанції» – це достатні підстави для продовження дискусії щодо співвідношення цих категорій.

Міжнародними стандартами здійснення правосуддя передбачена як відповідальність держави за подолання недоліків законодавства, правових колізій, прогалин, інтерпретаційних сумнівів і несуть цю відповідальність, так і судових органів, які застосовують та тлумачать закони.

Дана норма чітко прослідковується у рішеннях ЄСПЛ, зокрема у рішеннях у справах «Веренцов проти України» (англ. *Case of Vyarentsov v.*

Ukraine)[32], [33]; «Шмушкович проти України» (англ. *Case of Shmushkovych v. Ukraine*) [33], [34].

У зв'язку із цим, необхідно констатувати, що гарантії реалізації прав людини, закріплені у Конституції України, нині виходять за її межі. Це є закономірним процесом в умовах глобалізації та європеїзації, і цей процес можливо визначити як «революційний».

П. Крейг (*H.Graig*) вважає, що право третього покоління вимагає від сучасного європейського нормотворця законодавчих змін як на конституційному рівні, так і в частині адміністративного законодавства. ... В умовах наближення європейських правових систем таке право набуває транскордонного виміру, базуючись на принципах національного, наднаціонального, міжнародного і глобального адміністративного права [35].

Прагнення до європейських цінностей роблять правосвідомість українського народу генетично спорідненою європейській правовій системі, хоча до повного практичного приєднання до цієї системи Україні належить пройти ще довгий і нелегкий шлях. Головні складності на цьому шляху породжені тим, що в суспільній правосвідомості не визріло повністю розуміння реальної ролі і значення європейських цінностей [36, с.11].

Виділяючи різні наукові підходи до проблематики інституту апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції, потрібно наголосити, що «больові точки» цього інституту були предметом досліджень лише частково і не піддавались глибокому дослідженню із урахуванням викликів теперішнього часу.

Так, Є. А. Чернушенко ототожнює поняття «апеляційне провадження» та «апеляційне оскарження». Автор під апеляційним оскарженням розуміє, що це – один із найбільш поширених у сучасному <...> судочинстві способів оскарження судових рішень, які не набрали чинності, в суді вищої інстанції (апеляційному суді) [37].

В той же час, законодавством закріплено поняття «перегляд судових рішень», тобто, категорія «апеляційне оскарження» на рівні законодавства

не використовується. Сучасна доктрина адміністративного судочинства передбачає використання категорії «перегляд судових рішень».

Наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007, зазначено, що перегляд судових рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007) [38].

Аналізуючи співвідношення понять «перегляд судового рішення» та «оскарження», можливо зазначити, що ці категорії не тожні по змістовному наповненню. Так, зміст категорії «перегляд судового рішення» включає в себе весь спектр процесуальних засобів та важелів, яким наділений апелянт, а категорія «оскарження судового рішення» акцентує увагу лише на вираженні незгоди з судовим рішенням суду першої інстанції, що оскаржується. Таким чином, зміст категорії «перегляд судового рішення» є значно ширшим ніж зміст категорії «оскарження судового рішення» у площині процесуального законодавства.

Потрібно зазначити, що право на оскарження судових рішень у судах апеляційної інстанції є складовою конституційного права особи на судовий захист. І, гарантується воно нормами пункту 8 частини третьої статті 129 Конституцією України [39], крім випадків, встановлених законом (пункт 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11 – рп/2012) [38]. Стосовно співвідношення понять «забезпечення права на апеляційний перегляд судових рішень» та «право на апеляційний перегляд судових рішень», дуже влучно висловився Верховний суд України. Так, у Постанові Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347 кс 15, зазначено, що поняття «забезпечення права» за своїм змістом є більш широким поняттям, ніж поняття «право», яке використовується у законі, бо воно передбачає, крім самого «права», ще й гарантований державою механізм його реалізації. Забезпечення права на

апеляційне <...> оскарження включає як можливість оскарження судового рішення, так і обов'язок суду прийняти та розглянути подану апеляцію чи касацію [40].

На підставі аналізу наукових досліджень та національного законодавства можливо стверджувати, що відсутнє універсальне розуміння категорія « апеляція». Потребує уточнення факт, що категорія «апеляція» на рівні законодавства не використовується, а це пов'язано із тим, що правова природа «апеляція» неоднозначна, складна, має певні протиріччя і тому, важко дотримуватися принципу правової визначеності. Результатом такого становища є існування різноманітних концептуальних підходів до розуміння цього правового феномену.

Різні автори по різному розуміють сутність феномену апеляції.

Наприклад, Н. Р. Бобечко у науковому дослідженні «Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України» (2016), визначив аж дев'ять контекстів розуміння апеляції, зокрема:

- 1) як форма провадження з оскарження й перевірки судових рішень;
- 2) як форма звернення до суду апеляційної інстанції;
- 3) як привід до початку апеляційного провадження ;
- 4) як порядок розгляду ...
- 5) як стадія ... провадження;
- 6) як вид .. процесуального провадження;
- 7) як частина ... процесуального права;
- 8) як інститут судоустрою;
- 9) як назва судового органу [41, с. 23].

Враховуючи неоднозначність категорії «апеляція», на рівні законодавства використовується термін « апеляційне провадження», «перегляд судових рішень судом апеляційної інстанції».

О. Ю. Поклонська, К. С. Бойко, Ю. О. Шуміленко вважають, що апеляційне провадження – це комплекс процесуальних дій суду й осіб, які беруть участь у справі, спрямованих на перегляд ухвал і рішень, які не

набрали законної сили та в яких допущені помилки судом першої інстанції [42, с. 196].

На думку К.В. Гусарова, ознакою апеляційного провадження є його відкриття виключно за волею осіб, які беруть участь у справі [43, с. 38].

Окремо заслуговує на увагу зауваження Н. Р. Бобечко, що поняття «провадження в суді апеляційної інстанції», акцентує увагу на те, в суді якої ланки системи судів відбувається судове провадження, без прив'язки до його виду та процедури, що несе організаційне навантаження [41].

Підкреслюємо, що така позиція повністю корелюється з вимогами статей КАС України, зокрема: другого абзацу третьої частини статті 22 КАС України; статей 23, 292 КАС України, які визначають систему судів апеляційної інстанції [23].

Так, система судів апеляційної інстанції включає дві основні складові:

I. Апеляційні суди з розгляду адміністративних справ, які утворюються у відповідних апеляційних округах.

Відповідно до частини 1 статті 292 КАСУ [23], частини 3 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [44], – ці суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів, які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції [23];

II. Верховний Суд.

Враховуючи норми пункту 1 частини 2 статті 36, статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII [44], важливими інституціями, які здійснюють апеляційний перегляд судових рішень у межах адміністративного судочинства у площині Верховного Суду є Касаційний адміністративний суд Верховного Суду (п. 2 ч. 2 ст. 37 Закону України № 1402-VIII) та Велика Палата Верховного Суду (п.1 ч. 2. статті 37 Закону України № 1402-VIII).

2.1 Касаційний адміністративний суд Верховного Суду – один із п'яти касаційних судів Верховного Суду.

Згідно абзацу 2 частини 3 статті 22 КАСУ; частини 2 статті 292 КАСУ; пункту 1 частини 2 статті 36 Закону України № 1402-VIII, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку, як суд апеляційної інстанції, судові рішення апеляційного адміністративного суду у межах передбачених законодавством. До таких категорій справ можливо віднести:

- примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені;
- спори за участю суб'єктів владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства;
- спори, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера;
- спори, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів концесійного конкурсу [23].

2.2. Велика Палата Верховного Суду – структурно-організаційна складова Верховного Суду, постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду, до складу якого входить двадцять один суддя Верховного Суду [44].

Норми пункту 2 частини 2 статті 37, пункту 2 частини 2 статті 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», визначають повноваження Великої Палати Верховного Суду як Суду апеляційної інстанції, зокрема: перегляд судових рішень у справах, розглянутих Касаційним Адміністративним Судом Верховного Суду як судом першої інстанції (ч.2 ст. 292 КАСУ) [23], [44].

Наведені посилання на норми чинного законодавства свідчать, що використання терміну «провадження у суді апеляційної інстанції» акцентує увагу лише на місце здійснення апеляційного провадження, в той же час, порядок розгляду справи «випадає» з поля зору. І тому, процедура реалізації механізму апеляційного провадження в повній мірі не розкривається.

Ми погоджуємося із позицією Н. Р. Бобечко. Автор зазначає : « Якщо ж, відкинути функціональний та організаційний аспекти категорій, що

розглядаються, то, з одного боку, поняття «апеляційне провадження» є ширшим від поняття «провадження в суді апеляційної інстанції» [41].

Варто погодитися із думкою О. В. Стукаленко, що «важливою умовою формування дієвого законодавства є дотримання певних умов при створенні нормативно-правових актів. До таких умов можливо віднести принцип застосування поняттєвого апарату, який відповідав би наступним критеріям: а) будь-яке правове явище визначається лише одним терміном; б) один термін – одне правове явище. Недотримання цього принципу може призвести до невірному розуміння правових приписів, сутності правовідносин і до неоднозначного правозастосування правових норм юрисдикційними органами [45, с. 103-106].

Усі наведені приклади, обумовлюють здійснення нормативно-правової уніфікації категорійного інструментарію, однакового семантичного розуміння категорій у правозастосовній діяльності.

Для вирішення поставленої мети, інститут апеляційного оскарження потребує сучасного наукового переосмислення та законодавчого удосконалення, але це ускладнюється відсутністю універсального підходу до розуміння правової (юридичної) природи зазначеного інституту і окремих його складових. А це актуалізує потребу у здійсненні дослідження питання щодо семантики у сучасній юридичній термінології через призму апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції у площині адміністративного судочинства. Висвітлення особливостей змістовного наповнення певних категорій, розмежування окремих понять сприяє вирішенню певних завдань, зокрема: реалізації принципу правової визначеності на практиці; формуванню високої культури юридичної мови; структуруванню національної системи термінів.

Т. Кравцова наголошує, що принцип правової (юридичної) визначеності, відіграє надважливе значення у формуванні та функціонуванні системи права демократичної держави [46].

Дане твердження повністю корелюється із вимогами ЄСПЛ. Так у рішеннях у справах «Брумареску проти Румунії» (англ. *Case of Brumărescu v. Romania*) (1999) [47], «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (англ. *Case of Steel and others v. the United Kingdom*) (1998) [48] та інших – робиться висновок, що принцип правової визначеності є одним з фундаментальних аспектів верховенства права.

Потребує уточнення визначення принципу правової визначеності – це комплексне правове явищем, яке включає структурні складові, зокрема:

- непорушність гарантованих прав та свобод людини;
- якість законодавства;
- однозначність;
- точність формулювань правових норм;
- передбачуваність законодавчих змін;
- єдність та стабільність судової практики;
- стабільність судових рішень, які набрали законної сили [49].

На рівні європейського законодавства, поняття «стабільність судових рішень» не використовується, але застосовується поняття «остаточності рішення» (*res judicate*).

Доречними, у цьому контексті, є зауваження Н.А. Гураленко, що чіткий інтерпретаційний аспект детонує рівні «вдалої правової конструкції», належної процесуальної форми, послідовної логічно виправданої процедури чи юридичної дієвої гарантії, що творить сутнісно значеннєву регулятивно-правову і раціонально-пізнавальну соціальну модель розуміння права і призначення правосуддя [50, с. 4-5].

Даний вислів на пряму корелюється з нормами, закріпленим у Доповіді Венеціанської комісії № 512/2009 «Про верховенство права» (*the Rule of Law*), (2011) [51].

Доповнює картину розуміння правової природи апеляційного провадження і визнання, що апеляційне провадження складається із певних

стадій – структурних елементів, яким притаманна незмінна послідовність та взаємообумовленість [15, с. 113].

На підставі аналізу Кодексу адміністративного судочинства [23], до таких стадій можливо віднести: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка до апеляційного розгляду справи; розгляд справи та ухвалення судового рішення.

Кожна із цих стадій має певну мету, яка обумовлює вирішення певних завдань. І, це усе, впливає на формування загальної мети та загальних завдань апеляційного провадження.

Мета та завдання апеляційного провадження не закріплено законодавчо, але у контексті частини 1 статті 2 КАСУ, завданням апеляційного перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин на рівні судів апеляційної інстанції [23].

А метою такого перегляду є ефективний захист прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень засобами адміністративного судочинства [23].

Ми погоджуємося із авторами монографії «Ефективність правового регулювання» : « Якщо ми кажемо про ефективне правове регулювання ... ми обов'язково приходимо до необхідності визнання людини, ... її права, свободи – центром такого регулювання. Як тільки людина стає засобом, а не метою, можливо впевнено казати про те, що справедливого і ефективного регулювання в даному випадку вже не буде по «визначенню» [52].

Враховуючи основні міжнародні стандарти у сфері здійснення правосуддя, усталену практику ЄСПЛ, під час визначення основних векторів трансформація інституту апеляційного оскарження необхідно враховувати тенденції зміни методології правознавства.

Так, А. Кучук зазначає, що це є позитивним явищем з огляду на необхідність відходу від догматичної дослідницької парадигми державно-правових закономірностей. До пізнавального інструментарію правових явищ

додано значну кількість новітніх підходів, наприклад синергетичний, кібернетичний, аксіологічний тощо [53, с.116].

На думку В. Бігуна, А. Кучука, основою аксіологічного підходу є «визнання людини найвищою соціальною цінністю та визнання права цінністю, формою відображення і способом втілення людських цінностей. Застосування цього підходу дозволяє встановити, що закономірністю формування, прояву й розвитку ціннісних властивостей відношення людини й права є розвиток і поступальне здійснення гуманістичної природи права [53], [54].

Враховуючи усе вищезазначене, можливо резюмувати, що відсутність термінологічної чіткості і визначеності у законодавстві нашої держави зумовлюють суперечності у тлумаченні цього правового інституту, через призму практики та ускладнюють реалізацію механізму апеляційного перегляду судових рішень судів нижчої інстанції.

Зважаючи на вітчизняні історичні традиції, зазначена ситуація потребує наукового осмислення діяльності національних судів апеляційної інстанції для подальшого усунення окреслених прогалин та виявлення потенціалу цього інституту. Також, такий стан речей виступає сильним поштовхом для подальших наукових пошуків й практичного вирішення виявлених на рівні законодавства і допоможе відкалібрувати механізм апеляційного провадження, у відповідності із соціальними законами суспільства, враховуючи реалії сьогодення.

Ефективне застосування інституту апеляційного оскарження посилює вагоме значення адміністративного судочинства для підвищення рівня захисту публічних інтересів осіб й сприяє дієвому функціонуванню праксеологічного механізму відновлення порушених прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері діяльності публічної адміністрації.

1.2 Система судів апеляційної інстанції

Розмірковуючи над сутністю правової природи апеляційного перегляду судових рішень судів низчої інстанції, фахівці визначають низку аспектів у цьому правовому феномені.

Зокрема, С. А. Гальонкін інтерпретує апеляційне провадження як процесуальний інститут, проведення його до життя здійснюється за рахунок функціонування цілої системи судових органів та відповідних державних відомств, які забезпечують їх роботу [13, с. 66].

І тому, розгляд правової природи апеляційного провадження в адміністративному судочинстві не буде повним без розуміння системи судів апеляційної інстанції. Це обумовлено тим, що апеляційне провадження реалізується у межах системи судів апеляційної інстанції.

Спочатку зосередимося на розкритті сутності категорії «суд апеляційної інстанції». Як вже зазначалося раніше, законодавством це поняття не визначено, лише у статтях 23, 292 КАС України та статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, перераховується які суди здійснюють перегляд судових рішень в апеляційному порядку.

Сучасну систему судів, які здійснюють перегляд адміністративних справ у порядку апеляційного провадження в Україні сформовано відповідно до низки нормативно-правових актів, зокрема:

- Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [23].
- Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [55].
- Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [44];

- Указів Президента України, зокрема:
- «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» від 16.11.2004 року № 1417/2004 [56];
- «Про кількісний склад суддів адміністративних судів» від 16 травня 2007 року № 417 /2007[57];
- «Про вдосконалення мережі адміністративних судів» від 16 жовтня 2008 року № 941/2008[58];
- «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 року № 455/2017[59] тощо.

Так, вимоги статті 23 КАСУ визначають систему таких судів і вона включає три складові:

- 1) Апеляційні адміністративні суди, у межах територіальної юрисдикції яких знаходяться місцеві адміністративні суди, що ухвалили судові рішення;
- 2) Верховний Суд, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції;
- 3) Велика Палата Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції [23].

Використовуючи лише норму статті 23 КАС України, не зовсім зрозуміло куди необхідно подавати апеляційну скаргу.

Завдяки статті 292 КАС України, частини 3 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII[44], система судів апеляційної інстанції більш конкретизується і набуває такого вигляду:

Першою складовою системи судів апеляційної інстанції є Апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах і які переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів.

Відповідно вимогам чинного законодавства, замість дев'яти апеляційних адміністративних судів (Вінницького, Дніпропетровського, Донецького,

Житомирського, Київського, Львівського, Одеського, Севастопольського, Харківського) передбачено функціонування вісьмох апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах. Наприклад, П'ятий апеляційний адміністративний суд діє в апеляційному окрузі, що включає Миколаївську, Одеську та Херсонську області, з місцезнаходженням у місті Одесі.

Другою складовою системи судів апеляційної інстанції є Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду (далі – КАС ВС) він переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних адміністративних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Відповідно до частини 2 статті 37 Закону України № 1402-VIII [44], КАС ВС діє у складі Верховного Суду і в ньому обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

- 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 2) захисту соціальних прав;
- 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян (ч. 5 ст. 37 Закону України № 1402-VIII) [44].

До складу Касаційного адміністративного суду ВС входять судді відповідної спеціалізації (ч. 3 ст. 37 Закону України № 1402-VIII) [44].

Організаційне забезпечення діяльності Касаційного адміністративного суду ВС здійснює секретаріат суду, який очолює заступник керівника апарату Верховного Суду – керівник секретаріату Касаційного адміністративного суду [60].

Особливе місце серед апеляційних адміністративних судів в апеляційному окрузі займає Апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ. Таке особливе становище пов'язано із тим, що зазначений суд, як суд першої інстанції, вирішує справи щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності Центральної виборчої комісії, дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, враховуючи частину 2 статті 22 КАС України [23], а його рішення по цій

категорії справ переглядає Касаційний адміністративний суд Верховного Суду в порядку апеляційного провадження.

Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» від 11 червня 2021 №231/2021 р. передбачає перегляд у процесуальних кодексах положень щодо категорій справ, які розглядаються апеляційними судами, як судами першої інстанції, з метою передачі цих справ у місцеві суди [61].

Указ Президента України №231/2021 запускає механізм ребейдингу процесуального законодавства, а також і у контексті апеляційного провадження.

Як суд апеляційної інстанції, Касаційний адміністративний суд розглядає спори про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності, а також, в залежності від року, і так званні «виборчі спори».

Наприклад, для 2019 року було актуально справи стосовно оскарження рішень, дій і бездіяльності ЦВК та її членів, й спори між кандидатами на пост Президента України і їхніми довіреними особами. Загалом, у продовж 2019 року в провадженні суддів перебувало майже 74 тисячі справ. Суд розглянув понад 45 тисяч справ. Це результат роботи 25 суддів, а з травня 2019 року – 49 суддів. На кінець року залишилися нерозглянутими ще 27 тисяч справ [62].

Третьою складовою системи судів апеляційної інстанції є Велика Палата Верховного Суду, яка переглядає в апеляційному порядку судові рішення Касаційного адміністративного суду, ухвалені ним як судом першої інстанції.

Найбільше навантаження у системі судів апеляційної інстанції припадає на Апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Наприклад, згідно «Звіту апеляційних адміністративних судів про розгляд судових справ у 2020 році», за звітний період перебувало у провадженні 118142 апеляційних скарг і матеріалів (з них на рішення (постанови) – 105939, а на ухвали – 12203) [63].

Показники навантаження на суддів апеляційних адміністративних судів вражають (Дод. Д).

Так, середня кількість розглянутих справ на одного суддю в 2020 році склала – 592, а середня кількість справ та матеріалів, що перебували на розгляді у звітній період з розрахунку на одного суддю склала – 719 [63].

Попри велику навантаженість на суддів апеляційних адміністративних судів – відсоток розгляду справ у 2020 році склав – 92,04%.

Якщо взяти до уваги Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік, то стійко прослідковується тенденція до збільшення кількості апеляційних скарг, які потребують розгляду та вирішення.

Наприклад, кількість розглянутих апеляційних скарг у 2020 році збільшилась на 5292, у порівнянні з 2019 роком. Тенденція щодо збільшення навантаження на одного суддю апеляційного адміністративного суду за рахунок збільшення середньо-місячного надходження справ і матеріалів теж прослідковується. Так, цей показник в 2019 був на – рівні 35, 76 (справ на одного суддю в місяць), то вже в 2020 році – 37,67 [64].

Як свідчить статистика за 2020 рік, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, як суд апеляційної інстанції, отримав 90 апеляційних скарг, із них надійшло на розгляд – 80, із яких – 66 було розглянуто [65], [66].

Можливо визначити, які справи в порядку апеляційного провадження розглядає КАС ВС. Використовуючи Звіт «Про здійснення правосуддя Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду» [66], можливо визначити категорії справ, які в апеляційному порядку розглядає Касаційний адміністративний суд Верховного Суду.

Апеляційні скарги подаються на :

А) справи, пов'язаних із проміжними виборами народного депутата України;

Б) справи, пов'язані із проведенням чергових місцевих виборів;

В) справи щодо примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності – 14 (у 2019 – 10);

Г) справи інших категорій [67] .

М. Смокович зазначає, що в умовах надзвичайного навантаження КАС ВС, оптимізації робочих процесів сприяють декілька чинників, зокрема:

А) впровадження механізму створення електронних копій усіх документів при їх реєстрації;

Б) надіслання листів з використанням ЕЦП та електронної пошти;

В) фіксація передачі процесуальних документів в автоматизованій системі документообігу без використання паперових реєстрів;

Г) надіслання судових рішень у електронній формі учасникам судового процесу, які звернулись до суду із відповідною заявою [68].

Як вже було сказано, до складу Касаційного адміністративного суду Верховного Суду входять окремі палати для розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів; захисту соціальних прав; виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян [44].

Але найчастіше, саме апеляційною діяльністю займається судова палата з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

Третьою складовою судів апеляційної інстанції є Велика Палата Верховного Суду.

Відповідно до частини першої статті 45 Закону № 1402-VIII [44], Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, до складу якого входить двадцять один суддя Верховного Суду. Склад Верховного Суду – 21 судді, із них по 5 з кожного касаційного суду судді (обираються на 3 роки) та Голова Верховного Суду. Організовує роботу Великої Палати секретар Великої Палати, який обирається її суддями шляхом таємного голосування на 3 роки [44].

Існування Верховного Суду в Україні не є унікальним явищем для міжнародної спільноти. У зарубіжних країнах частіше використовується термін «верховний» ніж «вищий». Наприклад, у Грузії та Фінляндії Законами «Про судоустрій» передбачено функціонування Великих Палат у складі Верховних судів.

Законодавством України передбачено, що Велика Палата Верховного Суду буде виконувати низки повноважень, зокрема : 1) у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права; 2) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції [44].

Так, за змістом ч. 2 та ч.5 ст. 266 КАС України [23], Велика Палата Верховного Суду є судом апеляційної інстанції у адміністративних справах, розглянутих Касаційним адміністративним судом у складі ВС, як судом першої інстанції, щодо:

- 1) законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України (частина п'ята статті 266 КАС України);
- 2) законності дій чи бездіяльності ВРУ, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (частина п'ята статті 266 КАС України);
- 3) законності актів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (частина п'ята статті 266 КАС України);
- 4) про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (частина п'ята статті 285 КАС України);
- 5) з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму (частина третя статті 278 КАС України);

Також в апеляційному порядку Велика Палата переглядає рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у зразковій справі (ч. 11 ст. 290 КАС України).

За загальним правилом КАСУ, перегляд судових рішень має здійснюватися колегіально. При цьому, кожний наступний рівень перегляду має здійснюватися більшою кількістю суддів у складі відповідної колегії, але із урахуванням вимог частини 11 статті 45 Закону «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає, що засідання Великої Палати Верховного Суду вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

Крім того, у пункті «с» пункту 26 Меморандуму між Україною та МВФ про економічну та фінансову політику від 2 червня 2020 року [69] Україна взяла на себе зобов'язання щодо розширення повноважень Великої Палати Верховного Суду у частині розгляду зразкових справ та оскарження дій і рішень вищих органів влади. Невиконання зазначених зобов'язань, більш того, ліквідація Великої Палати взагалі може негативно вплинути на взаємовідносини України з МВФ, а отже й на економічну ситуацію в країні в цілому [70].

Викладене дозволяє зазначити, що Велика Палата Верховного Суду є унікальним постійно діючим колегіальним органом ВС, який не лише покликаний забезпечити однакове застосування судами норм права, а й виступає як суд апеляційної інстанції з перегляду судових рішень у найскладніших категоріях справ, а також здійснює перегляд рішень національних судів, постановлених з порушеннями приписів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [71].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду та щодо строків повернення справи» 02 жовтня 2019 року змінив певні механізми передачі судових справ на розгляд Великої Палати ВС [72].

З цього часу, передача касаційними судами судових справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду може відбуватися за сукупної наявності таких підстав:

- А) оскарження учасником судового рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції до Верховного Суду та в судах першої чи апеляційної інстанцій;
- Б) обґрунтування учасником наявності різної судової практики в подібних справах у касаційних судах інших юрисдикцій;
- В) відсутності висновків Великої Палати Верховного Суду щодо предметної юрисдикції у подібних справах [73].

Звісно, прагнення законодавця оновити, відповідно до часу, нормативно-правові акти – це потреба сьогодення. Але не завжди зміни характеризуються послідовністю і відповідністю, і як наслідок, – виникають проблеми у практиці застосування оновлених норм. Велика кількість апеляційних скарг – це свідчення існування правової невизначеності.

Згідно із частиною 3 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [44], апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Слід однак врахувати, що у окремо встановлених випадках передбачених нормами ч. 2-3 ст. 22 КАС України, апеляційні адміністративні суди також можуть виступати і судом першої інстанції [23].

Як вже зазначалось, Указ Президента України від 29.12. 2017 року № 455/2017 змінив систему апеляційних адміністративних судів шляхом ліквідації 9 апеляційних адміністративних судів (Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Київський, Львівський, Одеський, Севастопольський, Харківський) та обумовив утворення нових восьми апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах, юрисдикція яких поширюється на певну кількість адміністративних одиниць [59], (Дод. Г).

Завдяки формуванню апеляційних округів виникла ситуація, коли між різними апеляційними адміністративними судами нерівномірно за територіальною юрисдикцією була побудована система. Так, якщо П'ятий апеляційний адміністративний суд діє в апеляційному окрузі, що включає Миколаївську, Одеську та Херсонську області, то Восьмий апеляційний адміністративний суд діє в апеляційному окрузі, що включає аж шість адміністративних одиниць, зокрема: Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Тернопільську області.

У зв'язку з цим, виникла ситуація нерівномірного забезпечення доступності населення до правосуддя. Звісно, коли здійснювали поділ на адміністративні округи враховували кількість населення регіону, потенційне навантаження на суди, але поза увагою законодавства залишилися питання щодо доступності прибуття учасників адміністративної справи до певного суду апеляційної інстанції, який діє в апеляційному окрузі. Наприклад, прибуття сторін до Восьмого апеляційного адміністративного суду з Івано-Франківської області потребуватиме більших організаційних, часових і насамперед матеріальних ресурсів, а ніж, до П'ятого апеляційного адміністративного суду з Ізмаїлу.

У зв'язку з цим, на нашу думку, виникла ситуація нерівномірного забезпечення доступності населення до правосуддя. Звісно, коли здійснювали поділ на адміністративні округи враховували кількість населення регіону, потенційне навантаження на суди, але поза увагою законодавства залишилися питання щодо доступності прибуття учасників адміністративної справи до певного суду апеляційної інстанції, який діє в апеляційному окрузі. Наприклад, прибуття сторін до Восьмого апеляційного адміністративного суду з Закарпатської області потребуватиме більших організаційних, часових і насамперед матеріальних ресурсів, а ніж до П'ятого апеляційного адміністративного суду з Ізмаїлу.

На зменшення ступеню зручності щодо прибуття до апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах, звертають увагу деякі

практики та апелянти. Тому, наприклад, Л. Л. Савранчук висловлює думку про необхідність реформування системи адміністративних судів і територіально більше наблизити апеляційні адміністративні суди до «користувачів послуг» [74, с.151].

Враховуючи, наведений приклад, можливо констатувати, що попередня система територіального розташування адміністративних судів була більш рівномірною та відповідно ефективною, аніж новостворена.

Таким чином, у результаті впровадження судової реформи було створено нову систему судів апеляційної інстанції у межах адміністративного судочинства, але така модель характеризується, як низкою позитивних ознак, так і має певні вади, недоліки у контексті її ефективного досягнення мети адміністративного судочинства – захисту прав, свобод та інтересів особи [75].

Враховуючи наведену систему судів апеляційної інстанції, потрібно наголосити, що використання терміну «розгляд та вирішення апеляційної скарги» потребує уточнення із зазначенням, який суд апеляційної інстанції здійснює апеляційний розгляд. Чи це буде Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, чи Велика Палата Верховного Суду, або Апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах.

Правова природа апеляційного суду визначається тими повноваженнями, які ці суди мають із урахуванням статті 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [44].

Повноваження судів апеляційної інстанції в системі адміністративного судочинства визначається не лише, як можливість для осіб оскаржити судові рішення суду першої інстанції, а також аналізувати судову статистику, вивчати та узагальнювати судову практику, інформувати про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд; надавати місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства та інше [23].

Під час формування системи судів апеляційної інстанції в Україні враховувалися вимоги Конвенції РЄ 1950 р. Так, стаття 6 Конвенції вимагає, що особи, які відповідають перед законом, повинні мати можливість користуватися всіма фундаментальними гарантіями, передбаченими цією статтею, в провадженнях у цих судах [82].

Наприклад, у рішенні ЄСПЛ по справі «Пелевін проти України» (англ. *Case of Pelevin v. Ukraine*) (№ 24402/02, від 20.05.2010) передбачено, що право на суд, одним з аспектів якого є право доступу до суду, не є абсолютним і може підлягати дозволеним за змістом обмеженням, зокрема, щодо умов. Такі обмеження не можуть зашкоджувати самій суті права доступу до суду, мають переслідувати легітимну мету, а також має бути обгрунтована пропорційність між застосованими засобами та поставленою метою [76].

Знання складу системи судів апеляційної інстанції істотно впливає на розуміння правової природи апеляційного провадження. Тому, можливо стверджувати, що категорія «правова природа апеляційного провадження» – це родове поняття більш широке і включає видові категорії «правова природа апеляційного провадження в апеляційних адміністративних судах, у межах територіальної юрисдикції яких знаходяться місцеві адміністративні суди, що ухвалили судові рішення»; «правова природа апеляційного провадження, яке здійснює Верховний Суд, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції»; «правова природа апеляційного провадження, яке здійснює Велика Палата Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення Касаційного адміністративного суду, ухвалені ним як судом першої інстанції».

Кожній із цих видів категорій притаманні, як загальні ознаки родової категорії, так особливі ознаки, які обумовлені специфікою адміністративних справ, рішення по яким переглядаються, так і специфікою суду, який здійснює цей перегляд (адміністративні суди в апеляційних округах,

Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, Велика Палата Верховного Суду).

Необхідно акцентувати увагу на розмежуванні понять «апеляційне провадження» та «провадження в суді апеляційної інстанції» (ст. ст. 22, 23, 292 КАС України) [23] – це не тотожні поняття і їх відмінність окреслюється різним обсягом змісту та різною правовою природою.

Отже, категорія «апеляційне провадження» акцентує увагу на процедурі перегляду судових рішень судів першої інстанції.

Як слушно зауважив Н. Р. Бобечко, це не є однаковими за змістом та обсягом поняття. Перші з них (апеляційне провадження) відображають суть, зміст та особливості цих форм оскарження і перевірки судових рішень, тобто мають суто функціональний аспект. У цьому значенні, вони тотожні поняттям «провадження в апеляційному порядку» [41].

О. Ю. Поклонська, К. С. Бойко, Ю. О. Шуміленко вважають, що апеляційне провадження – це комплекс процесуальних дій суду й осіб, які беруть участь у справі, спрямованих на перегляд ухвал і рішень, які не набрали законної сили та в яких допущені помилки судом першої інстанції [42, с. 196].

Поняття ж «провадження в суді апеляційної інстанції», акцентує увагу на те, що в суді якої ланки системи судів відбувається судове провадження, без прив'язки до його виду та процедури, що несе організаційне навантаження [41].

Дане твердження повністю корелюється з нормами другого абзацу третьої частини статті 22 КАС України; статті 23 КАС України; статті 292 КАСУ, які визначають систему судів апеляційної інстанції [23].

Ця система включає:

- 1) Відповідно до ч. 1. ст. 292 КАС України, апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах

їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції [23], у випадках визначених законодавством.

- 2) Касаційний адміністративний суд Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення апеляційного адміністративного суду (наприклад, у справах за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, а також у спорах за участю суб'єктів владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства та у спорах, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу – абзац 2 ч. 3 ст. 22 КАСУ; ч. 2 ст. 292 КАСУ) [23].

Законодавством для розгляду найбільш важливих для держави і громадян спорів, зокрема за участю вищих суб'єктів державної влади, а також у зразкових справах, визначено розгляд таких справ Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду вказаних, як судом першої інстанції. Апеляційною інстанцією в таких випадках є Велика Палата Верховного Суду (частина п'ята статті 266, частина третя статті 278, частина п'ята статті 285, частина одинадцята статті 290 КАС України) [77].

- 3) Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку, як суд апеляційної інстанції, судові рішення у справах, розглянутих Касаційним Адміністративним Судом Верховного Суду як судом першої інстанції (ч. 2 ст. 292 КАСУ) [23]. Частина 4 статті 22 КАСУ закріплює перелік таких категорій справ:

– справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів. Наприклад, у 2020 до КАС ВС у справах, пов'язаних із виборчим процесом чергових місцевих виборів, надійшло – 41 апеляційна скарга (10 – щодо оскарження результатів виборів, 7 – щодо їх

інформаційного забезпечення, 3 – щодо висування та реєстрації кандидатів, 2 – щодо формування складу виборчих комісій, 19 – в інших справах щодо організації та проведення виборів). За результатами їх розгляду ухвалено 36 рішень, якими 8 апеляційних скарг повернуто, 2 – залишено без розгляду, у 1 – відмовлено у відкритті провадження та в 25 справах здійснено апеляційний перегляд судових рішень. Із них у 17 справах судові рішення залишено без змін, у 7 – рішення скасовано та в 1 – змінено [67];

- справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму;

- справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України;

- справи, пов'язані із проведенням проміжних виборів народних депутатів України, наприклад, розгляд до КАС ВС надійшло 18 таких апеляційних (13 – щодо оскарження результатів виборів, 4 – щодо висування та реєстрації кандидатів та 1 – щодо організації та проведенні виборів). За наслідками розгляду цих апеляційних скарг у 17 справах судові рішення залишено без змін і в 1 справі судові рішення скасовано та ухвалено нове, яким адміністративний позов задоволено повністю [67];

- справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України;

- справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів Президента України;

- справи щодо встановлення результатів Вищої ради правосуддя;

- справи щодо встановлення результатів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроекту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою.

Використання терміну « провадження у суді апеляційної інстанції» не дозволяє повністю розкрити алгоритм реалізації механізму апеляційного провадження, тому що робиться акцент лише на місце здійснення адміністративного судочинства, а ось порядок розгляду справи «випадає» з поля зору. Так, наприклад, Шостий ААС як суд першої інстанції – розглянув в 2020 році – 344 справи; як суд апеляційної інстанції – розглянув 23744 справи [78].

Якщо ж відкинути функціональний та організаційний аспекти категорій, що розглядаються, то поняття «апеляційне провадження» є ширшим від поняття «провадження в суді апеляційної інстанції» [41].

Буде доречним використання герменевтичного методу. Як слушно зауважив І. Онищук, герменевтичний підхід у правовій сфері ґрунтується на сукупності принципів і методів тлумачення й інтерпретації юридичних текстів, а останні можуть мати форму як нормативно-правових, так і інших правових документів, а також наукових монографій та інших письмових праць вчених. Цей підхід домінує в аналітичній юриспруденції. Тлумачення права розглядають як посередника між загальною та абстрактною нормами і конкретними життєвими ситуаціями, до яких застосовуються ці норми [79, с. 38].

І. П. Косцова зазначає, що тлумачення призводить до збільшення можливих варіантів розуміння норми права. Різноманіття варіантів надає широкі можливості не тільки для абстрактного з'ясування сенсу законодавчого правила, але й для виявлення інтересів, що стоять за нормою, та цілей законодавця [80, с. 157].

Сучасна епоха цивілізаційного розвитку – це епоха глобалізації, що охоплює динамічний розвиток міжнародних інтеграційних процесів у всіх напрямках життєдіяльності людини, зокрема, крізь призму цінностей верховенства права [30, с. 537-538].

Тому, використання і врахування досвіду ЄСПЛ для регулювання апеляційного оскарження, є доречним та необхідним.

Герменевтичний аналіз рішень Європейського суду з прав людини свідчить, що використовується термін «процедура апеляції». У цій площині, цікавим є рішення по справі «Скорик проти України» (англ. *Case of Skoryk v. Ukraine*), (2008) [81].

Згадана справа є показовою завдяки двом висловленим важливим позиціям, зокрема:

- 1) зазначено, якщо в національному правовому порядку існує процедура апеляції, держава має гарантувати, що особи, які знаходяться під її юрисдикцією, мають право у апеляційних судах на основні гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» [82].
- 2) на прикладі цього рішення видно, що ЄСПЛ ототожнює поняття «апеляційні суди» та «суди апеляційної інстанції». Хоча, національне законодавство розмежовує ці правові категорії.

Наведені вище аргументи, дозволяють зробити висновок, що категорія «апеляція» не вживається у КАСУ і також, з причини заборони використовувати спрощену термінологію.

Так, цікавою в цьому питанні, виступає Постанова ВС/ККС № 199/5625/17.01.11.18, яка закріплює правову позицію Верховного Суду згідно з якою, використання судами під час ухвалення рішень спрощеної термінології або термінології, яка прямо суперечить чи спотворює зміст визначених процесуальним законом термінів, неприпустиме. Допущення таких порушень під час складання судового рішення є неприйнятним, адже це ставить під сумнів законність ухваленого рішення [83].

Із урахуванням імперативів статей 22, 23, 292 КАС України, поняття «провадження в суді апеляційної інстанції» й «апеляційне провадження» потребують розмежування [23] – це не тотожні категорії: їх відмінність лежить у площині різного обсягу змісту цих дефініцій й їх різної правової природи та структурно-організаційної наповненості.

Як слушно зауважив Н. Р. Бобечко, це не є однаковими за змістом та обсягом поняття. Апеляційне провадження відображає суть, зміст та

особливості цих форм оскарження і перевірки судових рішень, тобто має суто функціональний аспект. У цьому значенні, воно тотожне поняттю «провадження в апеляційному порядку» [41]. Тобто, дефініція «апеляційне провадження» зосереджує увагу на процедурі перегляду судових рішень судів першої інстанції.

Категорія «провадження в суді апеляційної інстанції» акцентує увагу на місці розгляду та вирішенні апеляційної скарги.

Держава, керуючись принципом верховенства права, забезпечує збалансування приватних інтересів осіб та публічних інтересів через систему судів різної інстанції.

Також держава стоїть на сторожі захисту «слабшого», проте, за умови виконання функцій у межах та у спосіб, визначений законом. Держава «підключається» про цінності саме через запровадження адміністративних судів [84].

Вважаємо, що сьогодні варто враховувати поступову тенденцію, спрямовану на розширення меж судового захисту прав, свобод та інтересів людини, зокрема щодо правомірності та обґрунтованості рішень, дій (бездіяльності) суб'єкта владних повноважень [85, с. 516].

Такий підхід кореспондується з положеннями ст. 113 Конвенції РЄ 1950 р. щодо ефективного юридичного захисту та інших правових приписів європейського правового простору [30, с. 247].

1.3 Структура апеляційного провадження

Для більш повного розкриття сутності правової природи апеляційного провадження через призму адміністративних справ потрібно враховувати, що прослідковується значна схожість цього провадження з іншими видами апеляційно-судових проваджень (цивільними, господарськими, кримінальними).

Поза цим, апеляційне провадження є самостійним видом провадження, а тому має чимало особливостей, зумовлених природою адміністративного судочинства. Такими особливостями є:

- окреме правове регулювання;
- предмет розгляду – його складають справи, віднесені до юрисдикції адміністративних судів;
- мета провадження – забезпечення верховенства права;
- склад Судів апеляційної інстанції;
- коло суб'єктів звернення до суду апеляційної інстанції;
- коло учасників апеляційного провадження;
- організаційно-правові форми апеляційного провадження;
- процедура розгляду справ;
- порядок прийняття і природа судових рішень;
- механізм реалізації прийнятих судових рішень та ін.

В апеляційній інстанції адміністративні справи переглядаються за правилами передбаченими Главою 11 Розділу II, Главою 1 Розділу III Кодексу адміністративного судочинства України.

В адміністративно-правовій науці відсутній єдиний підхід щодо виділення структурних складових апеляційного провадження. Потребує уточнення ситуація, згідно до якої, законодавством не визначено, які правові категорії використовуються: «стадія» чи «етапи» під час характеристики апеляційного провадження в адміністративному судочинстві, тому наукова спільнота займається розробкою цього питання та сприяє доктринальним узагальненням.

Для сучасного адміністративного судочинства характерна багатополарність точок зору стосовно застосування дефініції «стадія» чи «етапи» під час висвітлення правової природи апеляційного провадження стосовно адміністративних справ [86, с. 151, 152], [87, с. 87].

Аналіз наукового простору стосовно внутрішньої структури апеляційного провадження дозволяє виокремити три основні домінуючі позиції, зокрема:

- 1) поняття «стадія» та «етап» – тотожні поняття. Прихильників зазначеної концепції легко пізнати – вони в наукових роботах використовують конструкцію < ... стадія (етап)... >;
- 2) апеляційне провадження поділяється на стадії;
- 3) апеляційне провадження поділяється на етапи [88].

Проте, при розумінні сутності порядку апеляційного провадження у вітчизняному законодавстві все ще залишається неоднозначним поняття стадій (етапів) апеляційного провадження в адміністративному судочинстві.

Спочатку необхідно визначитися стосовно вживання дефініцій « етап » та «стадія». Варто зауважити, що в науці панує думка, що поняття «етап» та «стадія» – це тотожні поняття. Серед прихильників цієї позиції багато науковців.

Представники першого напрямку є прихильниками позиції, що потрібно застосовувати категорію «стадія». Тобто, така позиція передбачає, що апеляційне провадження поділяється на стадії. До прихильників цієї концепції можливо віднести Д. М. Бахраха [95], Ю. П. Битяка [95], В. В. Богуцького [95], В. М. Гарашука [95], О. В. Кузьменко [96], Є. Г. Коваленко [93], В. Т. Маляренко [93], В. Л. Маринченко. Д. В. Мовчан [89], Г. О. Лиско [91], О. А Качура [92], Р. Хобор [90] та ін.

Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко наголошують, що виділення певних частин процесу на стадії відокремлення їх від інших ґрунтується на таких ознаках:

- 1) наявності завдань, властивих певній частині процесу;
- 2) визначене коло суб'єктів, які здійснюють на певному етапі процесуальну діяльність;
- 3) своєрідність процесуальної форми, в якій здійснюється процесуальна діяльність;

4) специфічний характер процесуальних відносин;

5) наявність підсумкового процесуального акту, в якому фіксується рішення про перехід справи в наступну стадію процесу або завершення провадження її в цілому [93, с. 12-13].

Але в будь-якому разі, кожна стадія апеляційного провадження повинна мати визначений законодавством результат, без якого не слід переходити до іншої стадії. Враховуючи цей підхід, апеляційне провадження поділяється на певні стадії, яким притаманні певні ознаки.

Разом з тим, Д. В. Мовчан погоджується, що однією із ознак стадії є формування підсумкового процесуального акту, який науковець визначає як «правовий результат». Автор говорить про те, що категорія «правовий результат» – це правове явище, яке є результатом чотирьох взаємопов'язаних складових:

- 1) настання правового результату передбаченого відповідною нормою закону;
- 2) вчинення дій, що спрямовані на настання кінцевого результату, належить в обов'язковому порядку до компетенції відповідного державного органу, уповноваженого на вчинення тих чи інших дій;
- 3) настання такого результату в обов'язковому порядку створює певні суб'єктивно-правові наслідки для особи, яка звернулася до державного органу;
- 4) без наявності такого результату неможливе настання наступної правової стадії провадження [89].

Н. Л. Губерська акцентує увагу, що стадія провадження має основні ознаки:

- наявність специфічного процесуального завдання;
- особливе коло суб'єктів;
- наявність певної кількості послідовних процесуальних дій, об'єднаних у відповідні етапи;

- здійснення юридичних процесуальних дій у певній логічній послідовності та у відповідних часових межах;
- оформлення результатів здійснених дій у юридичних документах;
- наявність зв'язку між попередніми й наступними стадіями, який забезпечує необхідну послідовність розвитку адміністративного провадження та надає можливість перевірки здійснення окремих стадій [94, с.11-15].

Ми погоджуємося із позицією О. В. Кузьменко, яка передбачає, що під процесуальною стадією слід розуміти відносно відокремлену частину адміністративного провадження, що має власні особливості та завдання.

Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук підкреслюють, що процесуальні стадії – важливі органічні елементи, що характеризують структуру кожного з проваджень [95, с. 192].

Саме через стадії, через їх аналіз характеризуються адміністративні провадження. Таким чином, потреба в характеристиці певних адміністративних проваджень здебільшого обумовлює здійснення аналізу кожної його стадії.

О. В. Кузьменко зазначає, що будь-яке провадження за адміністративними справами складається з ряду окремих операцій. Зазначені операції називаються процесуальними стадіями – це відносно відокремлені частини адміністративного провадження, що мають власні особливості та завдання. Кожна стадія має свої етапи, які наповнені діями [96, с. 316].

Отже, стадії апеляційного провадження можна визначити як логічні, послідовні дії, кожна з яких має свої якісні особливості (послідовність, доцільність, процедуру, ефективність), а разом всі вони створюють зв'язну структуру вказаного провадження, яке приносить юридичний фіксований результат визначений нормами законодавства.

Класифікацію стадій апеляційного провадження варто трактувати розширено, тому можна запропонувати наступну структуру з чотирьох стадій апеляційного провадження (кожна з яких може складатися з певних етапів):

- 1) подання апеляційної скарги (ст. ст. 292-297 КАСУ);

- 2) відкриття апеляційного провадження (ст. ст. 298 - 305 КАС України);
- 3) підготовка до апеляційного розгляду справи (ст. ст. 306 - 308 КАС України);
- 4) розгляд справи та ухвалення судового рішення по суті (ст. ст. 309 - 326 КАС України).

Аргументом до включення у четверту стадію «розгляд та ухвалення судового рішення справи» етапу винесення судового рішення може слугувати позиція, згідно з якою, певна стадія повинна закінчуватися наявністю підсумкового процесуального акту визначеного законодавством. Апелянту важливий не тільки сам розгляд та вирішення справи, а й юридичне оформлення цього рішення (ухвали або / та постанови).

Більшість науковців підтримують концепцію, що апеляційне провадження включає такі стадії:

- 1) відкриття апеляційного провадження (ст. ст. 298 –305 КАС України);
- 2) апеляційний розгляд (ст. ст. 306 – 326 КАС України).

Певна когорта науковців дотримуються іншої позиції стосовно виділення певних «фрагментів» в апеляційному провадженні. Панує позиція стосовно наявності чотирьох етапів (стадій), але різниця у змістовному наповненні.

Так, В. Л. Маринченко умовно виділяє:

- апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження;
- підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду;
- апеляційний розгляд;
- ухвалення судового рішення [97, с. 325].

Певної позиції дотримуються А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Науковці не оперують ні поняттям «етап», ні «стадія», а зазначають, що апеляційне провадження представляє собою окрему стадію адміністративного судочинства, яке водночас складається з таких частин:

- порушення апеляційного розгляду адміністративної справи;
- підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду;

– апеляційний розгляд адміністративної справи у судовому засіданні [98, с.423].

Підсумовуючи різноманітні погляди стосовно полеміки про кількість стадій апеляційного провадження потрібно привести дуже вдале зауваження О. В. Кузьменко: «Існує дуже багато точок зору правників щодо кількості стадій в окремих провадженнях, але це не має принципового характеру. Стадії можна продовжувати, можна дробити на окремі дії, давати їм різні назви тощо. Принципово важливим тут є те, що у підсумку стадії повинні повно і точно відображати цілісну картину провадження як сукупність окремих дій та операцій, що здійснюються у процесі реалізації адміністративно-правових норм» [96, с. 215]. Тобто, в адміністративно-правовій теорії відсутній загальновизнаний доктринальний підхід щодо визначення обсягу, змісту та кількості стадій в апеляційному провадженні. Так само не існує єдиного підходу щодо характеру та кількості етапів, з яких складається окрема стадія апеляційного провадження.

Неоднозначність застосування понять «стадія» та «етап» майже унеможлиблює сформулювати сучасну цілісну концепцію розвитку апеляційного провадження. Не домовившись на початку шляху про однакові семантичні конструкції юридичних термінів, створюється ситуація розмови людей, які не знають мову один одного. А це призводить до великої кількості припущень, невизначеності, непорозумінь та т.п.

І тут буде доречним висловлювання, О.І. Миколенко, що понятійний апарат адміністративного процедурного права повинен являти собою цілісне і системне логічно-юридичне утворення, у якому всі поняття (категорії) перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, у відносинах координації і субординації [99, с. 129].

Тобто, використання терміну який є моносемічним, передбачає, що цей термін має строгу змістовну визначеність, однозначність – це важлива передумова створення дійсно зрозумілого правового механізму.

При цьому необхідно зазначити, що однозначність у мові закону – це не єдине значення слова, а його однакове сприйняття і єдине тлумачення саме в тексті цього закону. Важливим у зв'язку з цим є те, що для визначення одних і тих самих понять використовувалися одні й ті самі терміни.

Застосування різних термінів для визначення понять одного обсягу та змісту призводить до їхнього неоднозначного сприйняття при застосуванні законодавства або ж додаткових спорів [100], [291].

Третьою концепцією щодо структури апеляційного провадження виступає позиція науковців, згідно якої апеляційн провадження поділяється на етапи.

Наприклад, О. О. Марченко зазначає, що для апеляційного провадження характерним є етапність здійснення [88, с. 255].

Автор виділяє чотири етапи апеляційного провадження:

- перший етап – подання апеляційної скарги;
- другий етап – підготовка справи до апеляційного розгляду;
- третій етап – апеляційний розгляд справи;
- четвертий етап – ухвалення судового рішення у справі [88].

В.С.Стефанюк теж дотримується позиції, що провадження у суді апеляційної інстанції – це стадія судового адміністративного процесу, яка складається з етапів [101, с.255]. Наприклад, автор акцентує увагу, що етап «розгляд справи» складається з трьох взаємопов'язаних частин:

- 1) підготовчої;
- 2) розгляду апеляційної скарги;
- 3) ухвалення і проголошення рішення [101, с. 299 -300].

Етап – це сукупність дій, які реалізують внутрішньо-стадійну проміжну мету [96, с. 215].

В той же час, дія – це найменший структурний елемент етапу.

М. Толстолуцька зазначає, що етапи – це процесуальні дії та процесуальні рішення, спрямовані на вирішення окремих їх завдань [102, с. 255].

Варто зауважити, кожний етап судочинства характеризується сукупністю процесуальних дій, об'єднаних однією найближчою метою.

Авторське бачення структури апеляційного провадження полягає у тому, що апеляційне провадження складається із взаємопов'язаних стадій.

Узагальнюючи вищевикладені положення, вважаємо за доцільне виділити 4 стадії апеляційного провадження адміністративних справ:

- 1) подання апеляційної скарги;
- 2) відкриття апеляційного провадження;
- 3) підготовка до апеляційного розгляду справи;
- 4) розгляд справи та ухвалення судового рішення.

Висновки до Розділу 1

Інститут апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції – це невід'ємна частина адміністративного судочинства та механізму захисту прав, свобод та інтересів осіб у межах здійснення правосуддя.

Розвиток інституту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції свідчить про вдосконалення механізму апеляційного перегляду судових рішень під впливом сучасних викликів, а мультицентричність поглядів на таку трансформацію підтверджує, що зазначений інститут відкрит до змін, під впливом застосування сучасних інструментів.

Від рівня розуміння правової (юридичної) природи категорії «апеляційне оскарження судових рішень» залежить ефективність реалізації у практичній площині порядку апеляційного перегляду судових рішень в адміністративному судочинстві через призму сучасних викликів.

Межі понятійного контексту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції у площині апеляційного провадження окреслюються такими термінами, як «апеляція», «апеляційне провадження», «суди

апеляційної інстанції», «апеляційні суди», «апеляційне оскарження», «процедура апеляції» та ін.

З'ясовано співвідношення окреслених понять і наголошується на їх неоднозначності, а це допомагає визначити їх місце «один в одному» та співвідношення їх правових змістів.

Розуміння сутності правової природи інституту апеляційного оскарження залежить від кута зору дослідника. Але, незважаючи на усе різноманіття поглядів, – більшість наукової спільноти дотримується позиції, що апеляційне провадження складне, багатогранне правове явище, яке дозволяє додатково реалізувати особам своє конституційне право на перегляд судових рішень судів першої інстанції. Також, що це провадження виступає одним із додаткових способів захисту прав, свобод та інтересів населення.

Сформульовано розуміння, що апеляційне оскарження судових рішень судів першої інстанції у межах адміністративного судочинства – це багатовекторний концепт, враховуючи його структуру, особливості реалізації механізмів, інструментів, правил та стандартів, які визначають його правову природу.

Правовий інститут апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції в адміністративному судочинстві є важливо складовою адміністративного судочинства, а тому, його сучасний аналіз є вкрай актуальним і доцільним. Від рівня вирішення проблем здійснення апеляційного провадження залежить ступінь захищеності громадян від можливих проявів суддівського свавілля та рівень забезпечення їх прав за допомогою даної інституції. У зв'язку із тим, що створення системи судів апеляційної інстанції є важливим позитивним моментом формування дієвого механізму захисту прав, свобод та інтересів осіб, завдяки удосконаленню діяльності судів, а саме, апеляційне провадження дає змогу сторонам процесу домагатися виправлення можливих помилок судів першої інстанції до моменту набрання судовим рішенням законної сили.

Проблеми інституту апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції в адміністративному судочинстві можливо вирішувати на різних рівнях: науково-теоретичному і практичному, але найбільш сучасний – їх поєднання.

Охарактеризовано стан правової визначеності категорії «правова природа апеляційного провадження».

Обґрунтовано необхідність проведення глибокого наукового аналізу, осмислення певних правових позицій та надання наукових рекомендацій по вирішенню виявлених проблем для визначення ефективності адміністративно-процесуального регулювання апеляційного провадження, знаходження його проблемних «точок» для переведення національного судочинства у відповідність стандартам здійснення правосуддя в ЄС. У цьому контексті, перспективним напрямком досліджень є застосування герменевтичного аналізу рішень Європейського суду з прав людини і використання їх імперативів у національній судовій практиці.

Правовим підґрунтям функціонування сучасної системи судів, які сприяють перегляду адміністративних справ у порядку апеляційного провадження в Україні на підставі яких сформовано змістовне наповнення дефініції «суди апеляційної інстанції» є низка нормативно-правових актів, зокрема: Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Меморандуму між Україною та МВФ « Про економічну та фінансову політику» від 2 червня 2020 року; Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV; Законів України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII; «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII; Указів Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» від 16.11.2004 року № 1417/2004; «Про кількісний склад суддів адміністративних судів» від 16

травня 2007 року № 417 /2007; «Про вдосконалення мережі адміністративних судів» від 16 жовтня 2008 року № 941/2008; «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 року № 455/2017; «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» від 11 червня 2021 № 231/2021 р. тощо.

Визначено систему судів апеляційної інстанції та висвітлені їх функції із урахуванням місця в системі правосуддя. Виокремленні специфічні процесуальні дії кожного елементу системи судів апеляційної інстанції.

Наприклад, зазначено, що Велика Палата Верховного Суду здійснює функції апеляційної інстанції у таких особливо важливих категоріях адміністративних справ, як :

- щодо законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України;

- законності дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; законності актів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ч.5 ст. 266 КАС України);

- з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму (ч.3 ст. 278 КАС України);

- про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ч. 5 ст. 285 КАС України);

- у зразкових справах (ч.11 ст. 290 КАС України).

Специфіка реалізації порядку апеляційного оскарження судових рішень притаманна і другим складовим системи судів апеляційної інстанції.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ У СУДАХ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

2.1 Правова природа подання апеляційної скарги: теоретичні та практичні засади

Великий вплив на розкриття правової природи апеляційного провадження в цілому та подання апеляційної скарги зокрема здійснює застосування герменевтичного підходу до дослідження національного законодавства, а також правових приписів європейського правового простору.

Серед яких особливе місце займають:

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) [82];
- Протоколи №1 [104], №2 [105], № 4 [106], №7 [107], №11 [108], №15 [109], №16 [109] до Конвенції 1950 року [103], ратифікованих Україною Закон України від 17.07.1997 р. №475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [82];
- Заява Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [113];
- Правило 47 Регламенту Європейського суду з прав людини [114];
- Закон України від 23 лютого 2006 року №3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [115];
- Кодекс адміністративного судочинства України [23] та інші [116, с. 5].

Першою стадією апеляційного провадження – є подання апеляційної скарги.

Сутність стадії подання апеляційної скарги визначається сукупністю послідовних дій двох груп: дій апеллянта та певних дій суду.

Дії апеллянта обумовлені поданням апеляційної скарги до суду апеляційної інстанції, що сприяє реалізації права на апеляційне оскарження.

Дії суду на стадії подання апеляційної скарги окреслені прийняттям апеляційної скарги, а головне здійснюється аналіз апеляційної скарги.

Правовим підґрунтям для подання апеляційної скарги є право на судовий захист.

Частини перша та друга статті 55 Конституції України закріплюють право на судовий захист. Це право є складним та многорівневим правовим явищем і включає багато складових :

- право на звернення особи до суду;
- право на обґрунтоване судове рішення;
- право виправлення судової помилки судом другої інстанції та інші.

Показовою є позиція Конституційного Суду України щодо значення апеляційного оскарження в системі судового захисту прав осіб, закріплена у Рішенні Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року 4-р(П)/2020[117]. У абзаці третьому підпункті 3.2 пункту 3 мотивувальної частини вказаного вище рішення зазначено, що апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, є важливим для утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України) [117], [118].

Є.А. Чернушенко зазначає, що: « право апеляційного оскарження реалізується заявленою вимогою, втіленою у процесуальній формі – письмовій апеляційній скарзі, а також процесуальними діями по її пред'явленню» [119, с. 14].

Відповідно до норм адміністративно-процесуального законодавства, реалізація права на перегляд судових рішень, ухвалених судом першої інстанції, в порядку апеляційного провадження вимагає дотримання встановлених Кодексом адміністративного судочинства України та інших законів вимог щодо порядку подання апеляційної скарги.

Аналіз значної кількості справ, які розглядалися ЄСПЛ з приводу порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, що безпосередньо присвячена праву на справедливий суд, свідчить, що ЄСПЛ визнає складниками цього права доступність правосуддя, рівність суб'єктів судового розгляду й рівність учасників судового розгляду в процесуальних правах, розумні строки захисту прав, змагальність тощо [120, с.155].

Я. Берназюк висловлює думку, що порушення судового провадження саме по собі не задовольняє усіх вимог пункту 1 статті 6 Конвенції; ціль Конвенції – гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними або ілюзорними [121].

Досліджуючи це питання, передусім варто зауважити, що право на доступ до суду включає в себе декілька прав – право ініціювати провадження та право отримати «вирішення» спору судом (рішення у справах «Мултіплекс проти Хорватії» (англ. *Case of Multiplex v. Croatia*), заява № 58112/00, п. 45 [122]; «Кутіч проти Хорватії» (англ. *Case of Kutic v. Croatia*), заява № 48778/99, п. 25) [123], [124].

Правова категорія «порядок подання апеляційної скарги» є комплексним правовим явищем, яке охоплює більш прості поняття, зокрема: «право на апеляційне оскарження»; «строк на апеляційне оскарження»; «вимоги до апеляційної скарги» та інші.

Враховуючи, що законодавством чітко не визначена сутність даної категорії і враховуючи класичний підхід до розкриття сутності будь-якого правового феномену, дефініцію «порядок подання апеляційної скарги» можливо застосувати у широкому та вузькому розумінні.

У законодавчо прийнятому підході, дефініція «порядок подання апеляційної скарги» – це приклад вузької трактовки даного поняття. Так, відповідно до норм статті 297 КАС України [23], порядок подання апеляційної скарги – це подання апеляційної скарги безпосередньо до суду апеляційної інстанції і все.

Розгляд категорії «порядок подання апеляційної скарги» у широкому контексті спрямовано на краще з'ясування організаційно-правових підстав, без реалізації яких неможливе повноцінне апеляційне провадження.

Прихильники широкого тлумачення категорії «порядок подання апеляційної скарги» вважають, що вона охоплює широке коло питань, зокрема:

- 1) визначення суду апеляційної інстанції;
- 2) вимоги до змісту та форми апеляційної скарги;
- 3) право на апеляційне оскарження;
- 4) строки на апеляційне оскарження;
- 5) межі закріплених строків;
- 6) сплата судового збору (або підстави для звільнення від сплати судового збору, відповідно до закону);
- 7) правові наслідки недотримання вимог законодавства та інші.

Наприклад, П. І. Шевчук, В. В. Кривенко дотримуються позиції, що порядок подання апеляції охоплює як правила про строки цієї дії, так і вимоги, яким вона має відповідати за формою та змістом, а також наслідки їх недотримання [125, с. 80]. Тобто, науковці акцентують увагу на трьох основних блоках, які визначають сутність категорії «порядок подання апеляційної скарги» – строки, впродовж яких можливо реалізувати право на апеляційне оскарження судових рішень судів першої інстанції; вимоги до апеляційної скарги; правові наслідки недотримання встановлених вимог.

Але необхідно зазначити, що за своєю правовою природою висвітлена категорія має більш складне правове наповнення і повинна також включати, і перелік судів апеляційної інстанції, і перелік ухвал, на які можуть бути

подані апеляційні скарги окремо від рішення суду, і обов'язок сплати судового збору та інше. Дана позиція автора повністю корегується із нормами Кодексу адміністративного судочинства та відповідних законів.

Так, акцент на перелік судів апеляційної інстанції зроблено у ст. ст. 23. 292 КАСУ; перелік ухвал, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду – у ст. 294 КАСУ(Дод. Е); на обов'язок сплати судового збору – у ч.1 ст. 3; підпункту 2 пункту 3 частини другої статті 4, підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України « Про судовий збір»; право на апеляційний розгляд судового рішення суду першої інстанції без сплати судового збору – ч. 2 ст. 3; ст.5 Закону України « Про судовий збір» [126].

Також неможливо оминати увагою, що пункт 1 ст. 6 Конвенції віддзеркалюється та уточнюється у рішеннях ЄСПЛ, які неодноразово закріплюють норму, що держава, яка створює суди апеляційної інстанції, має забезпечити, особам, які відповідають перед законом, можливість користуватись всіма фундаментальними гарантіями в провадженні у цих судах. У цьому контексті цікавим є рішення по справі «Делькур против Бельгії» (англ.*Case of Delcourt v. Belgium*), заява № 2689/65, п. 25) [257]. Крім того, слід зазначити, що Рекомендацією № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 7 лютого 1995 року «Щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних або комерційних справах»[127] державам-членам рекомендовано вживати заходи щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження.

Безпосередньо порядок реалізації права апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві у площині законодавства визначено у ст. 297 КАС України. Відповідно до вимог зазначеної статті, апеляційна скарга подається до суду апеляційної інстанції. Дана імперативна вказівка правової норми обумовлена тим, що в Україні реалізується трансформація правосуддя у напрямку переведення усього судочинства у площину інтернет-простору,

що у разі підвищує рівень прозорості розгляду адміністративних справ, доступу учасників спору до матеріалів справи, дозволяє зменшити судові витрати і час передачі інформації по справі та т.п.

На стадії апеляційного провадження реалізуються повноваження судів апеляційної інстанції за рахунок здійснення певних дій:

- вирішення питання про відкриття апеляційного провадження (ст. ст. 298, 300 КАС України);
- відмова у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАС України);
- приєднання до апеляційної скарги осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи інтереси та (або) обов'язки (ч.1 ст. 302 КАС України);
- залишення апеляційної скарги без руху та повернення скарги (ч. 4. ст. 303, ч. 5 ст. 303 КАС України);
- поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, залишення без розгляду, прийняття заяви про відкликання скарги чи відмова від неї (ч. 3. ст. 303; ч. 5. 303 КАС України);
- закриття апеляційного провадження (ст. 305 КАС України) та т.п.

Безумовно, неважливо в якому порядку буде здійснюватися апеляційне провадження: відповідно вимогам Глави 1 Розділу III КАСУ чи за окремими категоріями справ відповідно нормам Глави 11 Розділу II КАСУ(апеляційне провадження за окремими категоріями складних справ; апеляційне провадження за окремими категоріями термінових адміністративних справ), – усі вони починаються із моменту подання апеляційної скарги.

Необхідно враховувати, що разом із апеляційною скаргою подається кейс документів, склад якого передбачено законодавством:

- 1) документ про сплату судового збору.

Відповідно п. 2, п. 3 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» за подання апеляційної скарги до адміністративного суду сплачується судовий збір в розмірі 150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної

заяви, іншої заяви і скарги [126]. Можливо здійснити автоматичний розрахунок судового збору на сайті «Судова влада» – <https://court.gov.ua/> .

В той же час, статтею 5 Закону України «Про судовий збір» зазначені підстави звільнення від сплати судового збору за подання апеляційної скарги [126].

- 2) Копії апеляційної скарги (відповідно до кількості учасників справи);
- 3) копії доданих до апеляційної скарги письмових матеріалів, що відсутні в учасників справи (відповідно до кількості учасників справи).
- 4) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції (за наявності).

Частина 1 статті 298 КАС України закріплює правило, згідно з яким, апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, із урахуванням вимог статті 31 КАС України [23].

Відповідно до ч. 3 ст.18 КАС України, визначення колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється шляхом автоматизованого розподілу справ Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою.

Питанню про відкриття апеляційного провадження передуює вирішення питань чи є підстави:

- залишення апеляційної скарги без руху (ст. 298 КАСУ);
- не прийняття апеляційної скарги до розгляду (ч. 4 ст. 298 КАС У);
- відмова у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАС України).

Ці передбачені законодавством певні процесуальні фільтри дозволяють виявити невідповідності апеляційної скарги і які в подальшому, після розгляду та вирішення адміністративної справи, унеможливають виконання судового рішення.

Перший процесуальний фільтр, «залишення апеляційної скарги без руху», перевіряє на відповідність апеляційної скарги на наявність:

- інформації, яка в подальшому буде використовуватися судом апеляційної інстанції і буде забезпечувати виконання судового рішення;
- дотримання строків на апеляційне оскарження, що дозволяє здійснювати захист прав, свобод та інтересів потенційних учасників апеляційного провадження.

У випадках своєчасного усунення недоліків щодо оформлення апеляційної скарги особа має можливість стати учасником апеляційного провадження. Усунення недоліків апеляційної скарги має велике значення, так як формує базисне інформаційне коло для суду, необхідне для розгляду справи і створюються умови для належного виконання судового рішення.

Цікавою є позиція Верховного Суду, висловлена у Постанові Верховного Суду від 20 січня 2021 року у справі № 490/2254/20: «якщо недоліки апеляційної скарги є незначними та можуть бути усунені заявником після продовження строку на усунення недоліків апеляційної скарги, її повернення судом є надмірно формальним» [128].

Необхідно звернути увагу на позицію Ю. Л. Шереніна про існування взаємозв'язку всіх процесуальних форм перегляду судових рішень, який реалізується в законодавчо закріплених судових процедурах, що спрямовані на ефективний захист прав, свобод, законних інтересів у публічно-правових відносинах, однакове застосування судами норм матеріального і процесуального права, що, у свою чергу, є гарантією законності, всебічного, справедливого розгляду справи адміністративної юрисдикції [129].

Стаття 18 Конвенції встановлює межі застосування обмежень прав. Обмеження не застосовуються для інших цілей, окрім тих, для яких вони встановлені [82].

Усталена практика ЄСПЛ закріплює тезу, що застосовані державою обмеження не можуть обмежувати чи зменшувати право доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність права [121].

(рішення у справах «Маркович та інші проти Італії» (англ. *Case of Markovic and Others v. Italy*), 14/12/2006, заява № 1398/03, п.п. 100-102 [130]; «Справа Файєд проти Сполученого Королівства» (англ. *Case of Fayed v. The United Kingdom*), 21 .09. 1994, заява № 17101/90, п. 6[131]; « Справа Ашінгдейн проти Сполученого Королівства» (англ. *Case of Ashingdane v. The United Kingdom*), 28.05.1985, заява № 8225/78, п. 57) [132].

Важливим моментом на який необхідно звернути увагу, розглядаючи питання про те, чи було під час проваджень в апеляційних судах дотримано вимоги п. 1 ст. 6 Конвенції – це дотримання усталеної практики Європейського суду з прав людини. Аналіз практики ЄСПЛ (рішення у справах: «Леваж Престасьон Сервіс проти Франції» (англ. *Case of Levages Prestations Services v. France*), 23.10.1996, заява № 21920/93, п.п. 45-49 [133]; «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії» (англ. *Case of Brualla Gomez dela Torre v. Spain*), 19.12.1997, заява № 26737/95, п.п. 37-39 [134]; «Наков проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (англ. *Case of Nakov v. The former Yugoslav Republic of Macedonia*), 24.10.2002, заява № 68286/01[135]; «Сотіріс і Нікос Кутрас АТТЕЕ проти Греції» (англ. *Case of Sotiris and Nikos Koutras ATTEE v. Greece*), 16.11.2000, заява № 39442/98, п. 22) [136] свідчить, що при винесенні рішень Європейський суд з прав людини враховує певні моменти:

- обсяг, в якому справу було розглянуто в судах нижчої інстанції;
- наявність чи відсутність питань, пов'язаних зі справедливістю судового розгляду, проведеного в судах нижчої інстанції;
- характер повноважень суду, що розглядає справу.

Частини 2 та 3 статті 298 КАСУ закріплюють вимогу законодавства, яка у імперативній формі перераховує підстави для залишення апеляційної скарги без руху, а саме:

- а) оформлення скарги з порушенням вимог статті 296 КАСУ;

б) скарга була подана після закінчення строків, із урахуванням вимог статті 295 КАСУ, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку;

в) скарга була подана після закінчення строків із урахуванням вимог статті 295 КАСУ, і особа, яка її подала, хоча і порушує питання про поновлення цього строку але підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними.

Правові наслідки недотримання вимог щодо форми та змісту апеляційної скарги регламентовано Кодексом адміністративного судочинства України.

Я. Берназюк визнає, що одним із механізмів забезпечення реалізації гарантованого Конвенцією права особи на доступ до правосуддя, а також права на оскарження судового рішення (фактично – права на виправлення судової помилки) з урахуванням принципу правової визначеності, є поновлення судом пропущеного з поважних причин строку на звернення до суду та строку на оскарження у розумних межах, з дотриманням засад оптимальності і пропорційності [137].

Необхідною передумовою зупинення провадження у справі є неможливість її розгляду до вирішення іншої справи, коли постановлення рішення можливе після підтвердження фактів, що мають преюдиційне значення для цієї справи, в іншій справі, яка розглядається в порядку конституційного, цивільного, господарського, кримінального чи адміністративного судочинства [138].

С. Остап'юк наголошує на тезі, що: « встановлення обмежень доступу до суду у зв'язку з пропуском строку звернення повинно застосовуватися з певною гнучкістю і без надзвичайного формалізму, воно не застосовується автоматично і не має абсолютного характеру, а перевіряючи його виконання, слід звертати увагу на обставини справи» [139].

Дана теза повністю узгоджується із практикою Європейського суду з прав людини. У частині 2 статті 8 КАСУ визначено, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ.

У базовий кейс судових рішень ЄСПЛ, які є показовими, для вирішення питань щодо строків звернення до суду можливо внести наступні справи:

1) Справа «Белле проти Франції» (англ. *Case of Bellet v. France*) [141].

Дана справа є показовою і цікавою з точки зору двох позицій, а саме:

а) право на доступ до суду має застосовуватися на практиці і бути ефективним» (англ. *Case of Bellet v. France*, п. 38) [140],[141];

б) для того, щоб право на доступ було ефективним, особа «повинна мати реальну можливість оскаржити дію, що порушує його права» (англ. *Bellet v. France*, п 36) [140], [141].

2) Справа «Ільхан проти Туреччини» (англ. *Case of Ilhan v. Turkey*), (27 червня 2000) [142].

У пункті 91 *Case of Ilhan v. Turkey* зазначено, що необхідно вказати не теоретичну або ілюзорну, а практичну і ефективну природу прав, гарантованих Конвенцією. Норми п. 94 *Case of Ilhan v. Turkey* закріплюють, що кожен, чий права та свободи порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо це порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. Згідно п. 97 *Case of Ilhan v. Turkey*, засіб правового захисту, має бути «ефективним» з точки зору не тільки права, але й практики, особливо в тому сенсі, що її виконання не повинні невинувато заважати дії або бездіяльності влади [142].

3) Справа «Пономарьов проти України» (англ. *Case of Ponomaryov v. Ukraine*), (заява № 3236/03 від 3 квітня 2008). Рішення №3236/03 від 03.04.2008.

Відповідно пункту 41 *Case of Ponomaryov v. Ukraine*, якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі впливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності. Саме національним

судам, перш за все, належить право виносити рішення про поновлення строку оскарження, їх свобода розсуду не є необмеженою. Суди повинні обґрунтовувати відповідне рішення [143], [144].

4) Справа «Щокін проти України» (англ. *Case of Shchekin v. Ukraine*), (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) від 14 жовтня 2010 року [145].

Case of Shchekin v. Ukraine цікава, тому, що акцентує увагу на виникненні питання, а чи було дотримано справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав окремої особи. Це виникає лише тоді, коли встановлено, що оскаржуване втручання відповідало вимозі законності і не було свавільним (рішення у справі «Ятрідіс проти Греції» (англ. *Case of Jatridis v. Greece*), (№ 31107/96, пункт 58, ЄСПЛ 1999-II) [146].

Дві справи: «Рябих проти Росії» (англ. *Case of Ryabykh v. Russia* [147] та «Устименко проти України» (англ. *Case of Ustimenko v. Ukraine*) [143] – є показовими, з точки зору усталеної парактики ЄСПЛ, щодо пропуску строку на оскарження, обумовленого особливими і непереборними обставинами суттєвого та переконливого характеру [147].

Цікавими справами щодо відновлення строку, необхідного для виправлення фундаментальних недоліків або помилок правосуддя (виправлення серйозних судових помилок), є справи «Безруков проти Росії» (англ. *Case of Bezrukov v. Russia*) [149], «Брумареску проти Румунії» (англ. *Case of Brumarescu v. Romania*) [150], [151].

Аналіз рішень ЄСПЛ, що стосуються забезпечення реалізації права на оскарження судового рішення у площині пропуску строку на таке оскарження, дозволяє виокремити основні концептуальні позиції.

Так, відповідно сталої практики Європейського суду з прав людини, поновлення строків на оскарження може бути виправданим у двох випадках.

Перший випадок передбачає, що оскарження судового рішення здійснюється з метою виправлення судової помилки, яка має суттєве значення для захисту прав та інтересів особи або становить значний

суспільний або, у виняткових випадках, публічний інтерес. Тобто оскарження судового рішення не повинно здійснюватися з метою перегляду остаточного рішення. Це теоретично, але в більшості випадків особи ініціюють апеляційне провадження заради перегляду судового рішення суду першої інстанції або в деяких випадках – з метою використати усі можливості національного правосуддя та, в подальшому, здійснити захист своїх прав, свобод та інтересів в ЄСПЛ.

Другий випадок – це коли пропуск строку є поважний, об'єктивно незалежний від волі та поведінки скаржника, а тим більше, якщо пропуск строку стався з вини судів попередніх інстанцій, зокрема, у зв'язку з несвоєчасним врученням повного тексту судового рішення при одночасній добросовісній поведінці скаржника та вчинені останнім усіх залежних від нього дій з метою отримання такого рішення [121].

Інститут строків в адміністративному процесі сприяє досягненню юридичної визначеності у публічно-правових відносинах, а також стимулює учасників адміністративного процесу добросовісно ставитися до виконання своїх обов'язків. Ці строки обмежують час, протягом якого публічно-правові відносини можуть вважатися спірними. Тому, якщо протягом законодавчо встановленого строку особа не звернулася до суду за вирішенням спору, відповідні відносини набувають ознаки стабільності [152, с.64].

Суди при вирішенні цього питання орієнтуються на вимоги Верховного Суду, зокрема Постанов Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 360/4485/19 [153]; від 28 січня 2021 року у справі № 260/1888/20 [154] та від 03.12.2020 у справі № 826/6756/18 [154] та інші.

У Постанові Верховного Суду від 22 листопада 2019 року у справі № 461/5908/18, закріплюється позиція, що у випадку застосування порядку обчислення строку на апеляційне оскарження з моменту проголошення є порушенням прав позивача на апеляційне оскарження, оскільки він не був присутній під час проголошення судового рішення і про прийняте судове рішення дізнався лише після його отримання [155].

Правова позиція ВС закріплена у Постанові Верховного Суду від 28 січня 2021 року у справі № 260/1888/20 передбачає, що при вирішенні питання поновлення строків на апеляційне оскарження необхідно виходити із дати отримання судового рішення паперовій формі – рекомендованим листом з повідомленням про вручення [158].

Постанова Верховного Суду від 03 грудня 2020 року у справі № 826/6756/18 є цікавою з двох точок зору. По-перше, передбачає, що за наявності повідомлення про вручення поштового відправлення, реєстрація документа суду у журналі поштової кореспонденції установи, не може вважатися належним доказом дати отримання копії судового рішення, і як наслідок вважатися днем, із якого обчислюється процесуальний строк, встановлений судом, для усунення недоліків апеляційної скарги. По-друге, акцентує увагу, що неналежна організація трудового процесу з боку позивача (не в повній мірі виконання працівником своїх посадових обов'язків, відсутність вимогливості і контролю за підлеглими з боку адміністрації, тощо) не може вважатися об'єктивною причиною невиконання процесуальних обов'язків, зокрема вчиняти процесуальні дії у встановлені судом строки [159]. Вимоги підпункту 15.15 пункту 15 частини першої розділу VII «Перехідні положення» КАС України унормовують відносини і передбачають, що суд вручає судові рішення в паперовій формі. В той же час, норми пункту 16 розділу VII «Перехідні положення» КАС України передбачають, що до дня реєстрації суб'єкта владних повноважень в ЄСІТС та отримання ним офіційної електронної адреси надсилання судом суб'єкту владних повноважень текстів повісток, копій судових рішень здійснюється за правилами, що діяли до набрання чинності цієї редакції КАСУ [157, с. 50].

Відповідно до підпункту 15.1 пункту 15 частини першої розділу VII «Перехідні положення» КАС України, до дня початку функціонування ЄСІТС: подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі.

У статті 167 КАС України (у старій редакції) закріплено правило спрямування копій судових рішень і унормовано, що надсилання судового рішення здійснювалося, безпосередньо, рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Постанова Верховного Суду від 03 грудня 2020 року у справі № 826/6756/18 уточнює норму, що номер і дата реєстрації вхідної кореспонденції, проставленої адресатом в односторонньому порядку, не свідчать про дату отримання рішення суду, а лише фіксують факт реєстрації кореспонденції суду при надходженні до контролюючого органу [159].

Прослідковується певна тенденція Верховного Суду щодо видання копій судових рішень учасникам справи, яка закріплена у Постанові Верховного Суду від 11 серпня 2020 року у справі № 404/4551/19 (2-а/404/262/19). Зазначена Постанова передбачає, що оприлюднення судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень не скасовує обов'язку суду видати копії судових рішень учасникам справи або надіслати їх, у разі, якщо сторони не були присутні під час його проголошення [161].

Для переведення права особи на судовий захист у площину реального втілення необхідно дотримуватися певного процесуального порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві.

Важливою складовою такого порядку є дотримання процесуальних строків. На перебіг яких впливає вимога законодавства, що під час дії карантину, встановленого Постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року № 211-2020-п [161] з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) із урахуванням вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX [162], строки розгляду апеляційної скарги (ст. 309 КАСУ) та строки подачі до суду

апеляційної інстанції відзиву на апеляційну скаргу в письмовій формі протягом строку, встановленого судом апеляційної інстанції в ухвалі про відкриття апеляційного провадження (ч. 1 ст. 304 КАСУ) продовжуються на строк дії такого карантину.

Коли законодавець приймав такі зміни до КАСУ, то не врахував можливість продовження строку дії карантину, який з березня 2020 року по сьогоднішній день був продовжений декілька разів [163].

Поважними причинами пропуску строку визнаються лише ті обставини, які були чи об'єктивно є непереборними, тобто не залежать від волевиявлення особи, що звернулась з адміністративним позовом, пов'язані із дійсно істотними обставинами, перешкодами чи труднощами, що унеможливили своєчасне звернення до суду. Такі обставини мають бути підтверджені відповідними та належними доказами [164].

До поважних чинників пропуску строку можливо віднести і час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX [162], Розділ VI «Прикінцеві положення» КАС України було доповнено пунктом 3 [23].

І тому, строк подачі апеляційної скарги корелюється із урахуванням строку дії такого карантину та враховуючи вимоги статті 295 КАСУ.

Тобто, Суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених КАСУ), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами КАСУ, під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені

обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення [162].

Потрібно звернути увагу, що до окремого повноваження суду апеляційної інстанції відноситься не прийняття апеляційної скарги до розгляду. Зазначений процесуальний фільтр, також сприяє оцінці потенційних учасників апеляційного провадження, з точки зору належної адміністративної процесуальної дієздатності або впливу наданої інформації про певні правові наслідки розгляду апеляційної скарги і впливу її на рішення особи, яка подала скаргу, подати заяву про її відкликання. Метою застосування процесуального фільтру «не прийняття апеляційної скарги до розгляду» є мінімізація часу та ресурсів Суду, осіб, держави.

Законодавством чітко визначені три підстави не прийняття апеляційної скарги до розгляду, закріплених у частині 4 статті 298 КАС України:

Перша група підстав неприйняття апеляційної скарги до розгляду – підстави, які стосуються адміністративної процесуальної дієздатності потенційного скаржника. І тут можливі певні варіації :

- особа, яка подала апеляційну скаргу не має адміністративної процесуальної дієздатності;
- особа, яка подала апеляційну скаргу не підписала її;
- особа, яка подала апеляційну скаргу не має права її підписувати;
- особа, яка подала апеляційну скаргу не зазначила посадове становище.

Усі ці зазначені варіанти унеможливають ідентифікацію особи та визначення обсягу її повноважень, прав, обов'язків та т.п., і звісно, ставлять під сумнів право на апеляційне оскарження. Це також важлива складова правового механізму гарантії стабільності та ефективності здійснення правосуддя.

Серед першочергових пріоритетів розвитку судової системи є дотримання балансу між інтересами особи та держави і, завдяки чіткому визначенню особи, розумінню обсягу її прав та повноважень, суд може

прийняти певне судове рішення, яке можливо буде реально виконати та здійснити судовий контроль за його виконанням.

Потребує висвітлення ситуація, коли апелянтом подано апеляційну скаргу через підсистему «Електронний суд» з використанням власного електронного цифрового підпису. І в цьому випадку буде доречним знайомство із Ухвалою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 16 серпня 2019 р. справа № 400/441/19 [170] де визначено алгоритм обґрунтування позиції суду апеляційної інстанції у площині визнання/невизнання електронного цифрового підпису, як підстави неприйняття апеляційної скарги до розгляду на підставі того, що особа, яка подала апеляційну скаргу, не підписала її.

Базовими позиціями для обґрунтування неприйняття апеляційної скарги до розгляду є:

- на сьогоднішній день ЄСІТС роботу не розпочала в повному обсязі;
- згідно підпункту 15.1 підпункту 15 пункту 1 розділу VII «Перехідні положення» КАС України до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі;
- частиною 10 статті 44 КАС України передбачено, якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в паперовій формі, такі документи скріплюються власноручним підписом учасника справи (його представника) [23].

Право на апеляційне оскарження дозволяє реалізувати право особи на самостійне прийняття рішення щодо долі судового рішення суду першої інстанції – погодитися із цим рішенням чи оскаржити його.

Законодавством лише обмежується час на прийняття такого рішення – до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження шляхом

подання заяви про відкликання апеляційної скарги (п. 2 ч. 4 ст. 298 КАС України).

Окремою групою підстав для неприйняття апеляційної скарги до розгляду і які можуть впливати на оперативний розгляд адміністративної справи в судах апеляційної інстанції – це порушенням правил територіальності або юрисдикції. Наприклад, якщо скаргу подано не до того апеляційного суду, який має її розглянути, зокрема, з порушенням правил територіальності або юрисдикції.

Наступним процесуальним фільтром виступає «відмова у відкритті апеляційного провадження» і акцент в цьому випадку переноситься на аналіз судового рішення суду першої інстанції та пропуск строку на апеляційне оскарження. Це твердження можна інтерпретувати як те, що правовий механізм «відмова у відкритті апеляційного провадження» складається із двох процесуальних блоків, які остаточно вирішують питання щодо недоцільності розгляду адміністративної справи у площині апеляційного провадження.

Перший блок стосується оцінювання судового рішення, яке потенційно може бути оскаржене, а другий блок стосується остаточного не допуску до апеляційного провадження справи у випадку не поновлення строку на апеляційне оскарження або сплину такого строку.

Перший блок формує процесуальні фільтри у площині оцінки судового рішення, яке потенційно може бути оскаржене. Так, пункти 1-3 частини 1 статті 299 КАС України чітко визначають ці випадки:

- апеляційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню;
- є ухвала про закриття провадження у зв'язку з відмовою від раніше поданої апеляційної скарги цієї самої особи на це саме судове рішення;
- є постанова про залишення апеляційної скарги цієї самої особи без задоволення або ухвала про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення.

Другий блок формує процесуальні фільтри у площині остаточного недопущення потенційного скаржника до апеляційного провадження у випадку пропуску строку на таке оскарження. Ці фільтри реалізуються у разі порушення апелянтом визначеного судом строку для надання обґрунтування пропуску строку, або зазначення причин пропуску такого строку, які визнаються судом неповажними. Частиною 2 ст. 299 КАСУ встановлюються додаткові фільтри встановлені для прокурорів та суб'єктів владних повноважень. Які полягають в тому, що: «Незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у разі, якщо апеляційна скарга прокурора, суб'єкта владних повноважень подана після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення, крім випадків подання апеляційної скарги суб'єктом владних повноважень у справі, про розгляд якої він не був повідомлений або до участі в якій не був залучений, якщо суд ухвалив рішення про його права та (або) обов'язки» [23].

Це один із проявів механізму гарантування захисту інтересів усіх учасників адміністративного спору. І, в даному випадку, норми адміністративного процесуального законодавства визначають межі дії зазначеного фільтру – це порушення скаржником строку, визначеного судом для подання заяви про поновлення строку на апеляційне оскарження, або наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження визнані судом неповажними, враховуючи норми п. 4 ч. 1 ст. 299 КАС України.

Постановою Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 816/3984/15 додатково звертається увага, що суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо особа у визначений строк не подасть заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження або в поданій заяві будуть наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження, визнані судом неповажними [168], [169].

Заслугує уваги позиція Верховного Суду, закріплена у Постанові Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 816/1310/16

(адміністративне провадження № К/9901/52721/18) [171] – використана законодавцем конструкція про те, що відмовою у відкритті апеляційного провадження «є <...> ухвала про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення», – чітка і не викликає множинного розуміння, а тому правила п. 3 ч.1 ст. 299 КАС України не підлягають обмеженню в застосуванні, а норми ч. 3 ст. 298 вказаного Кодексу, якими регулюється питання залишення скарги без руху, – розширеному тлумаченню.

У Постанові Верховного Суду від 24 червня 2021 року у справі № 420/6218/20 [172] висловлюється позиція, що Суд апеляційної інстанції після відкриття апеляційного провадження не має правових підстав для застосування за аналогією закону частини четвертої статті 123 КАС України і залишення апеляційної скарги без розгляду. Після відкриття апеляційного провадження у справі, суд апеляційної інстанції здійснює апеляційний розгляд справи або закриває апеляційне провадження з підстав, вичерпно визначених у статті 305 КАС України [258, с. 60].

В Ухвалі від 16 серпня 2019 р. у справі № 400/441/19 закріплюється норма, що закриття апеляційного провадження не позбавляє права повторного оскарження судового рішення суду першої інстанції у встановленому законом порядку та права, за необхідності заявити клопотання про поновлення строку апеляційного оскарження [170].

Встановлення та використання процесуальних фільтрів здійснюється у повній відповідності з нормами чинного законодавства, такі обмеження встановлюються виключно Конституцією та законами України. Дана теза знайшла своє відображення у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 [259].

Так, у реченні першому і другому абзацу першого, абзаці третьому підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини вказаного вище Рішення Конституційного Суду України закріплено, що таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути обумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права [173].

Пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України передбачає встановлення обмеження права на апеляційний перегляд судових рішень, але це повинно здійснюватися на підставі верховенства права [39].

Допускається можливість обмеження права на апеляційне скасування рішення суду, однак воно не може бути свавільним та несправедливим [174].

Доречним буде визнати, що вимогами сьогодення є принципово новий погляд, з врахуванням сказаного вище, щодо визначення правової природи категорії «порядок подання апеляційної скарги». Гарантування в Україні прав людини і громадянина у будь-яких суспільних відносинах – є головним обов'язком держави, який реалізується і у межах апеляційного провадження. Слід зазначити, що ефективність діяльності судів апеляційної інстанції залежить від якості адміністративно-процесуального законодавства, в якому має бути визначена чітка правова позиція кожного із учасників адміністративного судового процесу.

Виходячи із цього, початковим орієнтиром для трансформації апеляційного провадження має стати, в першу чергу, наукове осмислення правової сутності та реалізації механізму подання апеляційної скарги. Надалі, будь-яке практичне застосування чи використання або реалізація науково обґрунтованих положень. Достатньо проаналізувати публікації наукового спрямування, щоб переконатися у тому, що розкриттю правової природи

категорії «подання апеляційної скарги», є вкрай недостатнім. Як правило, трактування здійснюється лише у контексті здійснення дій, пов'язаних із фактичним поданням апеляційної скарги до відповідного суду апеляційної інстанції.

На стадії прийняття апеляційної скарги суддя-доповідач уповноважений вирішувати суто організаційні питання, пов'язані із відкриттям апеляційного провадження, і дії судді, не пов'язані із розглядом апеляційної скарги по суті на предмет її обґрунтованості, носять характер попередньої оцінки.

Потребує уточнення позиція, яка передбачає, що право на перегляд судових рішень судів першої інстанції стосується не усіх судових рішень.

Головне завдання апеляції – дати новим судовим розглядом додаткову гарантію справедливості судового рішення, реалізації права на судовий захист.

Важливою складовою права на судовий захист є гарантія реалізації цього права. Ця гарантія полягає в тому що:

- подвійний розгляд справи дозволяє уникнути помилки, яка могла б виникнути під час першого розгляду в судах першої інстанції;
- завдяки тому, що рішення приймаються судами різної інстанції, то зменшується ризики виникнення судової помилки.

Формується початкова єдність судової практики, оскільки рішення суду вищого рівня є орієнтиром для інстанції нижчого рівня, що сприяє також росту кваліфікації суддівського корпусу [175].

Західноєвропейське законодавство йде шляхом обмеження категорій справ, які можуть розглядатися судами апеляційної інстанції з метою процесуальної економії. Досягається це завдяки використанню «процесуальних фільтрів» та закріпленню на рівні законодавства категорій справ, які можуть бути розглянуті судами апеляційної інстанції, а які не можуть. Наприклад, у Франції апеляція не допускається у випадках, якщо предмет спору незначний, а саме, коли сума вимог менше ніж визначено

заноном. Крім того, у французькому процесі по окремим категоріям справ, з метою процесуальної економії, апеляція в загальному її розумінні не допускається. Прикладами є рішення щодо звернення стягнення на нерухоме майно, про банкрутство, про виправлення фактичних помилок тощо. В цих випадках можливим є тільки право на подання так званої «апеляції-скасування», коли під час розгляду в суді першої інстанції мало місце суттєве порушення норм процесуального права [175].

І. І. Ємельянова, зазначає, – « головним об'єктом апеляційного оскарження є рішення суду першої інстанції, а оскарження ухвал має виключний характер» [175], [176]. У даному випадку, потрібно зауважити, що оскарження ухвал не носить виключний характер, а перелік ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду досить великий – 26 видів ухвал, враховуючи вимоги статті 294 КАСУ(Дод. Е).

У німецькому Положенні про адміністративні суди закріплено два інститути – часткового рішення і проміжного рішення.

Згідно з § 110 цього Положення, якщо хоча б частина предмета спору визріла для прийняття рішення, то суд може ухвалити часткове рішення по суті справи. Відповідно до § 111, якщо у позові про примушення відповідача до здійснення певної дії спірною є вимога щодо підстави та суми, то суд може початку ухвалити проміжне рішення щодо підстав й у разі визнання вимоги обґрунтованою він постановляє, що треба розглянути спір стосовно суми [176], [177, с. 354].

Застосування процесуальних фільтрів допомагає чітко структурувати та формалізувати апеляційне провадження, що дозволяє в подальшому оперативно здійснити перегляд судового рішення суду першої інстанції та ефективно використовувати ресурс «судів апеляційної інстанції»: часовий, економічний, судівський та інші; максимально забезпечити розгляд та вирішення справ, які відповідають вимогам законодавства.

Запровадження процесуальних фільтрів апеляційного перегляду судових рішень судів нижчої інстанції відіграватиме позитивну роль у

забезпеченні ефективності апеляційного провадження, а також сприятиме підвищенню авторитету судів апеляційної інстанції за рахунок реалізації особами права на додатковий судовий захист на рівні ординарних спорів.

2.2 Відкриття апеляційного провадження

Як вже зазначалось, у контексті теорії адміністративного процесуального права, апеляційне провадження – це врегульований Кодексом адміністративного судочинства України порядок оскарження особою (фізичною або юридичною) судового рішення суду першої інстанції до суду апеляційної інстанції, яке не вступило в законну силу.

Необхідність у перегляді судового рішення у межах апеляційного провадження обумовлено тим, що судові рішення суду першої інстанції не відповідає інтересам апелянта і тому, він бажає отримати інше судові рішення. Лейтмотивом для подання апеляційної скарги апелянтом виступає думка, що судові рішення суду першої інстанції прийняте на підставі невідповідності рішення вимогам матеріального і процесуального права або з метою забезпечення захисту своїх порушених прав, свобод та законних інтересів.

Одним із орієнтирів розуміння порушення може виступати Постанова ВП ВС від 02.02.2021 № 925/642/19 (12-52 гс 20), відповідно до якої порушенням вважається такий стан суб'єктивного права, за якого воно зазнало протиправного впливу з боку правопорушника, внаслідок чого, суб'єктивне право особи зменшилося, або зникло як таке; порушення права пов'язано з позбавленням можливості здійснити, реалізувати своє право повністю або частково [178]. Важливим моментом для відкриття апеляційного оскарження є перевірка судом апеляційної інстанції дотримання мінімальним вимог до апеляційної скарги, які визначені частиною 2 статті 296 КАСУ, а саме: найменування суду апеляційної інстанції, до якого подається скарга; найменування суду першої інстанції, який ухвалив рішення, номер справи та

дата ухвалення рішення; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, до суду апеляційної інстанції; обґрунтування вимог особи, яка подала апеляційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права та інші [23].

При цьому слід зазначити, що суд апеляційної інстанції на стадії відкриття апеляційного провадження не дає оцінку доводам апелянта, з точки зору їх обґрунтованості, а лише перевіряє апеляційну скаргу та додані до неї матеріали на формальну їх відповідність вимогам статті 296 КАСУ.

З точки зору науки, помилки суду першої інстанції у питаннях факту пов'язані із встановленням обставин у справі:

– неповне з'ясування судом першої інстанції обставин, що мають значення для розгляду та вирішення справи;

– у випадках коли суд першої інстанції визнав певні обставини встановленими, що мають значення для справи, але вони не доведені; невідповідність висновків суду обставинам у справі;

– вирішення не усіх позовних вимог або питань по справі.

Помилки суду першої інстанції у питаннях права – це невірне застосування норм матеріального та/або процесуального права, зокрема:

– у першій інстанції справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;

– порушення норм матеріального та /або процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи;

– вірне по суті вирішення справи чи заявлених питань, але з помилковою аргументацією, тобто помилковим застосуванням норм матеріального чи процесуального права.

У контексті усталеної практики ЄСПЛ заслуговує уваги рішення Суду у справі «Жук проти України» (англ. *Case of Zhuk v. Ukraine*), по. 45783/05, від 21.10.2010 [180].

Case of Zhuk v. Ukraine закріплює норму, що процедура допуску скарг до розгляду та провадження виключно з питань права, на відміну від того, що стосується питань фактів, може відповідати вимогам статті 6 Конвенції, навіть якщо скаржнику не була надана можливість бути особисто заслуханим судом, за умови, якщо відкрите судове засідання проводилось у суді першої інстанції і якщо суди вищої інстанції не мали встановлювати факти справи, а тільки тлумачити відповідні юридичні норми [180].

Як вже зазначалось раніше, апеляційне провадження «проходить» певні стадії, серед яких можна визначити: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовку до апеляційного розгляду справи; розгляд справи й ухвалення судового рішення.

Зосередимося на розкритті правової природи другої стадії апеляційного провадження в адміністративному судочинстві – це стадія «відкриття апеляційного провадження (ст. ст. 298–305 КАС України).

Важливою складовою апеляційного провадження є можливість осіб приєднатися до апеляційної скарги.

Як зазначає І. В. Кирилюк, приєднання до апеляційної скарги – це право, а не обов'язок особи [181]. Завдяки реалізації права на приєднання до апеляційної скарги особа виявляє свою позицію шляхом підтримки заявлених у апеляційній скарзі вимог повністю або частково. До таких осіб

можна віднести – учасників справи та осіб, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки, але необхідно враховувати, що особи не можуть висувати нові вимоги до суду апеляційної інстанції щодо самого судового рішення, що оскаржується, крім тих, що уже містяться в апеляційній скарзі.

І. В. Кирилюк вважає, що приєднання до апеляційної скарги в адміністративному судочинстві сприяє реалізації доступу особи до правосуддя; виявляє процесуальну активність та волю не лише учасників провадження в першій інстанції, а й інших осіб, які беруть участь у справі, та дозволяє суду апеляційної інстанції зрозуміти ще до судового засідання їх правову позицію у справі; сприяє реалізації принципу забезпечення права особи на судовий захист [181].

Дана теза є віддзеркаленням вимог Закону України від 08.09. 2011 № 3719-VI «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо врегулювання порядку внесення змін і доповнень до апеляційної чи касаційної скарги та їх відкликання» [182].

У випадку, коли в заяві про приєднання до апеляційної скарги, поданої до початку апеляційного розгляду справи, містяться інші вимоги або заявлені інші доводи, ніж ті, що зазначені в апеляційній скарзі, така заява не може вважатися заявою про приєднання до апеляційної скарги [181, с. 39].

Висвітлення питання щодо приєднання до апеляційної скарги останнім часом актуалізується у площині визначення правової природи цього правового феномену. Полеміка щодо процесуальної самостійності заяви про приєднання носить не лише теоретичне значення, а й впливає на вирішення долі осіб, які приєдналися до апеляційної скарги.

Наприклад, є позиція, що «відкликання чи відмова особи від поданої апеляційної скарги не позбавляє інших осіб, які приєдналися до цієї апеляційної скарги, права вимагати від суду розгляду справи». Якщо ж заява про приєднання не має самостійного процесуального значення щодо апеляційної скарги, вразі відкликання останньої чи відмови від неї, то

необхідно скасувати сплату судового збору за подання такої заяви [181, с. 39].

Аргументом на користь того, що приєднання до апеляційної скарги є самостійним процесуальним правовим явищем – це сплата особою, яка приєдналася до апеляційної скарги, судового збору відповідно до вимог Закону України «Про судовий збір».

Правовий механізм приєднання до апеляційної скарги передбачає, що особи можуть у будь-який час до початку апеляційного розгляду подати пакет документів, а саме:

- заяву про приєднання до апеляційної скарги;
- клопотання особи про розгляд справи за її участі. За відсутності такого клопотання вважається, що особа не бажає брати участі у судовому засіданні суду апеляційної інстанції.
- документ про сплату судового збору;
- докази надсилання /направлення копії заяви іншим учасникам справи.

На стадії відкриття апеляційного провадження особи можуть відмовитися від апеляційної скарги.

Н. Є. Маринчак та М.В.Сірош акцентують увагу на тому факті, що наслідки відмови від апеляційної скарги відрізняються від відмови позивача від адміністративного позову. В цьому випадку закривається апеляційне провадження, що означає набрання законної сили судового рішення суду першої інстанції, яке оскаржується [183, с. 542].

Складовою правового механізму подання апеляційної скарги є можливість подати відзив. Стаття 300 КАСУ закріплює алгоритм відкриття апеляційного провадження:

1 етап – перевірка підстави для залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження (ч.1 ст.300 КАСУ).

Законодавством встановлюється строк протягом якого вирішується питання про відкриття апеляційного провадження у справі - не пізніше п'яти

днів з дня надходження апеляційної скарги або заяви про усунення недоліків, поданої у порядку, визначеному статтею 298 КАСУ.

2 етап – за відсутності підстави для залишення апеляційної скарги без руху повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження у справі (ч.1 ст. 300 КАСУ).

Обов'язковими елементами такої Ухвали є:

- 1) зазначення строку для подання учасниками справи відзиву на апеляційну скаргу;
- 2) вирішення питання про витребування матеріалів справи, необхідних для розгляду скарги на судові рішення.
- 3) встановлення строку, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено КАСУ(у випадку, коли разом з апеляційною скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття апеляційного провадження) (ч. 3 ст. 300 КАСУ).

Частина 4 статті 300 КАСУ передбачає, що якщо апеляційна скарга подана з пропуском визначеного цим Кодексом строку, суд у випадку поновлення строку на апеляційне оскарження зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.

Після відкриття апеляційного провадження здійснюється надсилання пакету документів та доданих до неї матеріалів учасникам справи разом з ухвалою про відкриття апеляційного провадження у справі (ч. 1 ст. 301 КАСУ).

Тобто, кейс для надсилання має чітко визначений перелік: 1) копію апеляційної скарги, 2) матеріали, які додаються до апеляційної скарги, 3) ухвала про відкриття апеляційного провадження у справі та 4) інші передбачені законодавством матеріали.

Д. Луспеник, акцентує увагу на тому, що проблемні питання правотлумачення нових фільтрів, недосконалість юридичної техніки, мабуть,

ще на початковому етапі їх застосування, без відповідної й сталої практики їх розуміння суди не повинні формально їх застосовувати, і тим самим консервувати помилки попередніх судових інстанцій, допускаючи можливе існування судової практики «харківської», «одеської», «львівської» і т.п. [184].

На даний час, на підставі індукційного методу можливо констатувати, що загострюється необхідність підлаштування процесуальних фільтрів під впливом надзвичайного перенавантаження судів апеляційної інстанції та потребою переведення судового захисту на новий рівень за рахунок модернізації процесуальних гарантій й реалізації принципу верховенства права у адміністративному судочинстві з усвідомленням пріоритетності прав людини [184].

2.3. Підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду

Третьою стадією апеляційного провадження є підготовка до апеляційного розгляду справи (ст. ст. 306-308 КАСУ).

Після прийняття апеляційної скарги та відкриття провадження, процесуальні дії суду апеляційної інстанції переходять в нову стадію – стадію підготовки справи до апеляційного розгляду справи.

Підготовка будь-якої справи до розгляду є обов'язковою стадією апеляційного провадження, в процесі якої, закладаються засади для виконання головних завдань судочинства та створюються організаційно-процесуальні умови для розгляду справи та винесення судового рішення у межах апеляційного провадження.

Дана стадія є самостійною стадією апеляційного провадження, але, в залежності від категорії справ, строк, протягом якого вона здійснюється, має великий розбіг.

У контексті відкриття провадження у справі суд вживає заходи для підготовки справи до розгляду: з'ясовує коло учасників справи, досліджує та

уточнює коло вимог, обставин, на які посилається апелянт, визначає, які норми підлягають застосуванню, вирішує питання про необхідність залучення додаткових доказів та т.п. [185], [169].

В умовах оновленого процесуального законодавства України, системне дослідження та новітнє осмислення апеляційного провадження в системі адміністративного судочинства із урахуванням прецедентної практики ЄСПЛ, загострюється. Потреба у з'ясуванні проблем, які присутні на усіх стадіях апеляційного провадження взагалі, та підготовки до апеляційного розгляду справи зокрема, є вкрай актуальними.

Це, в свою чергу, буде сприяти імплементації міжнародних стандартів здійснення правосуддя у національну систему правосуддя та більш чіткому й виваженому винесенню судових рішень. Додержанню принципів адміністративного судочинства сприяє поєднання, систематизація проблем і знаходження шляхів їх вирішення, а це дозволяє перевести національну судову систему на рівень високої довіри до суду, і не тільки у площині адміністративного судочинства.

Так, однією із складових прийняття судового рішення у справі, із урахуванням принципу верховенства права, є розгляд цієї справи за участю всіх осіб, прав та обов'язків, яких воно буде стосуватися.

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15.01.2020 № 460-ІХ існувала проблематика, яка полягала у відсутності права у суду апеляційної інстанції виправляти помилку суду першої інстанції щодо незалучення третіх осіб до участі у справі.

Раніше, у Кодексі адміністративного судочинства України було визначено види, підстави та порядок залучення третіх осіб до участі у справі, але у правозастосовчій діяльності не передбачено було залучення третіх осіб на стадії апеляційного перегляду [186].

Зазначена невизначеність обумовила виникнення на практиці двох протилежних правових позицій щодо наявності або відсутності у суду апеляційної інстанції таких повноважень.

Правовий підхід, який передбачав, що колегія суддів не наділена повноваженнями залучати до участі у апеляційному провадженні третіх осіб відзеркалюється у судовому рішенні у справі № 823/1915/17 у Постанові Київського апеляційного адміністративного суду від 29 березня 2018 року [187]. Така позиція суду мала певні вади і не узгоджувалась з нормами ст. ст. 49, 317 КАСУ.

На даний час, ця неузгодженість усунута Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15.01.2020 № 460-ІХ шляхом доповнення положень пункту 1 частини статті 306 КАСУ, які надають право суду апеляційної інстанції залучати третіх осіб на стадії підготовки справи до апеляційного розгляду. Слід зазначити, що на практиці часто виникають ситуації коли необхідність у залученні третіх осіб виникає вже під час апеляційного розгляду справи і в таких ситуаціях, суди апеляційної інстанції залучають третіх осіб на цій стадії, оскільки їх не залучення може бути безумовною підставою для скасування рішення апеляційної інстанції судом касаційної інстанції з направленням справи на новий розгляд на підставі п. 3 ч. 3 ст. 353 КАСУ.

Метою третьої стадії апеляційного провадження – є підготовка до апеляційного розгляду справи, створення необхідних умов для всебічного та об'єктивного розгляду й вирішення в апеляційному провадженні справи протягом розумного строку із урахуванням мети адміністративного судочинства.

Загальна мета, зазначеної стадії, зумовлює формуванню завдань підготовки та визначає зміст та послідовність дій, які обумовлені правовою моделлю, закріпленою законодавством.

Тобто, досягнення заявленої мети здійснюється шляхом здійснення суддею-доповідачем адміністративного суду апеляційної інстанції певних процесуальних дій:

- спрямованих на отримання питань на неоднозначні та суперечливі питання щодо обставин, на які посилаються особи, що беруть участь у справі, як на підставу своїх вимог і заперечень;
- вирішення заявлених клопотань, відзивів на апеляційну скаргу;
- зібрання додаткового доказового матеріалу у справі з тим, щоб вирішити справу в апеляційному провадженні протягом розумного строку.

За загальним правилом суд апеляційної інстанції має певні критерії, процесуальні фільтри, за допомогою яких він перевіряє вірність рішень судів першої інстанції. До таких процесуальних фільтрів можливо віднести дві підстави: зміна судового рішення та його скасування. У зв'язку з цим, КАСУ містить досить детальний перелік підстав, за наявності яких рішення суду першої інстанції підлягає перегляду [42].

На стадії «підготовка до апеляційного розгляду справи» продовжується реалізація досягнення справедливого балансу між публічно-правовими і приватноправовими інтересами, а для досягнення цієї мети законодавством передбачаються певні інституціональні і процедурні підстави для перегляду в апеляційному провадженні. Також, процедурні умови мають відповідати вимогам прaxeології й економії у використанні засобів судового захисту; процесуальної ефективності та відкритості здійснення правосуддя; виключати можливість затягування чи необґрунтованого судового розгляду й винесення судового рішення.

Важливо звернути увагу, що майже усі процесуальні дії, які мають місце на стадії підготовки до апеляційного розгляду справи від імені колегії суддів здійснює суддя-доповідач, який входить в цю колегію.

Як слушно зазначає О. О. Марченко, виконання потрібних процесуальних дій суддею - доповідачем від імені «трійки» суддів, це такий

«розподіл обов'язків» між суддями апеляційного суду, який дозволяє зменшити навантаження на них та оперативніше вирішувати питання, пов'язані з апеляційним розглядом справ, не порушуючи при цьому передбачені КАС України строки [188, с. 256].

В той же час, Ухвала про відкриття апеляційного провадження приймається колегією суддів, і це є проблемою, так як, дуже часто член колегії може бути відсутній (з різних причин), і тоді порушується п'ятиденний термін на відкриття апеляційного провадження. У випадку, якщо такий суддя не може з об'єктивних причин далі продовжувати провадження у справі (наприклад, тривале захворювання тощо), то її може бути передано іншому судді в порядку ст. 31 КАСУ. В даному випадку, підготовка справи до апеляційного розгляду не починається спочатку.

Розподіл повноважень між суддями в колегії повністю корелюється з європейськими стандартами, зокрема:

- Рекомендації R(81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя 14 травня 1981 р. [189].
- Рекомендації R (84) 5 про принципи цивільного судочинства, спрямованих на поліпшення функціонування системи правосуддя від 28.02.1984 р. [190].
- Рекомендації № R (86) 12 щодо заходів по запобіганню і скорочення надмірного обсягу роботи в судах від 16 .09. 1986 р. [191].
- Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 484 засіданні заступників міністрів 8 січня 1993 р. [192].
- Рекомендації № R(95) 5 КМРС державам-членам щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних та торгівельних справах від 7 лютого 1995 р. Рекомендація

R(95) 5 пропонує вдаватися до подібних заходів з метою підвищення ефективності [193].

Відповідно нормам чинного національного законодавства, стадія підготовки адміністративної справи до апеляційного розгляду повинна починатися з часу відкриття апеляційного провадження і здійснюється одноособово суддею - доповідачем, який вже попередньо ознайомився з апеляційною скаргою та викладеними у ній вимогами під час відкриття апеляційного провадження, і тому, логічно, що саме він відповідає за підготовку справи до апеляційного розгляду.

ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці звертає увагу на роль судів в організації проваджень [288]. Важливим орієнтиром у цьому контексті є Рішення ЄСПЛ по справі «Шульга проти України» (англ. *Case of Shulga v. Ukraine*), по. 16652/04, від 02.12.2010, де закріплена вимога стосовно ролі національних судів у організації судових проваджень таким чином, щоб вони були без затримок та ефективними [194], [195].

Стадію підготовки адміністративної справи до апеляційного розгляду, можливо визначити, як сукупність процесуальних дій судді-доповідача адміністративного суду апеляційної інстанції, зумовлених створенням сприятливих організаційно-правових умов для оперативного та ефективного розгляду справи в порядку апеляційного провадження.

Як слушно зазначають науковці, визначення загальних орієнтирів дій судді та коло питань, що підлягають з'ясуванню під час підготовки справи до апеляційного розгляду, здійснюються шляхом закріплення варіативності цих дій. І, головне, виключають можливість законодавчого встановлення їхнього вичерпного переліку, що не обмежує дії судді -доповідача і дозволяє підвищити рівень оперативного та ефективного розгляду справи за рахунок отримання тієї інформації, яка потрібна або є доцільною для конкретного розгляду та вирішення конкретної справи .

Тобто, суддя не обмежений у виборі дій, які можуть сприяти підготовці справи та матеріалів до розгляду, і в подальшому успішному розгляді справи

та прийнятті рішення щодо неї. В статті 306 КАСУ наведені лише найбільш типові випадки, які частіше зустрічаються на практиці. Для цього суддя-доповідач, відповідно до вимог частини 1 статті 306 КАС України, повинен отримати відповіді на основні, базисні й необхідні питання:

– «Який склад учасників апеляційного провадження?». З'ясування складу учасників судового процесу – ця процесуальна дія має значення для надання учасникам судового процесу певного кейсу документів, визначених законодавством, зокрема:

- копії ухвали про відкриття апеляційного провадження;
- копії апеляційної скарги;
- інформацію про права та обов'язки учасників судового процесу.

Тобто, обов'язковою складовою процесуальних дій щодо визначення складу учасників адміністративного процесу є інформування осіб, які беруть участь у справі, про відкриття апеляційного провадження та надання документів по справі.

На стадії підготовки справи до апеляційного розгляду, згідно до вимог пункту 1 частини 1 статті ст. 306 КАС України, надано право суду, у разі встановлення, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, залучати таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору [196], [23].

З'ясування складу учасників судового процесу також дозволяє усім учасникам справи здійснити певні дії:

- 1) подати свої міркування або заперечення щодо їх вчинення, якщо інше не передбачено законодавством (частина 3 статті 306 КАСУ);
- 2) забезпечення дотримання прав усіх учасників справи – це передбачений законодавством обов'язок судді-доповідача (частина 3 статті 306 КАСУ);
- 3) в подальшому, після винесення судового рішення, дозволить належним чином виконати судові рішення.

Важливою складовою дій стадії підготовки адміністративної справи до розгляду є оцінка предмету доказування.

Визначення предмету доказування в суді апеляційної інстанції, з'ясування кола нових доказів та їх збір (це питання суд розглядає, якщо судові рішення оскаржене через неправильність встановлення обставин у справі).

Для цього суддя-доповідач повинен з'ясувати обставини, на які посилаються особи, що беруть участь у справі:

- як на підставу своїх вимог і заперечень (п. 2 ч.1 ст. 306 КАС України);

- визначити, які вимоги і заперечення є спірними;

- запропонувати особам, які беруть участь у справі, подати нові докази, на які вони посилаються;

- витребувати докази за клопотанням особи, що подала апеляційну скаргу, або з власної ініціативи [290].

- запропонувати обґрунтувати поважність причин неподання доказів у суді першої інстанції – у разі подання нових доказів;

- уточнення ситуації, відповідно до вимог частини 4 статті 308 КАС України, що докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.

- «Які обставини визнаються та які заперечуються учасниками справи?»;

- « Який спосіб розгляду апеляційної скарги буде застосований?»;

- «Яка доля клопотань осіб, що беруть участь у апеляційному провадженні?»;

- «Чи потрібно зібрати додаткові матеріали для вирішення справи протягом розумного строку?» та інші.

Частина 1 статті 310 КАСУ закріплює порядок розгляду адміністративних справ в апеляційному суді. Так, апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження як з в икликом сторін в судове засідання та і прорядку письмового провадження (без виклику сторін) за наявними у справі матеріалів) [23].

Частина 1 статті 311 КАСУ закріплює підстави розгляду справи в порядку письмового провадження, а саме:

- 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю;
- 2) неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання;
- 3) подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін (у порядку письмового провадження).

Частиною 2 статті 312 КАСУ визначається перелік ухвал першої інстанції, які переглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження). Але і такі ухвали можуть бути переглянуті судом апеляційної інстанції у відкритому судовому засіданні.

До таких ухвал, які розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи, відносяться:

- повернення заяви позивачеві (заявникові) (п. 3 ч.1 ст. 294 КАСУ);
- передачі справи на розгляд іншого суду(п. 6 ч.1 ст. 294 КАСУ);
- відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк(п.7 ч.1 ст. 294 КАСУ);
- зупинення провадження у справі(п.11 ч.1 ст. 294 КАСУ);
- внесення або відмови у внесенні виправлень у рішення (п.14 ч.1 ст. 294 КАСУ);

- відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження (п. 26 ч.1 ст. 294 КАСУ).

Вирішення долі письмово заявлених клопотань осіб, які беруть участь у справі має значення в подальшому для розгляду адміністративної справи в порядку апеляційного провадження в контексті тривалості апеляційного перегляду судових рішень судів першої інстанції.

До переліку таких клопотань можна віднести:

- щодо виклику свідків;
- щодо призначення судової експертизи;
- щодо призначення перекладача;
- щодо письмового розгляду апеляційної скарги;
- та інші.

«Чи потрібно зібрати додаткові матеріали для вирішення справи протягом розумного строку ?» – відповідь на це питання можна віднести до базисних.

Важливим моментом на який акцентує увагу законодавець, є ситуація, якщо під час вивчення матеріалів справи суддя-доповідач виявить певні, визначені частиною 4 статті 306 КАС України недоліки, він постановляє ухвалу із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути зазначені недоліки [23].

До таких недоліків законодавством віднесено:

- нерозглянуті зауваження щодо правильності чи повноти фіксування судового процесу технічними засобами;
- нерозглянуті письмові зауваження щодо правильності чи повноти протоколу судового засідання;
- невирішене питання про ухвалення додаткового рішення.

Необхідно звернути увагу, що адміністративні справи «персоніфікуються» та поділяються на певні категорії, у відповідності до вимог Класифікатору адміністративних справ, із урахуванням вимог Загального класифікатору спеціалізацій суддів та категорій справ [197].

Важливою складовою стадії підготовки до апеляційного розгляду справи є дотримання строків.

У даному випадку, категорія «строк підготовки адміністративної справи до апеляційного розгляду» є комплексним явищем і буде складатися із :

1) категорії «строк підготовки адміністративної справи до апеляційного розгляду з дотриманням вимог Глави 1 Розділу III КАСУ»;

2) категорії «строк підготовки адміністративної справи до апеляційного розгляду адміністративних справ з урахуванням вимог Глави 11 Розділу II КАСУ».

Строк протягом якого здійснюється підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду законодавством не визначено. Тому ніщо не перешкоджає судді-доповідачу здійснити підготовку того ж самого дня, коли й було відкрито провадження у справі, а у випадках, коли справу слід вирішити невідкладно, суддя-доповідач зобов'язаний провести таку підготовку якнайшвидше .

Наприклад, положення КАС України регламентують особливості провадження у справах, пов'язаних із виборчим процесом, зокрема, встановлюють стислі процесуальні строки щодо підготовки до розгляду та розгляду таких справ у зв'язку із важливістю їх для суспільства .

З урахуванням швидкоплинності виборчого процесу законодавець надав право звертатися з апеляційною скаргою в справі, пов'язаній із виборчим процесом, не лише в робочі дні та години, а й у позаробочий час, вихідні, святкові, неробочі дні. Тож, незважаючи на те, коли надійшли до ... апеляційного адміністративного суду такі апеляційні скарги, робота з їх опрацювання здійснювалася невідкладно [200].

Відповідно до ч.1 ст. 3 КАС України, провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, норми якого чинні на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи.

Частиною другою, абзацом другим ч.8 ст. 18 КАС України передбачено, що скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються

до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

У Постанові Верховного Суду від 14 січня 2021 року у справі № 820/6564/17 закріплена вимога, що завчасне надсилання учаснику справи копій усіх процесуальних документів і повідомлень про призначені судові засідання як вперше, так і тих, що переносилися та відкладалися, свідчить про дотримання судом норм процесуального права [157, с. 58], [201].

Підготовка справи до розгляду в судах апеляційної інстанції здійснюється у межах певної моделі, але в залежності від складності та суспільної «важливості» справи, враховуючи вид суду апеляційної інстанції, є певні нюанси.

Наприклад, підготовка справи до розгляду Великою Палатою Верховного Суду має свою специфіку.

По-перше, це розподіл справ та визначення судді-доповідача. Здійснюється відповідно до спеціалізації суддів Великої Палати. Тобто, на суддів з Касаційного адміністративного суду – адміністративні і так далі. Про надходження нових справ/заяв та їх розподіл судді дізнаються через програму діловодства [202].

По-друге, до складу колегії Великої Палати не застосовуються норми частини 3 статті 33 КАСУ, яка передбачає, що перегляд судових рішень в адміністративних справах в апеляційному порядку здійснюється колегією у складі трьох суддів.

По-третє, усі судді Великої Палати знайомляться із сканами документів. Як тільки справа надходить до ВП ВС, основні процесуальні документи скануються. Вони зберігаються у програмі діловодства та в окремому ресурсі «Велика Палата», їх розміщують у файлах відповідно до дати засідання, на якому буде розглядатися справа. Пізніше суддя-доповідач додає до файлу скани інших документів справи. З цими сканами всі судді можуть працювати як у своєму кабінеті, так і в залі засідань. Доступ до сканованих документів

можуть мати й помічники. Віддаленого доступу до цього ресурсу поки що немає. Також судді знайомляться зі справою у паперовій формі, яка знаходиться у судді-доповідача [202].

По-четверте, у разі прийняття до розгляду справи, у якій Велика Палата вирішуватиме питання юрисдикції, відповідне оголошення розміщується на сайті Верховного Суду. Здійснення таких дій обумовлено необхідністю можливого зупинення провадження у справах судами інших інстанцій (у випадку подібності відносин, які є предметом спору). Необхідно зазначити, що Проект повідомлення готує консультант і узгоджує його з суддею-доповідачем. І тільки після цього, відповідне оголошення буде розміщено на сайті [202].

О. Кібенко зазначає, що: « перед судовим засіданням кожний суддя Великої Палати заздалегідь вивчає матеріали справи і ознайомлюється з матеріалами, які готує суддя-доповідач. Це може бути доповідь у справі, перелік складних правових питань/проблем, з яких доповідач вважає за доцільне провести обговорення, правова аналітика, судова статистика, правові висновки науковців, судова практика з відповідного питання, робочий проект рішення» [202]. Іноді суддя готує декілька альтернативних проектів. Проекти рішення по справі можуть готувати й інші судді

Відповідно до частини 1 статті 307 КАС України, після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, що здійснюватиме апеляційний розгляд, яка постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення справи до апеляційного розгляду.

Ухвала про закінчення підготовки і призначення справи до апеляційного розгляду повинна містити інформацію про те, які підготовчі дії проведені, і встановлюється дата, час та місце судового засідання апеляційного розгляду справи (ч. 2. ст. 307 КАСУ) або справа призначається до розгляду у письмовому провадженні.

Зважаючи на викладене вище, можна визначити, що стадія підготовки до апеляційного розгляду справи є процесуальною формою, передбаченою

нормами Кодексу адміністративного судочинства України, і яка є зовнішнім засобом вчинення процесуальних дій в певному чіткому, законодавчо визначеному порядку для усіх учасників цього провадження і суду апеляційної інстанції, у поєднанні з закріпленням процесуальних дій передбачених КАСУ у процесуальних документах і все це для створення організаційно-функціональних умов щодо ефективного розгляду й прийняття судового рішення щодо апеляційної скарги. Процесуальна форма щодо процесуальних дій виконує важливу роль. Адже, як постійний і необхідний атрибут процесуальної дії, вона є гарантією, що забезпечує законність та обґрунтованість у застосуванні адміністративним судом права і його реалізацію учасниками судового процесу. Важливе значення процесуальної форми полягає в тому, що вона існує не сама по собі, а для зовнішнього вираження вчинення, закріплення й оформлення певного змісту, яким є процесуальні дії адміністративного суду, та учасників судового процесу, тобто в діалектичній єдності форми і змісту.

2.4 Розгляд справи та ухвалення судового рішення.

Розгляд справи та ухвалення судового рішення – це четверта стадія апеляційного провадження (ст. ст. 309 –326 КАС України).

Її головною метою є вирішення справи згідно законодавчо врегульованого порядку здійснення процесуальних дій щодо вирішення конкретної адміністративної справи.

Ця стадія займає центральне місце в структурі апеляційного провадження. Дійсно, завдяки цій стадії апеляційного провадження в повній мірі реалізуються намагання учасників адміністративної справи захистити свої інтереси шляхом перегляду судового рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції. Саме розгляд справи та вирішення її, у відповідності до заявлених у апеляційній скарзі вимог, дозволяє додатково розставити усі крапки у адміністративному спорі.

Завдяки стадії розгляду справи й ухвалення судового рішення вирішується основне завдання апеляційного провадження – надати новим розглядом додаткову гарантію справедливості судового рішення й реалізувати право на судовий захист.

Гарантія справедливості судового рішення полягає у наступному:

- 1) сам факт подвійного розгляду дозволяє усунути помилки, які могли виникнути у суді першої інстанції;
- 2) оскільки рішення по суті ухвалюють дві різні інстанції, зменшується ризик судової помилки загалом;
- 3) забезпечується дотримання законності, адже вища інстанція наділена більшою судовою владою [204, с. 176].

Апеляційне провадження дає можливість в найкоротші строки виправити судові помилки, сприяє підвищенню якості роботи судів першої інстанції і скеруванню судової практики в суворій відповідності вимогам закону [205].

Право на справедливий судовий розгляд справи й окремі його складники мають специфіку щодо свого вияву в кожному з різновидів судочинства [206, с. 155].

Також потребує уточнення питання: «Чи здійснюється під час апеляційного перегляду розгляд справи по суті?»

Більшість адміністративістів, вважають, що суди апеляційної інстанції перевіряють обґрунтованість і законність рішення суду першої інстанції щодо вирішення конкретної справи [15, с. 510].

Ми погоджуємося із думкою Н.М. Полякова, що : «У процесуальній літературі існує думка, що специфіка реалізації контрольної функції суду в адміністративному судочинстві має передбачатися на кожному рівні судової системи, інакше спостерігатиметься повторне здійснення цієї функції з боку суду більш вищої інстанції [15, с. 93] .

Дійсно, сутність апеляційного перегляду судового рішення суду першої інстанції полягає не в тому, щоб розглянути справу знову, а щоб перевірити

судовий акт, винесений судом першої інстанції за результатами розгляду справи на якісно іншому рівні [207, с. 98], [208, с. 17], [15, с. 92].

Така позиція цілком узгоджується із позицією ЄСПЛ. Так, у рішенні у справі «Пономарьов проти України» (анг. *Case of Ponomaryov v. Ukraine*), закріплено бачення ЄСПЛ, що повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не задля здійснення нового судового розгляду [209], [210], [144].

Для розуміння правової природи четвертої стадії апеляційного провадження – розгляд справи та ухвалення судового рішення, важливо виділити окремі блоки (етапи). Так як вони вирішують різні завдання, процесуально передбачено різні процесуальні дії, порядок здійснення, але вони обумовлюють виконання головного завдання – реалізацію додаткової гарантії справедливості судового рішення й додаткову реалізацію права на судовий захист.

Тому доцільним буде виділити у стадії розгляд справи та ухвалення судового рішення, наступні блоки (етапи):

- розгляд справи в суді апеляційної інстанції.
- ухвалення судового рішення в суді апеляційної інстанції.

Умовне виділення блоків у зазначеній стадії дозволить провести більш детальний герменевтичний аналіз законодавства та напрацювати низку рекомендацій щодо усунення виявлених проблем.

Перший блок четвертої стадії – розгляд справи в суді апеляційної інстанції.

Даний етап теж не має уніфікованої структури і залежить від категорії справ. Тому умовно «кластер»: розгляд адміністративної справи в суді апеляційної інстанції, можливо поділити на «підкластери»:

- Розгляд справи в апеляційних адміністративних судах, у межах територіальної юрисдикції яких знаходяться місцеві адміністративні суди, що ухвалили рішення.

- Розгляд справи, який здійснює Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

- Розгляд справи, який здійснює Велика Палата Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції.

Виділення даного блоку(етапу) і його складових дозволить визначити особливості розгляду апеляційних скарг в різних судах апеляційної інстанції.

Потребує уточнення ситуація, що загальний порядок розгляду апеляційних скарг, який закріплений в Главі 1 Розділу III КАСУ, у більшості випадків «прописує» процедуру апеляційного провадження стосовно перегляду судових рішень місцевих адміністративних судів. Водночас, закріплений в КАСУ структурований порядок розгляду справ, які здійснює Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції– відсутній. Даний порядок регламентований на рівні законодавства, але має дещо розпорошений характер: певні норми закріплені в КАСУ, деякі в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» та інших нормативних актах.

Така сама ситуація прослідковується і стосовно розгляду справ, які здійснює Велика Палата Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення Касаційного апеляційного Суду Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції. Тому пропонуємо доповнити Главу 1 Розділу III КАСУ:

- параграфом 1– особливості перегляду судових рішень в апеляційному порядку Касаційним адміністративним судом Верховного Суду.

- параграфом 2 – особливості перегляду судових рішень в апеляційному порядку Великою Палатою Верховного Суду.

Виокремлення зазначених параграфів дозволить отримати чіткий зрозумілий механізм розгляду апеляційних скарг на рівні Верховного Суду.

Порядок розгляду апеляційних скарг в адміністративному судочинстві поєднує в собі загальні ознаки, які притаманні усім апеляційним провадженням та особливі ознаки, які обумовлені Кодексом адміністративного судочинства із урахуванням специфіки публічно правових адміністративних спорів [211].

До загальних ознак розгляду справи та вирішення справи у межах апеляційного провадження доцільно віднести такі:

- регламентація нормами національного законодавства;
- урахування усталеної практики ЄСПЛ;
- здійснення лише судами розгляду і вирішення визначених справ;
- реалізація процесуальних дій;
- винесення та оформлення відповідного судового рішення, через веб-сторінку суду прослідкувати за станом розгляду судових справ, змінених після 28 травня 2015 та звітів про автоматизований розподіл, доступних з 01 вересня 2015 року;
- рішення вносяться до Єдиного державного реєстру судових рішень та інші. Наприклад, інформацію про стан розгляду справи можливо знайти за посиланням – [https:// court.gov.ua/fair/](https://court.gov.ua/fair/).

До особливих ознак розгляду справи та вирішення справи у межах апеляційного провадження є такі:

- здійснюється у суді апеляційної інстанції відповідно КАСУ;
- обумовлений видом судового рішення суду першої інстанції;
- залежить від певної категорії справ.

Як вже зазначалося, визначення адміністративних справ здійснюється на підставі Класифікатора категорій адміністративних справ із урахуванням вимог Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ [197].

Класифікатор категорій адміністративних справ має важливе значення для організації адміністративного судочинства завдяки створенню

певного уніфікованого функціоналу, на якому ґрунтується діловодство та статистика діяльності судів апеляційної інстанції.

На його основі визначається спеціалізація суддів (судових палат), адміністративних судів із розгляду справ, розподіляються справи між судьями, ведеться звітність судів про судовий розгляд справ, здійснюється систематизація та узагальнення судової практики, визначаються навантаження на суддів та складність справ, спеціалізація суддів із надання методичної допомоги судьям судів нижчого рівня тощо [199].

Згідно Класифікатору, адміністративні справи поділяються на:

- щодо виборчого процесу та референдуму щодо захисту політичних (крім виборчих) та громадянських прав;
- щодо статусу народного депутата України, депутата місцевої ради, організації діяльності представницьких органів влади;
- з приводу забезпечення функціонування органів прокуратури, адвокатури, нотаріату та юстиції; щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів;
- зі спорів з відносин публічної служби;
- з приводу реалізації державної політики у сфері економіки та публічної фінансової політики;
- з приводу регулюванню містобудівної діяльності та землекористування;
- з приводу охорони навколишнього природного середовища;
- з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства;
- зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики;
- щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України;
- зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту;

– інші справи [198].

Тобто, розгляд справи в суді апеляційної інстанції у межах адміністративного судочинства має, з одного боку, загальні ознаки, характерні для апеляційного провадження, а з іншого – особливі, зумовлені предметом апеляційної скарги та суспільними відносинами, які виникають у процесі або з приводу розгляду цієї скарги.

На формування національного механізму розгляду апеляційних скарг мають вплив міжнародні стандарти здійснення правосуддя.

Наприклад, Комітет Міністрів Ради Європи (КМРЕ) визначив вимоги до апеляційного розгляду справ та матеріалів. При розгляді справи по скарзі в суді другої інстанції суд зазвичай не враховує обставини, що не були надані суду першої інстанції, якщо тільки:

- про них не було відомо при розгляді справи судом першої інстанції;
- особа, яка про них заявляє, не була учасником розгляду справи в суді першої інстанції; є деякі особливості причин для їх визнання [15, с. 243].

Важливою складовою механізму розгляду справи є дотримання строків.

Національні вимоги щодо дотримання строків розгляду апеляційних скарг також корелюються із рішеннями ЄСПЛ.

У рішеннях Європейського Суду з прав людини у справах «Савенкова проти України» (англ. *Case of Savenkova v. Ukraine*), по. 4469/07, від 02.05.2013; «Папазова та інші проти України» (англ. *Case of Papazova and others v. Ukraine*), по. 32849/05, 20796/06, 14347/07 та 40760/07, від 15.03.2012) висловлюється позиція, що розумність тривалості провадження повинна визначатися з огляду на обставини справи та з урахуванням таких критеріїв:

- складність справи;
- поведінка заявника та відповідних органів влади;
- ступінь важливості предмета спору для заявника [212], [213].

Аналогічна позиція викладена і в ухвалі Верховного Суду від 06.12.2018 у справі № 5011-46/18261-2012 [214].

Законодавством в залежності від виду судового рішення та категорії справ встановлюється варіативність строків розгляду апеляційних скарг судом апеляційної інстанції, зокрема:

- апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (відповідно до частини 1 статті 309 КАСУ);
- апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (частина 1 статті 309 КАСУ);
- строк розгляду справи може продовжити, але не більш як на п'ятнадцять днів (за клопотанням сторони у виняткових випадках та із урахуванням особливостей розгляду справи) – частина 2 ст. 309 КАСУ;
- апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження у справах:
 - за зверненням податкових та митних органів (ч. 10 ст. 283 КАСУ);
 - за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ч.9 ст. 284 КАСУ);
- у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ч.5 ст. 285 КАСУ);
- у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності (ч. 5 ст. 286 КАСУ);

- у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ч.7 ст. 287 КАСУ);

- у справах з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ч. 4 ст. 288 КАСУ);

- у справах з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства (ч. 17 ст. 289 КАСУ);

- апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом трьох днів з дня надходження скарги на ухвалу про відмову у відкритті провадження у справах, передбачених частиною 7 статті 284 КАСУ, а саме:

- за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності;

- за зверненням Служби безпеки України стосовно осіб до яких застосовано міжнародні санкції;

- за зверненням Служби безпеки України що виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку;

- за зверненням Служби безпеки України щодо надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;

- апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута у дводенний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи у справах:

- пов'язаних з виборчим процесом чи референдумом (ч. 4 ст 278 КАСУ);

- у справах за адміністративними позовами про оскарження рішень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення

відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій) (ч.8.ст. 289¹ КАСУ);

- у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ч. 5 ст. 282 КАСУ);

- апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута у дводенний строк з моменту надходження скарги з повідомленням учасників справи у справах:

- про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ч.11 ст. 280 КАСУ);

- про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ч. 6. ст. 281 КАСУ);

- апеляційна скарга на судові рішення у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи референдумом (ст. ст. 273-277 КАСУ), що було ухвалене до дня голосування, розглядається не пізніше ніж за дві години до початку голосування (ч. 4 ст. 278 КАСУ);

- невідкладно з повідомленням осіб, які беруть участь у справі в разі:

- надходження апеляційної скарги менш як за два календарні дні до проведення мирного зібрання (ч.11 ст. 280 КАСУ);

- надходження апеляційної скарги про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ч. 6. ст. 281 КАСУ).

Наприклад, з урахуванням швидкоплинності виборчого процесу законодавець надав право звертатися із апеляційною скаргою в справі, пов'язаній із виборчим процесом, не лише в робочі дні та години, а й у позаробочий час, вихідні, святкові, неробочі дні. Тож, незважаючи на те, коли надійшли апеляційні скарги, робота з їх опрацювання здійснювалася невідкладно [215].

Варіативність строків розгляду апеляційних скарг визначається певними детермінантами із урахуванням відповідних обставин справи та з огляду на

такі критерії: складність справи, поведінка осіб відповідних органів влади, а також важливість предмету спору для апелянта.

Серед основних чинників затягування справи називаються нерегулярне призначення судових засідань, затримки в процесі передання або пересилання справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування учасників справи, повторне направлення справи на новий розгляд тощо [216], [217].

У 2020 р. було представлено оновлений План дій, в якому підкреслювалось, що надмірна тривалість судового розгляду є багатоаспектною проблемою, зумовленою низкою чинників юридичного, адміністративного або матеріально-технічного характеру: браком судових приміщень, недостатньої кількості суддів та адміністративного персоналу, неналежною організацією розгляду справ (англ. *case management*), прогалинами в процесуальному праві, що допускають невикористано тривалі перерви в судових засіданнях; наявністю складних або громіздких процедур; неодноразовими повернення справ на повторний розгляд за результатами апеляційного розгляду; затримками в наданні експертних висновків [216, с. 2]. Зростаюча кількість рішень, які ЄСПЛ ухвалив у справах проти України стосовно недотримання строків розгляду справ – це проблема вітчизняної судової системи, що свідчить про відповідне порушення та відсутність ефективного засобу правового захисту. Але на підставі аналізу статистики за 2020 рік, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду як суд апеляційної інстанції отримав 90 апеляційних скарг, із них надійшло на розгляд – 80, із яких – 66 було розглянуто. Тобто, у 75 % випадках КАС ВС дотримується строк розгляду справ [218].

В той же час, якщо ми будемо використовувати інші джерела інформації, то відсоток розгляду справ адміністративними судами апеляційної інстанції у 2020 році склав – 92,04%.

Необґрунтоване порушення розумних строків є шкідливим, зокрема, з огляду на фінансовий тиск на Державний бюджет держави у разі

присудження Європейським судом виплат заявникам, права яких були порушені [219, с. 259].

Зокрема, лише у справах, розглянутих ЄСПЛ у 2017 р., Україна сплатила заявникам сатисфакцію у розмірі 54 100 євро [217, с. 2].

Серед багатьох інших рішень ЄСПЛ у світлі розумності тривалості провадження, тривалості розгляду справи виділяється рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» (англ. *Case of Frydlender v. France*), № 30979/96, п. 43, ECHR 2000-VII

Національне процесуальне законодавство передбачає дві форми апеляційного розгляду адміністративних справ :

- 1) у порядку усного (у судовому засіданні) провадження;
- 2) письмового провадження.

Потрібно враховувати, що суди апеляційної інстанції під час розгляду справи застосовують правила щодо розгляду справи в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених для апеляційного провадження. Це означає, що під час апеляційного розгляду справи суд керується правилами Глави 1 Розділу III КАСУ, насамперед статей 307-314 КАСУ, що безпосередньо стосуються процедури апеляційного розгляду.

Розкриваючи питання процесуального порядку розгляду адміністративних справ крізь призму апеляційного перегляду судових рішень судів першої інстанції, необхідно розуміти, що він залежить від певних детермінант, зокрема, категорії справи. Аналізуючи наукову літературу та норми чинного законодавства необхідно звернути увагу, що правова категорія «розгляд апеляційної скарги» носить комплексний характер та об'єднує різні складові, в залежності від різних критеріїв. Так, якщо підставою визначення виду апеляційного перегляду судових рішень суду першої інстанції є використання правових норм, а саме:

I. Апеляційне провадження, яке здійснюється відповідно вимогам Глави 1 Розділу III КАСУ.

II. Апеляційне провадження за окремими категоріями справ відповідно нормам Глави 11 Розділу II КАСУ.

2.1. Апеляційне провадження за окремими категоріями складних справ.

2.2. Апеляційне провадження за окремими категоріями термінових адміністративних справ.

Необхідність виокремлення окремого різновиду апеляційного провадження під назвою «Апеляційне провадження за окремими категоріями справ відповідно нормам Глави 11 Розділу II КАСУ», обумовлено наявністю окремих категорій складних справ і здійснення апеляційного провадження по особливій процедурі відмінній від тої, яка зазначена у Глави 1 Розділу III КАСУ.

2.1. Апеляційне провадження по окремим категоріям складних справ.

Так, прикладом апеляційного провадження по окремим категоріям складних справ є справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (Ст.266 КАСУ). Особливість даного апеляційного перегляду є:

– вирішення питань окреслених частиною 5 статті 266 КАСУ, зокрема: законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України; законності дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; законності актів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; законності рішень Вищої ради правосуддя, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат[23].

– оскаржується судове рішення Касаційного адміністративного суду Верховного суду, як суду першої інстанції;

– апеляційний перегляд здійснюється Великою Палатою Верховного Суду, відповідно вимогам частини 6 статті 266 КАСУ. У разі подання апеляційної скарги судове рішення Верховного Суду, якщо його не

скасовано, набирає законної сили після набрання законної сили рішенням Великої Палати Верховного Суду за наслідками апеляційного перегляду.

Другим прикладом апеляційного провадження за окремими категоріями складних справ є справи щодо примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ). За даною категорією справ судом апеляційної інстанції є Касаційний адміністративний суду Верховного Суду і його Судові рішення набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені (ч. 6. ст. 267 КАСУ).

2.2. Апеляційне провадження за окремими категоріями термінових адміністративних справ – це найбільш розповсюджене особливе апеляційне провадження, так як охоплює дванадцять категорій термінових адміністративних справ.

Виділення даної категорії апеляційного провадження обумовлено існуванням термінових адміністративних справ і це визначає закріплення скорочених строків для подання апеляційної скарги (як правило, протягом десяти днів з дня проголошення на судові рішення) та скорочені строки для розгляду такої скарги. Даний вид апеляційного провадження не є однорідним і певні термінові справи мають певні нюанси через призму апеляційного перегляду судових рішень, тому можливо виділити наступні різновиди апеляційного провадження по окремим категоріям термінових адміністративних справ:

- апеляційне провадження за окремими категоріями термінових адміністративних справ передбачених статтями 273-277, 282-286 КАС України.
- апеляційне провадженняу термінових адміністративних справах передбаченою статтею 289 КАС України з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства
- апеляційне провадження по терміновій адміністративній справі передбаченою статтею 289¹ КАС України – оскарження рішень

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій) Апеляційне провадження оскарження судових рішень по адміністративним справа передбачених статтями статтями 273-277, 282-286 КАСУ закріплені у статті 272 КАС України.

Тобто апеляційне провадження за окремими категоріями термінових адміністративних справ – це найбільш розповсюджене особливе апеляційне провадження, так як охоплює дванадцять категорій термінових адміністративних справ у межах статей 273-277, 282-286, 289, 289¹ КАСУ.

А з питань, що не врегульовані цими правилами, належить керуватися загальними положеннями КАСУ, зокрема, йдеться про положення стосовно роз'яснення прав і обов'язків учасниками адміністративного процесу, дослідження доказів тощо.

Наприклад, судді ВП ВС знайомляться з матеріалами справ завдяки функціонуванню системи електронного документообігу суду. Так, відскановані матеріали справ розміщуються на спеціальному внутрішньому ресурсі суду. Суддя має доступ до папок документів свого офісу і спільних папок суду, електронних законодавчих баз, пошукової системи судових рішень Верховного Суду на базі сервісу «Evernote» та внутрішнього суддівського чату [220].

Аналізуючи проблеми системи діловодства в судах апеляційної інстанції, можливо відзначити, що проблеми однакові – вони є недостатньо зручними і адаптованими під суддівські потреби. У суддів відсутній віддалений доступ до документів, а отже, вони не можуть переглянути чи підписати їх поза офісом, а це створює певні проблеми при роботі над матеріалами справ.

З метою забезпечення здійснення правосуддя безперервним, а головне – в умовах безпечних для здоров'я суддів, працівників апарату, а також інших осіб, які відвідують суд, та запобігання поширенню COVID-19, у КАС ВС було .. створено відповідні умови та надано можливість учасникам справи брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів [215].

Дійно, розгляд справ апеляційними судами та Верховним судом в режимі відеоконференції широко здійснювався і до епідемії, але запровадження локдаунтів, і пов'язаних із ними обмеженнями, обумовило такий спосіб розгляду як основний.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 311 КАС України суд апеляційної інстанції може розглянути справу без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження). Для цього потрібні певні підстави:

- 1) наявні у справі матеріали дозволяють вирішено справи на підставі наявних у ній доказів.
- 2) у випадку неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання. Указане положення кореспондується з ч. 2 ст. 313 КАС України відповідно до якої, неявка сторін або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи.

У письмовому провадженні справи можна розглядати набагато швидше, а ніж у засіданнях за участю сторін та інших учасників справи.

Розгляд справи в порядку письмового провадження здійснюється відповідно певному алгоритму.

Перший етап: Повідомлення загальних відомостей по справі.

Головуючий суддя доводить до відома складу колегії суддів загальну інформацію, з'ясування, якої вимагає законодавство (інформація про апелянта; у якій справі та на рішення якого суду розглядається; з'ясовуються питання про наявність самовідводів та т.п.).

Другий етап: Повідомлення інформації, яка стосується безпосереднього апеляційних вимог.

Суддя-доповідач доповідає зміст апеляційної скарги та ухваленого у справі судового рішення, зміст позиції інших осіб, які беруть участь у справі.

Третій етап: Відповіді судді-доповідача на питання інших суддів.

Четвертий етап: Суддя-доповідача пропонує своє бачення вирішення вимог апеляційної скарги.

П'ятий етап: Обговорення пропозицій запропонованих колегією суддів стосовно можливих варіантів вирішення справи.

Шостий етап: ухвалення рішення відповідно до вимог до статей 315-324 КАСУ.

Також потрібно враховувати, що як справа була розглянута і вирішена в порядку письмового провадження, то способом доведення судового рішення до відома осіб, які беруть участь у справі, є не проголошення судового рішення, а направлення їм копії судового рішення. Копія постанови або ухвали суду апеляційної інстанції надсилається кожній особі, яка бере участь у справі.

Особливістю апеляційного розгляду і вирішення справи у порядку письмового провадження є те, що його фіксування за допомогою звукозаписувального технічного засобу не проводиться, оскільки в такому випадку не проводиться судове засідання.

Якщо під час письмового провадження суд апеляційної інстанції дійде висновку про те, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні (наприклад, у суду виникла необхідність заслухати осіб, які беруть участь у справі, допитати свідків чи заслухати експерта, призначити експертизу, витребувати та дослідити інші докази, крім тих, що наявні у справі та інше), то в такому разі суд призначає справу до апеляційного розгляду в судовому засіданні.

Одна із ключових змін у процесуальному законодавстві – це більш широке запровадження процедур розгляду справ без виклику сторін у судове

засідання. Особливо це актуалізується у періоди локдаунів, природних катаклізмів і в інших випадках, коли сторони не мають можливості прибути у зал судового засідання, або є потреба у оперативному розгляді і вирішенні справи.

Письмове провадження Великою Палатою Верховного Суду відбувається шляхом проведення засідання, але без участі сторін. На таких засіданнях головує секретар Палати, суддя-доповідач презентує справу. Як правило, всі судді до дати засідання ознайомлюються з матеріалами справи і проектом рішення (чи кількома проектами). Потім відбувається обговорення і голосування. Часто під час обговорення пропонуються альтернативні варіанти рішень [202].

На підставі аналізу статистичних показників надходження та розгляду справ і матеріалів за категоріями адміністративних справ можливо виокремити справи, які найчастіше розглядаються судами апеляційної інстанції – це податкові спори і, так звані, соціальні справи [215].

Однією із особливостей розгляду та вирішення адміністративних справ в апеляційному порядку, у порівнянні із іншими провадженнями, – це динамічна зміна адміністративного національного законодавства, яку потрібно враховувати під час ухвалення судового рішення крізь призму практики ЄСПЛ, та велика кількість справ у порівнянні із іншими. Все вище зазначене обумовлює велике навантаження на суддів апеляційної інстанції.

На підставі оцінки «Аналізу судової статистики про тривалість провадження в цивільних, господарських та адміністративних справах у 2020 році» прослідковується стійка тенденція збільшення кількості надходження адміністративних справ та матеріалів до судів апеляційної інстанції [221, с. 18].

Найбільше навантаження припадає на Апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Наприклад, згідно «Звіту апеляційних адміністративних судів про розгляд судових справ у 2020 році», за звітній період перебувало у провадженні 118142 апеляційних скарг

і матеріалів (з них на рішення (постанови) – 105939, а на ухвали – 12203) [221].

Показники навантаження на суддів апеляційних адміністративних судів вражають. Так, середня кількість розглянутих справ на одного суддю в 2020 році склала – 592, а середня кількість справ та матеріалів, що перебували на розгляді у звітній період, з розрахунку на одного суддю, склала – 719 [221] (Дод.Є).

Попри велику навантаженість на суддів апеляційних адміністративних судів, відсоток розгляду справ у 2020 році склав – 92,04%.

Якщо взяти до уваги Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік, то стійко прослідковується тенденція до збільшення кількості апеляційних скарг, які потребують розгляду та вирішення.

Наприклад, кількість розглянутих апеляційних скарг у 2020 році збільшилась на 5292, у порівнянні з 2019 роком. Тенденція щодо збільшення навантаження на одного суддю апеляційного адміністративного суду за рахунок збільшення середньо-місячного надходження справ і матеріалів теж прослідковується. Цей показник в 2019 був на – рівні 35,76 (справ на одного суддю в місяць), то вже в 2020 році – 37,67 [222].

У 2020 році Велика Палата ВС як суд апеляційної інстанції розглядала дві основні категорії справ:

- 1) спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень зі спеціальним статусом;

- 2) зразкові справи. Звісно, на підставі «Звіту про здійснення правосуддя Великою Палатою Верховного Суду» в 2020 році загальна кількість апеляційних скарг в адміністративних справах, які надійшли до Великої Палати Верховного Суду – 485, із них – 411 скарг гетосовно спорів щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень (Верховної Ради України – 49; Президента України – 90; Вищої ради правосуддя – 141; Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – 100;

Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів – 31); зразкових справах – 72 [218], [223],(Дод. Ж).

Порівняно з місцевими судами, апеляційні суди демонструють кращу оперативність розгляду адміністративних справ і матеріалів. Кількість і частка справ, що розглянуті у строк більше року, становила у 2018-2019 роках до 1,7% і показує тенденцію до зменшення [223],

Важко визначити середню тривалість розгляду справ апеляційними судами, бо статистичні дані щодо цієї категорії справ, залежно від джерела (ДСАУ і ВС), є неповними [224], [225], [226].

Велика Палата слухає справи три дні на тиждень – у вівторок, середу і четвер. П'ятницю судді присвячують переважно відписуванню ухвалених Великою Палатою Верховного Суду рішень.

Розгляд справ в апеляційному порядку у Великій Палаті Верховного Суду має певні особливості.

По-перше, застосовується досить сувора спеціалізація призначень відповідно до певних днів тижня.

Щовівторка розглядаються «явочні справи» – справи, що розглядаються у судовому засіданні з повідомленням учасників справи.

Щосереді справи розглядаються в судовому засіданні без повідомлення учасників справи та учасники справи на таких засіданнях не можуть бути присутні. Цей день – це день розгляду кримінальних справ та справ, які розглядаються у письмовому провадженні.

Щочетверга – переважно справи за участю Верховної Ради Правосуддя, в розгляді яких не бере участі голова ВС, яка входить до складу ВРП.

По-друге, встановлення кількісного ліміту справ, що можуть бути призначені на один день, та квот для кожної юрисдикції відповідно до статистичної кількості справ у Великій Палаті.

На вівторок призначається не більше 12 явочних справ: 7 адміністративних, 3 – цивільні, 2 – господарські.

На середу призначається розгляд 1 кримінальної та 30 справ у письмовому провадженні: адміністративних – 15; цивільних – 10; господарських – 5.

Четверг – 12 адміністративних справ (переважно справи Вищої Ради правосуддя). Для кожної юрисдикції у календарі відведено свій час.

У разі прийняття до розгляду справи, за якою Велика Палата вирішуватиме питання юрисдикції, відповідне оголошення розміщується на сайті Верховного Суду для зупинення провадження у справах судами інших інстанцій (у випадку подібності відносин, які є предметом спору).

Проект повідомлення готує консультант і погоджує з суддею-доповідачем [202].

Інститут апеляційного провадження зазнав суттєвих трансформаційних змін, а це не може не вплинути на процесуальні моменти окремих стадій цього провадження, зокрема, – стадії апеляційного розгляду та ухвалення судового рішення. До таких змін можливо віднести низку новел з великим потенціалом для кращого дотримання строків розгляду адміністративних справ у апеляційному порядку:

- запровадження спрощеного позовного провадження;
- надання суду ефективних можливостей реагувати на зловживання процесуальними правами;
- запровадження врегулювання спору за участі судді;
- зразкові справи в адміністративному судочинстві та інші.

Ступінь впровадження деяких новел можна побачити на основі дослідження статистичних даних [286]. Нажаль, з багатьох питань статистичні дані досить фрагментарні або взагалі відсутні, що не дає можливості оцінити на основі статистики вплив тих чи інших нових процесуальних інструментів на судову практику [223, с. 22].

Наприклад, великий вплив інституту зразкової справи на розгляд та вирішення адміністративної справи крізь призму апеляційного провадження обумовлений тим, що досягнення стану правової визначеності засновано на

тому, що для вирішення одних і тих самих юридичних проблем, законодавством у форматі «зразкова справа» надається уніфікований алгоритм розв'язання цих проблем.

Ефективним є застосування такої інституції адміністративного судочинства як розгляд зразкових справ та прийняття зразкових рішень, що підтвердило не лише можливість щодо сприяння пришвидшенню розгляду справ адміністративними судами, а й спроможність у найкоротші терміни вирішити спір по суті та виконати рішення суду. А це підвищує рівень задоволеності громадян роботою адміністративних судів і сприяє зменшенню навантаження на суддівський корпус [227].

На підставі «Звіту про здійснення правосуддя касаційним адміністративним судом у складі верховного суду за перше півріччя 2021 р.»

Касаційним адміністративним судом Верховного Суду було розглянуто 9 зразкових справ, із яких:

- пов'язані із спорами з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики (7 справ);
- пов'язані із спорами з відносин публічної служби (2 справи) [228].

Для зручності ознайомлення та посилання на рішення у зразкових справах на сайті Верховного Суду (https://supreme.court.gov.ua/supreme/inshe/zrazkovi_spravu/) є можливість вивчити відповідне рішення у зразковій справі.

Можна з великою вірогідністю дійти висновку, що кожне рішення у зразкових справах впливає на пришвидшення прийняття остаточних рішень у тисячах справ. Статистичні дані, які б давали можливість відстежувати ефективність новел нових редакцій процесуальних кодексів, здебільшого фрагментарні або відсутні [223, с. 26].

Незважаючи на те, що інститут зразкової справи практично реалізується вже протягом чотирьох років, відмова у відкритті провадження в зразковій справі щодо 81 % відсотка подань спонукає нас до роздумів про,

можливо, недостатнє розуміння в адмінсудах суті цього правового інституту та до необхідності проведення <...> ґрунтовного аналізу питання впливу зразкових рішень, постановлених за результатами розгляду зразкових справ, на розгляд типових адміністративних справ [215].

Якщо раніше виникали «хвилі» справ (наприклад, соціальні спори, рідше – податкові та ін.), то вони поглинали першу і другу інстанції, але нешвидко доходили до найвищої інстанції, а коли доходили – багато справ були вже розглянуті судами, тож вони знову потрапляли в суди вищих інстанцій для виправлення судових помилок. А найгірше, коли практика вищих інстанцій була непослідовною. Сьогодні ж суди першої інстанції можуть ініціювати перед Верховним Судом вирішення однієї «пілотної» справи, призупинивши розгляд інших. Така зразкова справа може бути розглянута у Верховному Суді у двох інстанціях і після цього рішення ВС набуває ознак прецеденту – йому слідують суди нижчих інстанцій, а можливості для оскарження рішень нижчих інстанцій, ухвалених з дотриманням висновків Верховного Суду, – мінімізовані. Водночас, за даними судової статистики, процесуальний інститут врегулювання спору за участі судді застосовується вкрай рідко.

Запровадження врегулювання спору за участі судді – відповідні дані почали відображати у статистичних звітах лише в 2019 році. У загальній кількості справ цей інститут поки що не розкрив свого потенціалу. Можливо, це пояснюється інертністю/консервативністю суддів та сторін, конфронтаційною налаштованістю, відсутністю достатніх стимулів [223, с. 24]. На жаль, з багатьох питань, статистичні дані досить фрагментарні або взагалі відсутні, що не дає можливості оцінити на основі статистики вплив тих чи інших нових процесуальних інструментів на судову практику [223, с. 21-22].

Потребує уточнення ситуація щодо поновлення строків розгляду справи під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України. З метою запобігання поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), суд за

заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених КАСУ), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами КАСУ, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном».

Прийняття судового рішення – другий етап четвертої стадії апеляційного провадження.

Винесене судове рішення поєднує в собі декілька складових :

- воно є справедливим, з точки зору законодавства;
- має правову визначеність, включаючи визнання законної сили судового рішення, їх неспростовність (англ. *res judicata*), без чого неможливо досягнення мети апеляційного перегляду судових рішень судів першої інстанції;
- воно є обґрунтованим.

За наслідками розгляду апеляційної інстанції суд апеляційної інстанції може прийняти два вида судових рішень: Постанову (ч. 1 ст. 321 КАСУ) та Ухвалу (ч. 2 ст. 321 КАСУ).

Відповідно до частини 3 статті 321 КАСУ, судові рішення суду апеляційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою, ухвалою) і підписується усім складом суду, визначеним для розгляду справи, якщо інше не передбачено законодавством.

Прикладом застосування трохи іншої процедури є ухвалення рішень Великою Палатою Верховного Суду.

І тут є декілька варіантів.

У випадку, якщо на засіданні ухвалили проект постанови, який запропонував суддя-доповідач – можлива затримка у зборі підписів.

Так, враховуючи вимоги ч. 3 ст. 321 КАСУ, Постанова ВП ВС має бути підписана всіма суддями Великої Палати, що брали участь у засіданні. Виготовити повний текст судового рішення в день розгляду справи майже неможливо, тому на це потрібен деякий час. Коли повний текст судового рішення буде виготовлений, збираються підписи суддів які брали участь у засіданні на паперовому примірнику документа – це потребує певного часу й породжує проблеми, бо судді можуть бути у відрядженні, відпустці, на лікарняному та т.п. [202]. Наприклад, суддя приймає участь у засіданнях Палати останнього календарного дня перед відрядженням чи відпусткою. Виготовити повний текст рішення у такий термін неможливо, тож підписання рішень з усіх справ, що розглядалися за участю цього судді, відкладається на весь термін його відпустки чи відрядження. Законодавством такі ситуації не врегульовані [202].

Зазначена проблема існує не тільки у Великій Палаті ВС й і в апеляційних та касаційних судах.

Одним із шляхів вирішення окресленої проблеми є на законодавчому рівні закріпити можливість віддаленого доступу до програми діловодства і застосування електронного підпису документів суддями. Цю проблему та потребу в її вирішенні постійно озвучують судді на численних конференціях, вебінарах, в наукових публікаціях, але законодавством право віддаленого доступу до програм діловодства поки що не вирішується. Після того, як усі судді Великої Палати ВС підписали рішення у паперовій формі, суддя-доповідач через систему діловодства вносить документ у реєстр і підписує його своїм електронним підписом і документ автоматично завантажується в ЄДРСР [202].

Цей процес займає декілька днів, бо деперсоніфікація даних здійснюється в ручному режимі.

Інший блок проблем стосовно оформлення судового рішення виникає, коли за результатами голосування перемагає альтернативне рішення, а не те, яке на засіданні запропонував ухвалити суддя-доповідач. У такій ситуації проект постанови пише суддя, що запропонував альтернативне рішення. Але при цьому постанова Великої Палати все одно вноситься в реєстр суддею-доповідачем. І виходить, що суддя, який фактично писав рішення, не зазначається в постанові як доповідач [202]. Також у випадку перемоги альтернативного рішення – хто запропонував таке рішення, той і займається написанням постанови, а це час, але до навантаження того судді, який не був доповідачем у справі, але писав постанову з альтернативним рішенням, така робота не зараховується [202].

Визначена вище ситуація, не є унікальною для Великої Палати Верховного Суду, а вона характерна для усіх судів, де здійснюється колегіальний розгляд справи.

Наступний блок проблем виникає під час оформлення окремої думки судді і стосується питання: «Чи потрібно писати окрему думку чи ні?»

Законодавчої вимоги такої немає, написання окремої думки – це право, а не обов'язок судді. Більшість суддів Великої Палати Верховного Суду пишуть окремі думки за наявності принципових розходжень із ухваленим більшістю рішенням [202].

Девід Майкл Вон – керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя», зазначив: «Якість судового рішення – основний критерій якості правосуддя. У різних процесуальних кодексах містяться вимоги до структури та наповнення судового рішення, однак виклад тексту кожен суддя подає у властивій їй/йому манері» [229].

Частина 5 статті 321 КАСУ передбачає, що судові рішення суду апеляційної інстанції оскаржуються в касаційному порядку у випадках, передбачених КАСУ.

Стосовно права на оскарження судових рішень судів апеляційної інстанції, то це достатньо складний конгломерат відносин, у якому можливо виділити дві основні складові:

- судові рішення (постанови та ухвали) суду апеляційної інстанції, які можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції у випадках визначених законодавством;
- судові рішення (постанови та ухвали) суду апеляційної інстанції, які не можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції у випадках визначених законодавством.

Розглянемо детальніше нюанси ситуації, коли судові рішення суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції у випадках визначених законодавством.

Такий стан речей характерний для більшості судових рішень, які ухвалені адміністративними апеляційними судами у відповідних округах.

Окремо законодавством наголошується на можливості оскарження до суду касаційної інстанції судових рішень по справам визначених статтями 281, 287 та 288 КАСУ.

- у справах за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ст. 281 КАСУ);
- у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 287 КАСУ);
- у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ст. 288 КАСУ).

Судові рішення по окремим категоріям справ не підлягають оскарженню в касаційному порядку.

Це правило розповсюджується на справи визначені статтями 273-277, 280-288 КАСУ, зокрема:

– у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАСУ);

– у справах щодо уточнення списку виборців. Оскарження рішення адміністративного суду щодо внесення змін у списки виборців не перешкоджає його виконанню (ст. 274 КАСУ);

– у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275 КАСУ);

– у справах щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу (ст. 276 КАСУ);

– у справах, пов'язаних із виборами Президента України (ст. 277 КАСУ);

– у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАСУ);

– у справах за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ст. 281 КАСУ);

– у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ст. 282 КАСУ);

– у справах за зверненням податкових та митних органів (ст. 283 КАСУ);

– у справах за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано

міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансування (ст. 284 КАСУ);

– у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ст. 285 КАСУ);

– у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності (ст. 286 КАСУ);

– у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 287 КАСУ);

– у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ст. 288 КАСУ).

Право на оскарження судових рішень судів апеляційної інстанції може бути обмежено. Законодавством такі обмеження закріплені на рівні категорії «судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, які не можуть бути оскаржені».

Це правило розповсюджується на справи визначені статтями 273-277, 282-286 КАСУ, відповідно до ч. 3 ст. 272 КАСУ.

Важливим моментом, у контексті судових рішень, є питання набрання судовими рішеннями суду апеляційної інстанції законної сили. І тут може бути три варіанти:

1) Судове рішення набирає законної сили з дня його прийняття – це стосується Постанов (частина 1 статті 325 КАСУ).

2) Судове рішення суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту його проголошення – це стосується Ухвал (ч. 2 ст. 325 КАСУ).

3) Судове рішення суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту його підписання суддею (суддями) – це стосується Ухвал у випадках визначених законодавством.

Абзацем 2 ч. 2 ст. 325 КАСУ окреслені випадки, коли ухвала, постановлена судом набирає законної сили – з моменту їх підписання суддею (суддями) і до таких ситуацій відносяться:

- Ухвала, постановлена судом поза межами судового засідання;
- Ухвала, постановлена судом в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи;
- Ухвала, постановлена судом за наслідками розгляду справи в письмовому провадженні.

Потрібно враховувати, що дата винесення рішення судом не є безумовним фактом наявності судового засідання при розгляді справи, оскільки відповідне рішення може ухвалюватися в межах письмового провадження [157], [230].

Висновки до Розділу 2

Апеляційне оскарження судових рішень судів першої інстанції здійснюється у межах апеляційного провадження яке породжується апеляційною скаргою.

Апеляційне провадження це органічне поєднання чотирьох стадій, таких як: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка до апеляційного розгляду справи; розгляд справи та ухвалення судового рішення.

Із урахуванням цього підходу, здійснена систематизація процесуальних особливостей апеляційного провадження в залежності від суду апеляційної інстанції: апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах; Касаційного адміністративного суду Верховного Суду; Великої Палати Верховного Суду.

Вивчено та проаналізовано процесуальні дії, які здійснюються у межах кожної стадії апеляційного провадження через призму правових позицій Європейського суду з прав людини та національної судової діяльності.

З'ясовано сутність поняття права на судовий захист та визначені його складові і розкрито механізми реалізації цього права на кожній стадії апеляційного провадження. Завдяки аналізу теоретичних напрацювань, законодавства, практики судів апеляційної інстанції, здійснено узагальнення основних проблем механізму апеляційного оскарження на рівні національного адміністративного судочинства. Водночас, обґрунтовано авторське бачення шляхів вирішення вказаних прогалин законодавства.

Доведено, що на рівні апеляційного провадження реалізуються повноваження судів апеляційної інстанції за рахунок здійснення певних дій, зокрема: вирішення питання про відкриття апеляційного провадження (ст. ст 298. 300 КАС України), відмови у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАС України); надання можливості приєднання до апеляційної скарги осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи інтереси та (або) обов'язки (ч.1 ст. 302 КАС України); залишення апеляційної скарги без руху та повернення скарги (ч. 4. ст. 303, ч. 5 ст. 303 КАС України), поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, залишення без розгляду, прийняття заяви про відкликання скарги чи відмова від неї (ч. 3. ст. 303 КАСУ; ч. 5. 303 КАС України); закриття апеляційного провадження (ст. 305 КАСУ) та інші.

Відкриттю апеляційного провадження передуює застосування сучасних процесуальних фільтрів: залишення апеляційної скарги без руху (ст. 298 КАСУ); не прийняття апеляційної скарги до розгляду (ч.4 ст. 298 КАСУ); відмова у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАС України). Зазначені процесуальні фільтри дозволяють створити оптимальні умови для оперативного розгляду та вирішення адміністративної справи в порядку апеляційного провадження.

Дістало подальшого розвитку з'ясування проблемних аспектів нормативно-правового регулювання на кожній стадії апеляційного провадження.

Національне процесуальне законодавство передбачає дві форми апеляційного розгляду адміністративних справ: у порядку усного (у судовому засіданні) провадження; в порядку письмового провадження (без повідомлення учасників справи).

Частина 1 статті 311КАСУ чітко визначає три підстави для письмового провадження: наявні у справі матеріали дозволяють вирішити справу на підставі наявних у ній доказів; у випадку неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін.

Застосування письмовому провадженні дозволяє розглядати апеляційні скарги набагато швидше, а ніж у судових засіданнях за участю сторін та інших учасників справи.

Розгляд справи в порядку письмового провадження здійснюється відповідно певному алгоритму: повідомлення загальних відомостей по справі; повідомлення інформації, яка стосується безпосереднього апеляційних вимог; відповіді судді-доповідача на питання інших суддів; пропонування суддею-доповідачем колегії суддів свого бачення вирішення вимог апеляційної скарги; обговорення пропозицій запропонованих колегією суддів стосовно можливих варіантів вирішення справи; ухвалення рішення відповідно до вимог до статей 315-324 КАСУ.

Надано на підставі аналізу окремих положень КАС України, пропозиції щодо удосконалення механізму апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві. Так, запропоновано закріпити в процесуальних кодексах механізми скасування помилкового рішення за ініціативою самих суддів та прийняття нового правильного по змісту

рішення, з метою забезпечення права особи на справедливий суд. Наприклад, у випадку виготовлення судового рішення помічником судді та підписане суддями і розміщене в Державному реєстрі судових рішень, але за змістом мотивувальної та/або резолютивної частини судового рішення не відповідає тому, яке фактично було прийнято.

На рівні інституту апеляційного оскарження судових рішень найбільше зазнала суттєвих трансформаційних стадій апеляційного розгляду та ухвалення судового рішення. Низка новел законодавства дозволяє краще дотримуватися строків розгляду адміністративних справ у апеляційному порядку, зокрема: а) запровадження спрощеного позовного провадження; б) надання суду ефективних можливостей реагувати на зловживання процесуальними правами; в) запровадження врегулювання спору за участі судді; г) використання рішень по зразковим справам в адміністративному судочинстві та інші.

РОЗДІЛ 3

ОКРЕМІ ДЕТЕРМІНАНТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

3.1. Характеристика окремих чинників модернізації інституту апеляційного провадження в адміністративному судочинстві в сучасних умовах

У період глобального розвитку інформаційного суспільства та розвитку правової державності, правової системи утверджується дія двох протилежних правових векторів. З одного боку, держава віддає частину своїх суверенних прав у політичній, гуманітарній, економічній та ідеологічній простір заради формування єдиної глобальної системи норм, публічного глобального правопорядку. З іншого боку, така передача відбувається суто добровільно, відповідно до встановлених національним конституційним правом вимог [232, с. 56].

Заданий сучасний формат трансформації держави вимагає від України формування ефективної національної системи правосуддя, яка була б побудована із врахуванням високих міжнародних стандартів, із застосуванням найкращих світових прикладів і врахування національних інтересів.

Реалізація судової реформи передбачає адаптацію національної судової системи до міжнародних стандартів, які значною мірою детерміновані зростанням ролі прав людини у системі координат «державалюдина», тобто все більше запроваджується людоцентристській підхід [289].

Дослідження основних векторів трансформації інституту апеляційного провадження зумовлено необхідністю розуміння мети модернізації цього інституту, формування концептуального бачення напрямків модернізації з

можливістю своєчасного врахування певних вдосконалень до викликів сьогодення та виокремлення детермінант, які обумовлюють такі зміни.

Неможливо оминати увагою той факт, що модернізація інституту апеляційного провадження здійснюється під впливом трансформації всієї судової системи і обумовлена необхідністю більш зрозумілого ставлення суспільства, як споживача «послуг», з відправлення правосуддя до судової правозастосовної діяльності та підвищення довіри до судової влади в цілому [231].

Під натиском сучасних реформ апеляційне провадження прискореними темпами трансформується.

Детермінантами здійснення процесу «осучаснення» виступають багато чинників, але до основних можливо віднести:

- 1) необхідність у розуміння реального стану речей за рахунок проведення «інвентаризації» норм чинного законодавства;
- 2) необхідність у гармонізації норм вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами;
- 3) встановлення нових стандартів до здійснення правосуддя під впливом чисельних детермінант: пандемій; економічної стагнації національної економіки та інше.
- 4) Діджиталізація – це тренд міжнародного рівня і об'єктивна реальність існування сучасного суспільства. Питання не стосується застосовувати сучасні ІТ-технології чи ні. Питання направлено на визначення рівня застосування ІТ-концепта та визначення кола осіб, які будуть ним користуватися.

Першим чинником трансформації апеляційного провадження є розуміння реального стану речей, що обумовлює необхідність «інвентаризації» норм чинного законодавства [285].

Без глибокого аналізу нормативного простору дуже важко оцінити стан речей в системі правосуддя, виробити уявлення про необхідний обсяг та напрямки модернізації. Одним із шляхів у цьому контексті є висвітлення

проблемних питань під час здійснення апеляційного провадження та знаходження шляхів їх усунення. У нагоді будуть різноманітні підходи: і напрацювання науковців, і практичні рекомендації практиків, і внесення змін у норми чинного законодавства та т.п.

У площині проведення «ревізій» процесуального законодавства цікавими будуть приклади надання рекомендацій по усуненню певних недоліків.

1. В частині 1 ст. 29 КАС України зазначені підстави, за наявності яких суд першої інстанції зобов'язаний передати справу на розгляд іншому адміністративному суду. Серед зазначених підстав відсутня така підстава, як порушення предметної юрисдикції (підсудності), хоча, згідно положень ст.318 нової редакції КАС України, таке порушення, допущене судом першої інстанції, є підставою для скасування рішення суду з направленням справи на розгляд за встановленою підсудністю.

Пропонуємо доповнити частину 1 ст. 29 КАС України правом на передачу справи до належного адміністративного суду у випадку порушення предметної юрисдикції (підсудності).

2. Згідно пункту 3 частини 9 статті 171 КАС України, в ухвалі про відкриття провадження у справі зазначається предмет та підстави позову.

В той же час, статтею 47 КАС України передбачено, що позивач має право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше, ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Отже, зазначення в ухвалі про відкриття провадження у справі підстав позову лише ускладнює процесуальний документ для його сприйняття учасниками процесу.

Крім того, відповідно частини 3 статті 246 КАС України, предмет та підстави адміністративного позову в обов'язковому порядку зазначаються судом в описовій частині судового рішення

Пропонуємо з п. 3 частини 9 статті 171 КАС України слова «та підстави» виключити.

3. Потребує чіткого визначення форма рішення, яке повинен ухвалити суд при здійсненні заміни/залучення належної сторони або третьої особи. Так, статтями 48 та 49 КАС України передбачено винесення судом ухвал про заміну/залучення сторони або третьої особи, але частина 5 статті 243 КАС України не відносить ухвали суду з цих питань, до тих, які обов'язково повинні викладатися окремими документами.

Пропонуємо доповнити положення статей 48 та 49 КАСУ положеннями про обов'язковість направлення ухвал, про заміну/залучення сторони або третьої особи таким учасникам справи з наданням їм копій позовної заяви з відповідними додатками, а також доповнити частину 5 ст. 243 КАСУ з включенням до неї зазначених ухвал.

Внесення даної норми буде сприяти дотриманню прав та інтересів осіб, яких суд залучає до участі у справі.

4. В діючій редакції КАСУ залишається недостатньо врегульованим питання, яким чином повинен діяти адміністративний апеляційний суд, якщо суд першої інстанції розглянув справу без залучення належного відповідача чи третьої особи.

Норми пункту 3 частини 4 статті 317 КАС України закріплюють, що обов'язковою підставою для скасування судового рішення першої інстанції та ухвалення нового рішення є прийняття судом рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі.

В той же час, Закон України від 15.01.2020 р. № 460-IX змінює ситуацію щодо залучення апеляційною інстанцією третіх осіб, а саме пункт 1 частини першої статті 306 цього Закону було доповнено другим реченням такого змісту: «У разі встановлення, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору».

Оскільки, відповідно до частини 1 статті 42 КАСУ, третя особа є учасником справи, то виникає питання: «Як повинен діяти суд апеляційної інстанції в тій ситуації, якщо справа була розглянута судом першої інстанції без залучення третьої особи, і така третя особа була залучена судами апеляційної інстанції, згідно п.1 ч.1 ст. 306 КАС, на стадії підготовки справи до апеляційного розгляду? ».

Чи повинен суд апеляційної інстанції в такій ситуації в обов'язковому порядку скасовувати судові рішення першої інстанції та приймати нове, якщо інших підстав для скасування не вбачається?

Ще більш проблемним залишається питання незалучення судом першої інстанції належного відповідача, оскільки право залучати належного відповідача, відповідно до положень статті 48 КАСУ України, має лише суд першої інстанції.

Як вже зазначено вище, незалучення судом належного відповідача згідно частини 4 статті 317 КАС України є обов'язковою підставою для скасування рішення суду першої інстанції.

Однак відсутність в апеляційної інстанції права залучати належного відповідача виключає можливість винесення нового рішення щодо такого відповідача, а відсутність повноважень на повернення справи до суду першої інстанції на новий розгляд з таких підстав залишає для суду апеляційної інстанції лише один можливий варіант вирішення такого спору – відмова у позові до неналежного відповідача.

Але у випадку надходження такої справи до суду касаційної інстанції та відкриття касаційного провадження, то, як показує вже існуюча судова практика, касаційний суд, на підставі частини 3 статті 353 КАС України, скасовує рішення попередніх інстанцій та повертає справу в суд першої інстанції саме внаслідок незалучення належного відповідача.

Таким чином, за діючою редакцією КАСУ, допущена судом першої інстанції процесуальна помилка у вигляді незалучення належного відповідача (другого або співвідповідача) не може бути своєчасно усунута

судом апеляційної інстанції та буде мати наслідком повернення справи на новий розгляд судом касаційної інстанції, що буде призводити до порушення прав сторін на своєчасне вирішення судом спору.

Шляхами вирішення такої проблеми може бути або надання апеляційній інстанції право повертати справи на новий розгляд, або надати повноваження апеляційній інстанції залучати належних відповідачів.

5. Згідно частини 1 статті 300 КАС України «за відсутності підстав для залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження у справі» (згідно положень ст. 334 КАС України, так само регулюється відкриття касаційного провадження).

Вважаємо, що колегіальний розгляд питання про відкриття апеляційного провадження є не зовсім доречним і таким, що надмірно завантажує роботу колегії суддів, а у випадках перебування інших членів колегії на лікарняному чи у відпустці може призводити до порушення строків відкриття провадження у справі.

Пропонуємо змінити положення КАС України про колегіальне вирішення питання про відкриття апеляційного провадження та надати таке право судді-доповідачу для одноособового вирішення. Слід зазначити, що саме так вирішувалось питання про відкриття апеляційного провадження у попередній редакції КАС України (ч. 2 ст. 189 КАСУ).

6. Потребує конкретизації порядку розгляду судом апеляційної інстанції заяви про відвід судді, яка надійшла не під час судового засідання.

Згідно частини 11 статті 40 КАСУ питання про відвід вирішується невідкладно.

Питання про те, в якому порядку (в судовому засіданні з викликом сторін чи в письмовому провадженні) та в які терміни колегія суддів має розглянути заяву про відвід, яка надійшла до дня судового засідання, потребує конкретизації в статті 40 КАСУ.

7. На практиці довели свою не виконуваність деякі положення статей розділу 2 глави 11 КАСУ, яким регулюється розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ, стосовно термінів апеляційного перегляду таких справ.

Зокрема, відповідно до частини 7 статті 287 КАСУ, частини 4 статті 288 КАСУ, частини 17 статті 289 КАСУ та частини 10 статті 283 КАСУ, суд апеляційної інстанції розглядає справу у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи. Апеляційні скарги за цими категоріями справ можуть бути подані протягом 10 днів з дня їх проголошення.

Зазвичай, якщо апеляційна скарга відправляється поштою, то вона надходить до суду першої чи апеляційної інстанції вже після спливу терміну, який вказаними нормами відводиться на апеляційний перегляд, і це не враховуючи терміни, які необхідні для витребування справи, надходження її до суду апеляційної інстанції, для відкриття апеляційного провадження, проведення для підготовки справи до апеляційного розгляду та завчасного повідомлення учасників справи про час та місце судового засідання.

Навіть, надходження апеляційної скарги до суду апеляційної інстанції в електронному вигляді в останній день строку на апеляційне оскарження та невідкладне відкриття судом апеляційної інстанції апеляційного провадження, та відправлення учасникам справи повідомлення про час й місце судового засідання, все одно, не дозволяє Суду забезпечити апеляційний перегляд апеляційної скарги у вищевказаний термін, оскільки для надходження справи з окружного адміністративного суду із іншої області, чи районного суду в області необхідний певний час, який зазвичай перевищує 10 днів.

З огляду на викладене, необхідно внести відповідні зміни до вищевказаних норм стосовно термінів для апеляційного перегляду.

8. Пропонується також виключити з розділу 2 глави 11 КАСУ «Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ» справи з приводу

рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, оскільки не вбачається будь-якої практичної необхідності у терміновому вирішенні такої категорії справ в порівнянні зі справами, предметом яких є оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до інших видів відповідальності, зокрема за порушення податкового, митного, містобудівного законодавства тощо, які розглядаються апеляційним судом в межах загальних строків.

І, таких прикладів можна навести багато.

Другим чинником, який обумовлює трансформацію інституту апеляційного перегляду судових рішень – це необхідність гармонізації норм вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами. Для успішного входження національного правового простору в міжнародний, важливо гармонізувати внутрішні норми з міжнародними. Певний рівень уніфікації процесуального законодавства дозволить створити адаптивні механізми взаємодії української спільноти з міжнародною, особливо це доречно у форматі європейської співпраці. У судовій практиці національних судів дуже широко застосовується рішення Європейського суду з прав людини. Звичайною практикою стало, що при ухваленні судових рішень судами апеляційної інстанції використовується посилення на конкретні справи ЄСПЛ.

Безумовно, Україна є важливою складовою європейського простору, тому необхідність враховувати міжнародні та європейські стандарти здійснення правосуддя – це логічний шлях та вимога сьогодення [287]. Цікавим є факт, що більшість сучасних міжнародних стандартів напряду пов'язані із застосуванням новітніх інформаційних технологій широким колом осіб і як наслідок створення прозорого інформаційного простору із високим рівнем забезпечення контролю суспільства над діяльністю органів публічної влади.

Встановлення нових форматів для здійснення правосуддя – це третя детермінанта модернізації інституту апеляційного провадження.

Здійснюється запровадження нових стандартів до здійснення правосуддя під впливом чисельних детермінант: «підлаштування» судової системи під вимоги судової реформи і переведення судового процесу у формат відповідності заявленим орієнтирам; наявності конфліктів на Сході, а також викликів, спричинених пандемією COVID-19 та т.п.

Запровадження нових форм комунікацій із правосуддям також актуально і для громадян, які знаходяться в зоні збройного конфлікту [281].

Одним із шляхів «осучаснення» інституту апеляційного перегляду судових рішень в порядку апеляційного провадження є уніфікація судових процедур в судах усіх юрисдикцій.

Звісно, кожний із судових процесів (кримінальний, цивільний, господарський, адміністративний) мають свою специфіку, обумовлену їх завданнями, але деякі судові процедури потребують уніфікації і можуть бути подібними.

Застосування схожих інструментів судового процесу сприятиме зменшенню рівня насторожі до процесів.

Прикладом уніфікації є закріплення видів судових рішень; розширення прав осіб, які не приймали участь у справі. Чинним законодавством тепер закріплена норма, що такі особи можуть оскаржити не тільки рішення суду першої інстанції, але і ухвали суду в справах, в яких вони не брали участі. Також при підготовці справи суддя апеляційної інстанції повинен сам перевірити, чи не вплинуло рішення першої інстанції на права осіб, які не брали участь у справі. І якщо встановить, що так вплинуло, залучити таких осіб в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору [1].

Уніфікація судових процедур в судах усіх юрисдикцій, зокрема і щодо видів судових рішень. Так, статтями 241 КАСУ, 258 ЦПК, 232 ГПК визначено, що суди приймають:

- 1) ухвали (п.1. ч.1 ст. 232 ГПК; п.1 ч. 1ст. 258 ЦПК; п. 1 ч.1 ст. 241 КАСУ);
- 2) рішення (п. 2. ч. 1 ст. 232 ГПК; п. 2 ч. 1 ст. 258 ЦПК ; п. 2 ч.1 ст. 241 КАСУ);
- 3) постанови (п. 3. ч. 1 ст. 232 ГПК; п. 1 ч. 1 ст. 258 ЦПК; п. 3 ч. 1ст. 241 КАСУ);

Наступним прикладом уніфікації є однакове визначення певних термінів в процесуальних кодексах:

- «Процедурні питання, пов’язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених КАСУ, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал» (ч. 2. ст. 241 КАСУ; ч. 2. ст. 232 ГПК; ч. 2 ст. 258 ЦПК);
- «Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду» (ч. 3. ст. 241 КАСУ; ч. 3. ст. 232 ГПК; ч. 3 ст. 258 ЦПК)
- «Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови» (ч. 4. ст. 241 КАСУ; ч. 4. ст. 232 ГПК; ч. 4 ст. 258 ЦПК) .

Наступним прикладом уніфікації є поступове впровадження в усі національні судові процеси Бангалорських принципів поведінки суддів. Міжнародні принципи поведінки суддів все більше використовуються в різноманітних сферах глобальної судової системи та застосовуються міжнародними організаціями, які займаються питаннями справедливості судочинства [233].

Четвертою детермінантою трансформації інституту перегляду судових рішень в апеляційному порядку – це діджиталізація. Стратегія сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки більш детально

конкретизує цей напрямок трансформації апеляційного провадження із урахуванням подальшого розвитку е-судочинства.

Основними формами розвитку правових систем в сучасних умовах є їх гармонізація, трансформація та уніфікація, що безпосередньо відображає суттєвий процес впливів глобалізації на галузевий розвиток права [274].

«Осучаснення» інституту апеляційного провадження йде шляхом одночасного поєднання трьох основних напрямків модернізації – гармонізації, трансформації та уніфікації [274].

Так, Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017.№ 2147-VIII [55] закріплює новий напрямок розвитку правосуддя – уніфікацію судових процедур.

До того ж, Конституцією України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [280, с.86].

Положення Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України передбачають запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

В той же час, Стратегія сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки [5] інакше розтавляє акценти щодо трансформації судової системи, що неодмінно суттєво вплине на апеляційного провадження у площині адміністративного судочинства.

Дана Стратегія більш детально окреслює певні кроки, що приведуть до «осучаснення» судової системи взагалі та апеляційного провадження зокрема.

Перший блок стосується покращення механізмів доступу громадян до правосуддя. Для цього пропонується провести аудит системи місцевих судів,

за результатами якого переглянути їхню мережу, з урахуванням адміністративно-територіальної реформи, економічної обґрунтованості та попиту на судові послуги. Особливої уваги заслуговує запровадження інституту модельного рішення Верховного Суду; вдосконалення порядку звернення Верховного Суду до Європейського суду з прав людини для запиту консультативних висновків з принципових питань та інші.

Другий блок питань передбачає вдосконалення процесу судочинства. І до цікавих новел в цьому напрямку є впровадження інституту скарги на недотримання розумних термінів розгляду справ у судах.

3.2. Діджиталізація апеляційного провадження - один із основних напрямків його розвитку

Важливими орієнтирами розвитку України в сучасних умовах глобалізації світу є інтеграція у світовий та європейський інформаційний простір, розроблення і впровадження в усі сфери суспільного життя інформаційно-комунікаційних технологій, подальший розвиток інформаційної культури особи, забезпечення інформаційної відкритості діяльності органів держави та місцевого самоврядування, становлення інформаційного суспільства [18].

Л. Ю. Веселова зазначає, що неодмінним атрибутом сучасних глобалізаційних процесів є стрімкий науково-технічний прогрес, цифралізація суспільних відносин, вихід людства у кіберпростір та проникнення віртуального світу в усі сфери життєдіяльності, що в сукупності формує нескінченні можливості новітнього розвитку інформаційного суспільства [234, с. 5].

Цифрова трансформація або діджиталізація – це переведення інформації в цифровий простір або цифрову трансмісію даних, закодованих у дискретні сигнальні імпульси, і призводить до переформовування усіх сфер суспільної

діяльності під нові виклики. Тому діджиталізацію варто розглядати як детермінанту процесу змін для усіх сфер суспільства під впливом інтеграції цифрових технологій, діджиталізованих даних і мережі Інтернет.

Цифрова трансформація суспільства – це вже реальність нашого повсякденного життя, яке вже неможливо уявити без різноманітних сервісів, гаджетів, систем комунікації та т.п.

Відповідно дослідженням Глобального інституту McKinsey, починаючи з 2018 року, «діджиталізація стає драйвером зростання Центральної та Східної Європи» [235]. Драйвери економічного зростання – сукупність механізмів, які вловлюють попит, каталізують імпульси, що йдуть від економіки, включають на відповідному етапі різні активи (матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові) у русло руху, змінюють економічну ситуацію у країні [236]. Цей висновок безпосередньо стосується і України.

В нашій державі докладается чимало зусиль, коштів спрямованих на побудову концептуально нового, «інформаційного суспільства».

К. Д. Янішевська зазначає, що таке суспільство характеризується скеровуванням якомога більшої кількості живої комунікації в електронний, інформаційний світ. В Україні поступово впроваджуються сучасні системи комунікації. Наприклад, в державі працює Єдиний веб-портал державних послуг «Дія», який надає можливість отримувати публічні послуги, подавати звернення, скарги, петиції, здійснювати електронне листування з органами влади, проводити опитування. Авторизація на порталі (за допомогою електронного підпису, Bank ID або Mobile ID) дозволяє кожному українцю знайти всі дані про себе, персональні документи на власне майно, отримати потрібну послугу, а в майбутньому і проголосувати [237].

Однією із причин стрімкого проникнення цифрових технологій, діджиталізованих даних і мережі Інтернет в усі сфери нашого повсякденного життя – це зручний формат використання.

Як зазначає О. Кобенко: « Діджиталізація – це формат відносин *end-to-end direct on line procedure*, який передбачає наявність трьох складових, а саме:

- 1) безперервна процедура он-лайн (англ. *end-to-end*) – процедура, яка не передбачає використання паперових носіїв;
- 2) пряма процедура он-лайн (англ. *direct*) – процедура, яка може бути проведена напряму самостійно кінцевим споживачем, тобто без втручання посередника чи компетентного органу;
- 3) процедура он-лайн (англ. *on-line*) – процедура, яка може здійснюватись через вебмережу і доступна для кінцевих споживачів послуг [238].

Діджиталізація динамічно «захоплює» не лише життєвий простір населення, а і прискорено просувається у діяльність публічних органів влади, шляхом застосування новітніх технологій у їх діяльності. Не оминув цей впливі інститут апеляційного оскарження судових рішень. Під таким тиском впровадження та застосування цифрових технологій, діджиталізованих даних та т.п., звісно, змінюється і формат здійснення правосуддя.

Питання діджиталізації українського суспільства тісно пов'язано із питаннями діджиталізації адміністративного судочинства [282].

Тому, вкрай актуальним є створення комплексної доктрини діджиталізації судового процесу, щоб цей процес вже сьогодні був зрозумілим та результативним [283].

Безперечно, що цифралізація процесів суттєво впливає на трансформацію інституту апеляційного оскарження.

Використання новітніх технологій сприяє переводу розгляду та вирішення адміністративних справ на новий етап розвитку, а також створює додаткові можливості для учасників судового процесу захищати й відстоювати свої права, інтереси в адміністративному судовому процесі [239].

Проходження апеляційного провадження у зручному форматі «*end-to-end direct on-line procedure*» покликане надати можливість громадянам найповніше, за будь-яких обставин, які унеможливають особисту явку до суду, одержати належний судовий захист та гарантує безперешкодний доступу громадян до правосуддя, особливо для тих категорій громадян, які живуть у віддалених районах, та людей з обмеженими можливостями та інших (наприклад, за офіційною статистикою в Україні станом на 01.01.2020 – 2,7 мільйони осіб з обмеженими можливостями; 46 % літніх людей у віці 60 років і старше за станом їхнього здоров'я є людьми з інвалідністю). [292],[293]. Наведені данні свідчать про актуальність застосування формату «*end-to-end direct on-line procedure*» в діяльності судів.

Диджиталізація все більше переформатовує уявлення про правовий простір і правозастосування[284]. Таким чином здійснюється «осучаснення» інституту апеляційного провадження та змінюється правова природа цього інституту.

Реалізація судочинства взагалі та інституту апеляційного провадження, зокрема, у площині діджиталізації, обумовлена наявністю створеного певного правового поля в Україні [275]. Межі правового простору, основні орієнтири розвитку та трансформації інституту апеляційного перегляду судових рішень окреслює великий масив нормативно-правових актів, зокрема:

- «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» [10];
- «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» [264];
- Закони України: «Про доступ до судових рішень»[265];
- Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [266];
- Про електронні документи та електронний документообіг [267];
- Про доступ до публічної інформації [268];
- Про електронні довірчі послуги [269];
- Про захист персональних даних» [270];

– Про інформацію [271] та інші.

Усі процесуальні кодекси передбачають запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Запровадження ЄСІТС покликано забезпечити перехід України до системи електронного судочинства та поступове заміщення традиційної (паперової) системи правосуддя, що відповідатиме європейським нормам та стандартам та виведе державу на новий рівень здійснення правосуддя [276].

Основним інструментом доступу користувачів до ЄСІТС є Електронний кабінет («офіційна електронна адреса») [272].

Відповідно до ч. 4 ст. 18 КАСУ, зазначена система забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [23]. Тобто, метою запровадження ЄСІТС є покращення взаємозв'язків між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також безпосередньо між самими учасниками судового процесу.

В Україні ведеться робота із запровадження ЄСІТС, і коли вона запрацює на повну, то учасникам судового процесу суд буде вручати документи у справах виключно в електронній формі, шляхом їх надсилання на офіційну електронну адресу особи. Суд буде проводити розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Безперечно, усі зазначені вище новели є позитивними, адже переведення більшої частини адміністративного судочинства у площину віртуального простору, обмеженого ЄСІТС, дозволить більш ефективно виконувати завдання адміністративного судочинства, передбачені в ч. 1 ст. КАСУ [23].

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система має складну структуру і певні модулі якої вже функціонують, а іншу лише передбачається ввести в дію .

ЄСІТС включає такі підсистеми (модулі):

1) Загальна підсистема складається з модулів:

- Модуль «Офіційний веб-портал «Судова влада України»;
- Модуль Єдиний державний реєстр судових рішень;
- Модуль Єдиний державний реєстр виконавчих документів;
- Модуль «Відкриті набори даних»;
- Модуль «Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами».

2) Єдиний контакт-центр судової влади України;

3) Підсистема Комплексна система захисту інформації ;

4) Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя складається з п'яти модулів:

- Електронний суд;

- Модуль «Електронне діловодство»;

- Централізований модуль «Автоматизований розподіл»;

- Модуль «Електронний архів»;

- Модуль «Судова статистика» ;

5) Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами складається з двох модулів:

- Модуль «Управління персоналом, фінансовим та бухгалтерським обліком»

- Модулі з питань управління фінансово-господарською діяльністю .

Розглянемо більш детально призначення кожної підсистеми.

1.1. Модуль «Офіційний веб-портал «Судова влада України» (Загальна підсистема) сприяє можливості громадянам та учасникам судового процесу отримувати інформацію про діяльність органів судової влади, довідкову інформацію та іншу публічну інформацію, відомості із відкритих реєстрів судової влади та інших реєстрів пов'язаних із здійсненням правосуддя в Україні, онлайн трансляції судових засідань, можливість сплати судового збору, штрафу.

1.2. Модуль Єдиний державний реєстр судових рішень(Загальна підсистема) забезпечує зручний пошук судових рішень.

1.3. Модуль Єдиний державний реєстр виконавчих документів (Загальний модуль) забезпечить доступ користувачів до електронних виконавчих документів.

1.4. Модуль «Відкриті набори даних» (Загальна підсистема) забезпечить доступ громадян до відкритих наборів даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

1.5. Модуль «Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами», загальна підсистема), забезпечить надсилання електронних документів між судами, органами та установами системи правосуддя іншими державними органами і установами до державних реєстрів та інформаційних систем.

2. Єдиний контакт-центр судової влади України – забезпечує консультаційну підтримку, дистанційну технічну підтримку, проведення відео-чатів, відеоконференцій та трансляцій, у тому числі проведення судових засідань в режимі відеоконференцій, їх трансляцій, аудіо-, відеофіксація судових засідань, надсилання передбачених законом електронних повідомлень користувачам [272].

3. Підсистема Комплексна система захисту інформації – сприяє конфіденційності, цілісності, доступності інформації ЄСІТС, та має стати інструментом підвищення ефективності діяльності органів судової влади, за рахунок створення можливості здійснювати дистанційну комунікацію між судом і учасниками судового процесу.

4.1. Електронний суд (Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя) – модуль, що дозволить учасникам судового процесу надсилати копії електронних документів іншим учасникам судового процесу, сплатити судовий збір та інші платежі у режимі онлайн, подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду, електронні запити, скарги, пропозиції та інші непроцесуальні звернення, а також отримувати судові рішення, відповіді на запити та інші електронні документи. Система електронного судочинства

впроваджується в Україні за підтримки Європейського Союзу, зокрема проекту ЄС «Право-Justice» [240], це дозволяє Україні отримувати кошти, які прискорюють процес упровадження е-судочинства; створювати систему з урахуванням європейських стандартів тощо. Також ЄСІТС об'єднує усіх причетних до правосуддя.

Рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 започаткувало роботу над створенням Електронного суду в Україні (*e-court*) [241]. І тільки в 2018 році були зроблені перші кроки з упровадження *e-court*, шляхом визначення ДСА України пілотних судів, які мали розпочати роботу з е-судом.

На даний час, використання в повному обсязі ЄСІТС в Україні – це лише справа часу.

Така діджиталізація судових процедур цілковито узгоджується з реалізацією стратегії «Держава у смартфоні» [273].

Наступним позитивним моментом використання *e-court* в апеляційному провадженні у межах адміністративного судочинства є наближення національного адміністративного судочинства до міжнародних стандартів правосуддя.

Проте, потрібно зазначити, що діяльність е-суду і стан правового простору, який регулює його діяльність, залишається недоопрацьованим та потребує значного вдосконалення [242].

Враховуючи позитивний міжнародний досвід запровадження е-судів щодо використання *e-court* повному обсязі в Україні – це об'єктивна реальність, але без уточнення часу настання.

Так, процес упровадження е-суду як способу цифровізації документів і переходу судової системи від паперових до електронних носіїв датується початком 2000-х рр.

Лідерами цього процесу були країни Азії: Корея, Китай, Сінгапур та інші. Результати вражають.

Наприклад, у судовій системі Гонконгу не лишилось жодного папірця. Навіть наказ про примусове виконання, стягнення тощо в електронному вигляді надсилається судом одразу до виконавчої служби, а копії – боржнику і стягувачу [243]. Даний приклад свідчить про можливість застосування системи електронного суду та визначає орієнтири трансформації апеляційного провадження.

Однією з перших країн, яка перевела судовий процес на рівень діджиталізації, стала Бразилія. Головна детермінанта впровадження *e-court* та застосування системи штучного інтелекту (далі – СШІ) у зазначеній країні – дуже велика кількість спорів. Наприклад, якщо в Україні на рік розглядається приблизно 4 мільйони спорів, то у Бразилії – приблизно 20 мільйонів [275], тому вони були просто вимушені модернізувати систему, шляхом запровадження е-суду та СШІ. Цікавим є факт, що системи штучного інтелекту в кожному суді у Бразилії мають власне ім'я, наприклад, у Верховному Суді Бразилії – Сократ [275].

4.2. Електронне діловодство (Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя) – модуль, який забезпечує автоматизацію процесів загального та процесуального діловодства в судах, органах та установах системи правосуддя, в тому числі «безпаперовий» документообіг. Доступ громадян до неї провадиться через Електронний кабінет [272].

4.3. Централізований модуль «Автоматизований розподіл» (Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя). Його призначення – об'єктивний та неупереджений автоматизований розподіл судових справ у судах загальної юрисдикції між суддями, визначення присяжних.

4.4. Модуль «Електронний архів» (Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя). Його призначення – збереження справ та інших документів в електронному архіві.

4.5. Модуль «Судова статистика» (Єдина підсистема електронного діловодства судів, органів та установ системи правосуддя). Його призначення – автоматизоване оприлюднення офіційних статистичних звітів на веб-порталі для доступу громадян [272].

(Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами) складається з двох модулів:

5.1. Модуль «Управління персоналом, фінансовим та бухгалтерським обліком»(Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами). Його призначення автоматизація процесів кадрового, фінансового та бухгалтерського обліку, формування кадрової, фінансової та бухгалтерської звітності;

5.2. Модулі з питань управління фінансово-господарською діяльністю(Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами), їхнє призначення – автоматизація процесів з інших питань управління фінансово-господарською діяльністю судів [272].

І, хоча система ЄСІТС ще не запрацювала на повну, але вже є багато проблемних моментів, зокрема:

1) Склалась цікава ситуація, що в основних документах, які регулюють організацію діловодства в судах у сфері «е-судочинства» відсутні положення про автоматизовану систему діловодства суду. Така норма відсутня і в Інструкції з діловодства у місцевих судах [244]. Необхідно зазначити, що підсистема «Електронний суд», як і інші модулі ЄСІТС, проходять в судах тестовий режим, але такий спосіб комунікації зі сторонами процесуально не закріплений.

Як зазначають в Державній судовій адміністрації України: «Судова практика в цьому питанні різна, адже, як, «Електронний суд» працює в тестовому режимі, тому місця для «експериментів» вдосталь».

2) Правовий статус категорії «електронна справа» законодавством не передбачено. Учасники процесу можуть надавати документи до суду через *e-court*, але на цьому процес «електронної комунікації» майже закінчується.

І все це, на фоні вимоги, що весь тягар формування та зберігання судових справ покладено на суди першої інстанції.

3) На даний час, застосування *e-court* породжує деякі проблеми для учасників судового процесу. Наприклад, згідно з даними Ради суддів України, на липень 2019 р. в підсистемі «Електронний суд» було зареєстровано 22,6 тис. користувачів. «До судів засобами «Електронного суду» надіслано 19,9 тис. заяв, з яких 17,5 тис. було зареєстровано судами, в тому числі 9,8 тис. – авторозподілені. Більшість судових справ розглянута або їх розгляд триває в судах. Водночас, за частиною отриманих через «Електронний суд» документів суди ухвалили 3,5 тис. рішень про залишення заяв без руху у зв'язку з необхідністю їх подання в паперовому вигляді. Це становить 36% від загальної кількості заяв, поданих через «Електронний суд». Така динаміка відмов у розгляді документів щодня зростає» [245].

4) Впровадження ЄСІТС супроводжувалося використанням великої кількості коштів, однак, в результаті отримали лише «електронне вікно» для подачі сторонами документів. В той же час, у 2021 році на ЄСІТС у Державному бюджеті України не передбачено коштів, а це передбачає, що усі проблеми будуть «законсервованими».

Довідас Віткаускас, керівник Проєкту ЄС «Право-Justice» зазначив, що суд – це платформа, яка об'єднує різних стейкхолдерів, тож ключовою задачею в аспекті діджиталізації, є саме формування якісних ланок для синтезу всіх учасників правосуддя [246].

Тому, вирішення проблеми впровадження ЄСІТС цілком залежить та обумовлено рівнем фінансування.

5) На сьогодні, в національному законодавстві відсутня процедура отримання доказів несправності модулів ЄСІТС та їх процесуального виправлення. Такі докази, наприклад, могли б слугувати поважною причиною для пропуску строку для суду, замінити втрачений е-документ або внести зміну у загальнодоступну електронну базу [247].

Це особливо важливо, якщо такі реєстри набудуть статусу єдиного джерела рішень. Враховуючи, що відповідно відкритому переліку реєстрів та баз даних в Україні їх 77 [248].

6) Складності для судів у поєднанні вимог процесуальних кодексів та недоробок програмного забезпечення ЄСІТС.

7) Розробники ЄСІТС передбачили змішаний спосіб документообігу, при цьому, в процесуальних кодексах не закріплено способи ознайомлення сторін з е-документами чи їх отримання і таких проблемних питань дуже багато.

Зрозуміло, що діджиталізація – це формат відносин « Інтернет мережа – відсутність фізичної присутності – відносини прямого доступу» або іншими словами формат «*end-to-end direct on line procedure*».

Такий формат діджиталізації судових процедур повністю узгоджується із реалізацією стратегії «Держава в смартфоні». Україна стала третьою країною Європи, яка має подібний додаток [273] .

Європейські експерти виступають за прискорення діджиталізації й українського уряду в цілому, й судової системи зокрема. Адже якщо з цим зволікати і далі, громадяни втратять віру й інтерес до процесів реформування [273].

Дійсно, діджиталізація сприяє підвищенню довіри до судової системи. Використання ІТ-технологій в судовому процесі це один із чинників підвищення рівня довіри до судів. Рівень довіри до українських судів, на даний час, 5-16% [249]. В той же час, Нідерланди належать до країн з традиційно високим рівнем довіри до державних інституцій. І це завдяки майже повній діджиталізації судового процесу, що зменшує вплив суб'єктивного фактора [249].

Безперечно, вивчення та адаптація найкращого міжнародного досвіду в національний правовий простір, у сфері сучасних інформаційних технологій, вимагає зміни формату публічної комунікації .

Одним із важливих моментів діджиталізації є вирішення питання щодо зберігання та передачі інформації. Міжнародними трендами є зберігання

публічної інформації частинами: частина інформації має зберігатися у хмарі, а частина – на центральному державному сервері; застосування системи штучного інтелекту та інші.

Також вивчення міжнародного досвіду пов'язаного із питанням впливу діджиталізації на розвиток судової системи дозволяє визначити основні напрямки трансформації інституту апеляційного провадження та окреслити заплановані результати.

Наступним позитивним моментом застосування сучасних ІТ-технологій є можливість створювати і поширювати величезні обсяги інформації майже необмеженому кола осіб – швидко, якісно, без будь-яких істотних витрат, аналізувати та обробляти інформацію та т.п. Наприклад, зараз у Єдиному державному реєстрі судових рішень України понад 83 млн. рішень [243], які важко швидко проаналізувати людині, але під силу у випадку використання комунікаційних технологій, які дозволяють швидко за ключовими словам знайти необхідну інформацію.

Яскравим прикладом застосування сучасних технологій є досвід провідних країн світу, у площині застосування діджиталізації. Так, в Естонії система штучного інтелекту вже виносить рішення по суті на рівні першої інстанції у нескладних справах. Людина - суддя, яка з'являється лише на рівні апеляції, тільки перевіряє рішення на наявність юридичних помилок. Справ, у яких має розібратися суддя особисто і, відповідно, винести рішення, може бути 10-15% від загальної кількості [243]. Даний приклад свідчить про міжнародні тенденції розгляду судових справ на рівні апеляції та визначає, що через певний час, в національній системі правосуддя при розгляді та вирішенні нескладних справ буде застосовуватися система штучного інтелекту.

У міжнародній практиці судочинства є приклади ефективного впровадження електронного адміністративного судочинства та успішне використання систем е-правосуддя, які відповідають усім встановленим світовим стандартам.

Тому, під час здійснення судової реформи Україна використовує позитивний досвід різних країн світу, який уже напрацьований і перевірений часом із урахуванням основних векторів цифрової трансформації охарактеризованих в дослідженнях Організації економічного співробітництва та розвитку [250].

Використовуючи все найефективніше і перевірене часом та практикою, Україна може заощадити кошти, приймаючи виважені практикою позитивні рішення. Наприклад, досвід Азії дозволив країнам Латинської Америки і Європи зробити процес діджиталізації більш адекватним. Якщо азійські суди діджиталізувались десь за 10 років, європейські країни, розпочавши процес приблизно у 2007– 2009 рр., уже зараз мають успішно працюючу систему [243]. У більшості африканських країнах, навіть у Папуа-Новій Гвінеї, є система електронного суду, яка працює чотирма мовами [243]. Тому, діджиталізація національних судів – це гострий виклик сьогодення і незворотний процес в умовах технологічної революції, інформатизації суспільства.

Переведення адміністративного судочинства у «відцифрований» формат здійснюється в декількох напрямках [277], [278]. Вивчення та застосування міжнародного досвіду, пов'язаного із питанням впливу діджиталізації на розвиток судової системи, дозволяє визначити основні орієнтири трансформації інституту апеляційного провадження.

Аналіз запровадження процесу діджиталізації в систему правосуддя сприяє виділенню таких стадій як:

- Використання програм підтримки без впливу на процес;
- ІТ-втручання;
- Перехід від паперових носіїв інформації до електронних [251].
- Використання в судовому процесі системи штучного інтелекту.

Першою стадією діджиталізації є використання програм підтримки без впливу на процес. На цьому рівні відповідне програмне забезпечення сприяє прискоренню процесу пошуку та передачі інформації, спрощує здійснення

певних процесуальних дій та створює комфортні умови для здійснення процесу.

Наприклад, У Китаї з 2016 р. у судовому процесі використовується інтернет-месенджер We Chat, в якому суддя та адвокати спілкувалися з різних місць країни, записуючи голосові повідомлення для матеріалів справи [252].

В Великобританії діє програма «Swif tand Sure Justice» (з 2013 року), побудована на принципах максимальної діджиталізації судового процесу та проведення засідань в режимі телеконференції, а судові рішення проголошуються через Skype або FaceTime [252].

На даний час, цифрові інструменти допомагають у зниженні вартості наданих послуг; забезпечують автоматизацію різноманітних процесів; сприяють оцінці ефективності діяльності органів влади; забезпечують контроль за найбільш важливими сферами діяльності та т.п.

Другою стадією діджиталізації є ІТ-втручання. Ця стадія вже переводить судовий процес на новий рівень, але не педбачає повної заміни паперових документів електронними. Це значно полегшує доступ до суду за допомогою інформаційних інструментів та робить судове провадження більш відкритим та прозорим.

Так, у Великій Британії електронна подача документів до суду стала можливою з червня 2009 року. Для отримання електронних копій судових документів необхідно сплатити відповідний збір [253, с. 28].

У Франції можливість електронного обміну документами (копії і виписки судових рішень) між судами стала доступною з прийняттям у 2005 році Нового кодексу цивільного процесу (*Nouveau Code deprocédure civile*). Стаття 748¹ Цивільного кодексу Франції містить загальне положення, що допускає передачу електронним чином сукупності документів і процесуальних актів [254]. За надійністю використання системи документообігу між судами слідкує Державна Рада Франції, шляхом здійснення моніторингу.

Цікавим прикладом успішного використання досягнень ІТ-технологій є функціонування електронної судової системи з вільним доступом в США – *Public Access to Court Electronic Records (PACER)* [255].

Найбільш цікавими положеннями PACER, з точки зору застосування в національну систему правосуддя є:

- 1) забезпечення доступу судям або сторонам судового процесу практично до всіх документів, поданих з 1999 року в усі апеляційні суди США, окружні суди і суди у справах про банкрутство. Тобто, судді маю можливість отримувати швидко велику кількість необхідної інформації із різних джерел.
- 2) Виникає можливість слідкувати за станом розгляду справ та ухваленням рішень, переглядати календар призначених судових засідань.
- 3) Документи до суду надсилаються в pdf-форматі із застосуванням додатку CM/ECF через особистий кабінет, доступ до якого присвоюється паролем, який видає суд, що приймає документи.
- 4) Подаються усі судові документів у е-виді через систему «Управління справою/Електронне дос'є справи» (англ. *Case Management/Electronic Case Files*) – з 2001 року.

Тобто, отримання позитивних результатів шляхом переведення судочинства в США у формат PACER вже перевірено часом і певні стратегії реформування правосуддя будуть доречними для застосування національним законодавством.

Третьою стадією діджиталізації є *перехід від паперових носіїв до електронних*. Безперечно, основними прогресивними напрямками впливу діджиталізації на розвиток судової системи можна визнати:

- створення онлайн-судів.
- використання в судовому процесі системи штучного інтелекту.
- використання е-суду

Створення онлайн-судів – найпрогресивніший шлях розвитку правосуддя, який тільки починає втілюватися в життя у міжнародному просторі.

Наприклад, у Великобританії створюється єдина система онлайн-судів, призначена для розгляду найбільш розповсюджених позовів до 25 тис. фунтів. Вона дозволяє громадянам економити кошти та вирішувати свої спірні питання, навіть без залучення юриста. Також Великобританія має плани щодо створення «мобільних судів» з онлайн-доступом до таких судів у громадських місцях [252]. Цей досвід був би корисним і для України для розгляду типових незначних адміністративних справ (наприклад, адміністративних справ щодо соціальних виплат, отримання соціальної допомоги та т.п.). Мабуть, застосування системи онлайн-судів може бути доречним на рівні судів першої інстанції, а на рівні апеляції – це проблематично. Також формування системи онлайн-судів обумовлює створення відповідного правового простору, певного рівня підготовки суддів та формування прогресивного інформаційного простору, програмного забезпечення та технічного оснащення.

Цікавим для запровадження в Україні є досвід використання в судовому процесі системи штучного інтелекту. Наприклад, судова система Бразилії щорічно продукує близько 15 млн. рішень. Обробку величезного обсягу інформації здійснює США. Штучний інтелект аналізує судову практику, формує конкретні структуровані бази даних. Апеляційну скаргу, яку отримує суддя, система аналізує, знаходить за ключовими словами релевантну судову практику та фактично пропонує проект рішення з огляду на існуючі правові позиції. Такий підхід дозволяє бразильським суддям апеляційного округу, розглядати та вирішувати приблизно 500 апеляційних скарг на місяць, які встигає розглянути з двома помічниками без порушення строків (для порівняння, в Україні 590 скарг на рік [243]).

Даний приклад свідчить про світові тенденції розгляду судових справ на рівні апеляції та визначає, що через певний час у національній системі правосуддя під час розгляду та вирішення нескладних справ буде застосовуватися США. Застосування системи штучного інтелекту – це перевірений і ефективний механізм здійснення правосуддя. Особливо це

актуально в сучасних умовах- під тиском пандемій та хронічної нестачі фінансів в Державному бюджеті України.

Необхідно зазначити, що в країнах, де в системі правосуддя застосовується СШ, а це країни Азії та Латинської Америки, країни ЄС: Хорватія, Румунія, Угорщина та інші, діє принцип «судді повинні приймати рішення з урахуванням всіх обставин». Дана вимога передбачає, що підготовчу функцію у пошуку необхідної інформації в безмежному океані інформації, її первинну оцінку та аналіз здійснює система штучного інтелекту. Функція судді обмежується прийняттям судових рішень [243].

Третім напрямком розвитку системи правосуддя є використання *e-court*.

Даний формат здійснення правосуддя широко застосовується у міжнародній практиці [279].

Різні країни світу в залежності від часу використання можливостей е-суду знаходяться на різних рівнях використання потенціалу цього цифрового контенту. Досвід використання електронного суду характеризується варіативністю і залежить від внутрішніх викликів країн.

У Польщі на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції розміщено окремий розділ щодо діяльності електронного судочинства. Також існує інформаційний портал, який є ніби єдиною точкою доступу до інформації з усіх питань, пов'язаних з участю особи у судовому процесі. З 1 січня 2010 р. у Польщі запроваджено електронний розгляд справ наказного провадження. Здійснення електронного розгляду справи закріплене в розділі VIII «Електронне наказне провадження» Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща. Положенням кодексу також зазначено, що «справа розглядається в електронному провадженні, лише якщо позивач вирішить подати позов електронним шляхом». Згідно з § 2 ст. 505-30, «дії суду, судового секретаря та учасників процесу реєструються лише в інформаційно-телекомунікаційній системі, а дані, отримані у їх результаті в електронній формі, підтверджуються електронним підписом» [256].

Вивчення досвіду втілення та використання електронного суду на прикладі різних країн (Бразилії, Гонконгу, Франції, Естонії, Великої Британії та інших країн) дає можливість для України взяти за основу найбільш придатні для нашої дійсності зразки.

Саме напрям діджиталізації – один із найперспективніших напрямків розвитку інституту апеляційного перегляду судових рішень в судах апеляційної інстанції у найближчий час. Життя в епоху глобальної діджиталізації визначає, що усі учасники суспільства повинні використовувати сучасні досягнення у сфері комунікації. Тому на рівні держави запроваджуються подібні технології в судочинстві, завдяки чому формується новий правовий простір.

Наслідком застосування такого нового формату є:

- зміна встановлених процедур;
- спрощення процедури доступу до судів апеляційної інстанції;
- оптимізація роботи судів (наприклад, за рахунок формування електронного дос'є, а значить і перенесення документообігу й діловодства в е-формат; використання електронних судових повісток та інші позитивні моменти);
- підвищення рівню оперативності перегляду судових рішень;
- зниження вартості процедур перегляду судових рішень судів нижчої інстанції;
- забезпечення оперативності отримання інформації усіма учасниками судового процесу та інші позитивні нюанси.

Переведення інституту апеляційного оскарження судових рішень на новий, технологічний рівень сприяє підвищенню градусу довіри до національної системи правосуддя громадян та наближення її до вимог міжнародної спільноти.

Висновки до розділу 3

Основними чинниками, які зумовлюють необхідність трансформації інституту апеляційного оскарження судових рішень в умовах сьогодення є:

А) необхідність у розуміння реального стану речей за рахунок проведення «інвентаризації» норм чинного законодавства та створення у подальшому сучасного правового простору із урахуванням викликів сьогодення;

Б) необхідність у гармонізації норм вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами. Дана потреба обумовлена євроінтеграційним вибором України і необхідністю інтеграції національного правового простору у міжнародний;

В) встановлення нових стандартів до здійснення правосуддя під впливом чисельних детермінант: пандемій; економічної стагнації національної економіки та інше.

Г) діджиталізація – це тренд міжнародного рівня і об'єктивна реальність існування сучасного суспільства. Важливим моментом у підвищенні рівня діджиталізації апеляційного провадження є правове забезпечення зазначеного процесу. Діджиталізація саме той інструмент, який дозволяє вирішувати якісно заявлені орієнтири розвитку національної системи правосуддя: оперативно, прозоро, із урахуванням людоцентричного підходу, дотримання економічної доцільності під час реалізації процедури апеляційного перегляду судових рішень.

Механізми правового регулювання апеляційного провадження стрімко та докорінно змінюються, також, під впливом європеїзації національного законодавства; уніфікації процесуального законодавства; збільшення впливу судової практики на трансформацію механізму апеляційного провадження, особливо зразкових справ та практики Європейського суду з прав людини та інших чинників.

Трансформація інституту апеляційного провадження йде шляхом одночасного поєднання трьох напрямків – гармонізації, трансформації та уніфікації.

Важливим підґрунтям для успішної реалізації зазначених шляхів є діджиталізація. Враховуючи міжнародний досвід діджиталізація правосуддя, як правило, здійснюється на рівні чотирьох стадій:

Першою стадією діджиталізації є використання програм підтримки без впливу на процес. Так, відповідне програмне забезпечення сприяє прискоренню процесу пошуку та передачі інформації, спрощує реалізацію певних процесуальних прав та обов'язків учасників процесу та сприяє формуванню комфортних умов для здійснення процесу апеляційного оскарження. Для України буде доречним використання досвіду Китаю, Великої Британії та інших країн, але потрібно враховувати особливості та пріоритети національного законодавства.

Другою стадією діджиталізації є ІТ-втручання. Вона переводить судовий процес на новий рівень, але не передбачає повної заміни паперових документів електронними, але значно полегшує доступ до матеріалів справи за допомогою інформаційних засобів та робить судові провадження більш відкритим та прозорим. Застосування та вивчення досвіду країн, які вже пройшли цей шлях (Велика Британія, Франція, США та інші), буде у нагоді для удосконалення національного законодавства у зазначеній сфері. Особливо цікавим прикладом успішного використання досягнень ІТ-технологій є функціонування електронної судової системи з вільним доступом в США – *Public Access to Court Electronic Records (PACER)*. Положення PACER найбільш привабливі з точки зору застосування в національну систему правосуддя

Третьою стадією діджиталізації є перехід від паперових носіїв до електронних і внаслідок чого створюються онлайн-суди; використовуються в судовому процесі все більше системи штучного інтелекту; функціонують е-суди. Наприклад, вивчення досвіду втілення та використання

електронного суду в різних країнах (Бразилії, Великої Британії, Гонконгу, Естонії, Польщі, Франції та інших) дає можливість для України взяти за основу найбільш придатні для нашої дійсності зразки та ефективно їх втілювати на практиці.

Четвертою стадією діджиталізація є використання в судовому процесі системи штучного інтелекту (СШІ). Даний рівень діджиталізація застосовується в багатьох країнах Азії та Латинської Америки, країнах ЄС: Хорватії, Румунії, Угорщина та інших.

На рівні національної судової системи запроваджується Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – організаційно-технічна система, що забезпечує функціонування електронного судочинства в Україні після прийняття нових процесуальних кодексів 2017 року.

ЄСІТС – це основний інструментарій підвищення ефективності діяльності органів правосуддя в Україні, так як створюється технічне підґрунтя для дистанційної комунікації між судами і учасниками судового процесу, на даному етапі. Основними складовими ЄСІТС є такі взаємопов'язані підсистеми зокрема: загальна; електронного діловодства; контакт-центр; управління фінансово-господарськими процесами; захисту інформації. Кожний підсистема складається із окремих модулів.

Тобто, розвиток інституту апеляційного оскарження судових рішень судів нижчої інстанції вдосконалюється під впливом сучасних викликів та чинників, а мультицентричність концепції на трансформацію цього інституту підтверджує, що він відкрий до осучаснення, під впливом прогресивних інструментаріїв.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило вирішити низку важливих науково-практичних проблем, які обумовлюють необхідність осмислення сучасних засад і проблем правового регулювання процесуального порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві через призму нового етапу здійснення судової реформи та актуальних євро інтеграційних завдань. У підсумку отримано низку нових та удосконалених наукових положень, які можуть бути покладені в основу сучасної доктрини адміністративного процесу.

Основними науковими та практичним результатами є:

1. Значення інституту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції обумовлюється трьома важливими чинниками які мають вплив на механізми судового захисту прав і свобод осіб в Україні, а саме: (1) сприяє підвищенню рівню охорони, захищеності прав, свобод і публічних інтересів осіб засобами адміністративного судочинства; (2) сприяє підвищенню рівня забезпечення реалізації соціальних цінностей за допомогою національного правосуддя; (3) виступає «лакмусовим папірцем» дієвості забезпечення та реалізації гарантій на судовий захист особи та рівнем реформування системи правосуддя у площині аксіологічного виміру права.

2. Інститут апеляційного оскарження має міждисциплінарний й комплексний характер і займає важливе місце у поєднанні наукових знань різних напрямів і сфер, що забезпечує загальну цілісність дослідження і сприяє розвитку не тільки адміністративного судочинства, а і інших процесуальних галузей, особливо цивільного, господарського.

Інститут апеляційного оскарження, як складна система, вимагає враховувати вплив узагальнених підходів до розуміння фундаментальних питань теорії адміністративного процесу, міжнародних стандартів до здійснення правосуддя, які б сприймалися міжнародною спільнотою.

Феноменологія категорії «апеляційне оскарження» передбачає багатоаспектність застосування цього поняття в різних галузях права і, тому, вимагає конкретизації цього визначення у межах адміністративного процесу для забезпечення реалізації принципу правової визначеності.

3. У межах адміністративного процесу, визначено, що адміністративне судове апеляційне провадження – це багатогранне правове явище, яке обумовлено діяльністю судів апеляційної інстанції у межах перегляду судових рішень, які не вступили в законну силу і послідовними й взаємопов'язаними процесуальними діями, які об'єднанні загальною метою й предметом правового регулювання, у визначених законодавством межах.

Для створення ефективного механізму апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві необхідно, із урахуванням викликів сьогодення, уявляти сутність категорії «правова (юридична) природа апеляційного оскарження». Науково-правове осмислення правової (юридичної) природи процесуального порядку апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві в сучасних умовах здійснюється в основних напрямках: 1) осмислення правової природи порядку апеляційного оскарження у межах адміністративного судочинства та особливостей їх трансформації в сучасних умовах із урахуванням теоретико-правових й евристичних аспектів; 2) вивчення проблематики реалізації апеляційного провадження в судах апеляційної інстанції через призму теоретико-правових, галузевих і прикладних наук.

4. Апеляційне оскарження судових рішень реалізується у межах системи судів апеляційної інстанції. Конкретизовано систему судів апеляційної інстанції: адміністративні апеляційні суди в апеляційних округах (вісім судів); Касаційний адміністративний суд Верховного Суду; Велика Палата Верховного Суду. Трьох компонентна побудова системи судів апеляційної інстанції дозволяє розглядати більш ефективно апеляційні скарги, враховуючи публічний резонанс винесених рішень. Найбільш

складні та резонансні справи вирішуються на рівні Великої Палати Верховного Суду, а найбільше навантаження припадає на адміністративні апеляційні суди в апеляційних округах.

З'ясовано категорії адміністративних справ відповідно до яких Касаційний адміністративний суд Верховного Суду та Велика Палата Верховного Суду діють як суди апеляційної інстанції.

5. Сучасна концепція трансформації механізму апеляційного оскарження, у межах адміністративного судочинства, знаходиться під впливом національних імперативів та міжнародних стандартів здійснення правосуддя. Ці стандарти закріплені у низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема: Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; Протоколах № 1, 2, 4, 7, 11, 15, 17 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; Правилах 47 Регламенту Європейського суду з прав людини; Рекомендації R(81)7 КРМЄ від 14 травня 1981 р.; Рекомендації R (84) 5 КРМЄ від 28.02.1984 р.; Рекомендації № R (86) 12 КРМЄ від 16 . 09. 1986 р.; Рекомендації R (93) 1 КРМЄ від 8 січня 1993 р.; Рекомендації R(95) 5 КРМЄ від 7 лютого 1995 р. та інших. Важливою детермінантою трансформації інституту оскарження судових рішень є прецедентна практика Європейського суду з прав людини. Тобто, під час визначення основних векторів трансформація інституту апеляційного оскарження необхідно враховувати тенденції у зміні методології правознавства через призму основних міжнародних стандартів у сфері здійснення правосуддя та усталену практику ЄСПЛ.

6. Під час обґрунтування судових рішень, судді дуже часто посилаються на певні рішення Європейського суду з прав людини. Герменевтичний аналіз правових позицій ЄСПЛ дозволив виділити окремі рішення, які найчастіше застосовуються в судовій практиці. Особливе місце серед правових позицій ЄСПЛ займають позиції, стосовно вирішення питання застосування державою обмеження. Так, усталена практика ЄСПЛ

свідчить про закріплення імперативу щодо заборони обмеження чи зменшення права доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність права. І в цьому контексті, цікавими є рішення у справах «Справа Ашінгдейн проти Сполученого Королівства» (англ. *Case of Ashingdane v. The United Kingdom*), (28.05.1985); «Справа Файєд проти Сполученого Королівства» (англ. *Case of Fayed v. The United Kingdom*), (21 .09. 1994); «Маркович та інші проти Італії» (англ. *Case of Markovic and Others v. Italy*), (14.12.2006) та інші. В контексті вирішення питання про те, чи було під час проваджень в апеляційних судах дотримано вимоги п. 1 ст. 6 Конвенції цікавими є рішення у справах: «Леваж Престасьон Сервіс проти Франції» (англ. *Case of Levages Prestations Services v. France*), (23.10.1996); «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії» (англ. *Case of Brualla Gomez de la Torre v. Spain*), (19.12.1997); «Наков проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (англ. *Case of Nakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), (24.10.2002); «Сотіріс і Нікос Кутрас АТТЕЕ проти Греції» (англ. *Case of Sotiris and Nikos Koutras ATTEE v. Greece*), (16.11.2000). До базового кейсу судових рішень ЄСПЛ, які є показовими, для вирішення питань щодо строків звернення до суду можливо внести наступні справи: «Белле проти Франції» (англ. *Case of Bellet v. France*); «Ільхан проти Туреччини» (англ. *Case of Ilhan v. Turkey*), (27.06 2000); «Пономарьов проти України» (англ. *Case of Ponomaryov v. Ukraine*), (03.04 2008); «Щокін проти України» (англ. *Case of Shchekin v. Ukraine*) (14.10 .2010); «Ятрідіс проти Греції» (англ. *Case of Jatridis v. Greece*); «Рябих проти Росії» (англ. *Case of Ryabykh v. Russia*); «Устименко проти України» (англ. *Case of Ustimenko v. Ukraine*); «Безруков проти Росії» (англ. *Case of Bezrukov v. Russia*, «Брумареску проти Румунії» (англ. *Case of Brumarescu v. Romania*) та інші.

7. Дієвими інструментами формування сучасної доктрини оскарження судових рішень в порядку апеляційного провадження є застосування

сучасної системи понятійно-категорійного апарату, а розвиток загальної теорії юридичного процесу та науки адміністративного права і процесу обумовлюють уточнення змісту понять «апеляційне оскарження»; «перегляд судового рішення», таким чином, щоб вони не збігалися зі змістом інших правових явищ та зайняли своє відповідне місце в категоріальному апараті адміністративного права і процесу. На рівні дослідження розмежовуються певні поняття, виокремлюється сутність їхньої правової природи та здійснюється наукове обґрунтування базисних категорій, а саме: «апеляційне провадження» та «апеляційне оскарження»; «перегляд судового рішення» та «оскарження судового рішення»; «провадження в суді апеляційної інстанції» та «провадження в апеляційному порядку», «суд апеляційної інстанції» та «апеляційні адміністративні суди» та інші. Наприклад, «суд апеляційної інстанції» та «апеляційні адміністративні суди».

Вказане доводить про подальшу необхідність міждисциплінарних досліджень різних аспектів реалізації механізму апеляційного оскарження.

8. Обґрунтовано авторській підхід, що категорія «правова природа апеляційного провадження» – це родове поняття, яке включає три видові категорії «правова природа апеляційного провадження в апеляційних адміністративних судах, у межах територіальної юрисдикції яких знаходяться місцеві адміністративні суди, що ухвалили рішення»; «правова природа апеляційного провадження яке здійснює Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції»; «правова природа апеляційного провадження яке здійснює Велика Палата Верховного Суду, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції». Такий підхід до категорії «правова природа апеляційного провадження» дозволяє створити дієві механізми

апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві на рівні судів апеляційної інстанції із урахуванням специфіки їх повноважень, завдань.

Розуміння правової (юридичної) природи інституту апеляційного оскарження судових рішень судів першої інстанції постійно відкалібрується практичною діяльністю шляхом аналізу судової практики національних судів і практики ЄСПЛ.

9. Порядок апеляційного оскарження судових рішень обумовлено декількома чинниками:

а) категорією справи. Більш складні справи вирішуються на рівні Касаційного адміністративного суду ВС або Великої Палати ВС (як судів апеляційної інстанції).

б) видом суду апеляційної інстанції де здійснюється апеляційне провадження. Визначення того, який суд апеляційної інстанції буде розглядати апеляційну скаргу та матеріали до неї (апеляційний адміністративний суд у відповідному окрузі, Касаційний адміністративний суд Верховного Суду або Велика Палата Верховного Суду), обумовлює існування певних нюансів реалізації механізму апеляційного оскарження. Наприклад, апеляційні скарги в апеляційних адміністративних судах у відповідному окрузі, як правило, розглядаються колегією у складі 3-х судів, а апеляційні скарги Великою Палатою Верховного Суду розглядаються у складі 21 судді.

10. Аналіз апеляційного провадження проводився у площині 4 стадій, зокрема: подання апеляційної скарги; відкриття апеляційного провадження; підготовка до апеляційного розгляду справи; розгляд справи та ухвалення судового рішення. Із урахуванням цього підходу, здійснена систематизація процесуальних особливостей апеляційного провадження в залежності від суду апеляційної інстанції: адміністративних судів в апеляційних округах; Касаційного адміністративного суду Верховного Суду; Великої Палати Верховного Суду.

Вивчено та проаналізовано процесуальні дії, які здійснюються у межах кожної стадії апеляційного провадження через призму правових позицій Європейського суду з прав людини.

11.В судовій практиці широко використовуються процесуальні фільтри. Наприклад, питанню про відкриття апеляційного провадження передуює вирішення питань чи є підстави: залишення апеляційної скарги без руху (ст. 298 КАСУ); не прийняття апеляційної скарги до розгляду (ч.4 ст. 298 КАС У); відмова у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАС України).

Ці передбачені законодавством процесуальні фільтри дозволяють виявити невідповідності апеляційної скарги і які в подальшому, після розгляду та вирішення адміністративної справи, унеможливають виконання судового рішення.

12. Під впливом надзвичайної перевантаженості судів апеляційної інстанції та потребою переведення судового захисту на новий рівень за рахунок модернізації процесуальних гарантій й реалізації принципу верховенства права у адміністративному судочинстві із усвідомленням пріоритетності прав людини прослідковується тенденція посилення застосування процесуальних фільтрів.

13. Важливою складовою апеляційного оскарження судових рішень є дотримання різноманітних строків: строк на апеляційне оскарження; строк розгляду апеляційної скарги; строк реєстрації апеляційної скарги; строк про вирішення питання про відмову у відкритті апеляційного провадження; строк на вирішення питання про відкриття апеляційного провадження у справі та інші. Але важливе місце серед таких строків займають строки розгляду апеляційних скарг.

14.В залежності від виду судового рішення та категорії справ запропонована систематизація варіативності строків розгляду апеляційних скарг судом апеляційної інстанції. Так, апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції може бути розглянута протягом: (1) – шістдесяті днів з дня

постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (відповідно до частини 1 статті 309 КАСУ); (2) – тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (ч.1 ст. 309 КАСУ) і строк розгляду справи можливо продовжити, але не більш як на п'ятнадцять днів (за клопотанням сторони у виняткових випадках та із урахуванням особливостей розгляду справи) – частина 2 ст. 309 КАСУ; (3) – у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження у справах зазначених у ч.10 ст. 283 КАСУ; ч. 9 ст. 284 КАСУ; ч. 5 ст. 285 КАСУ; ч. 5 ст. 286 КАСУ; ч. 7 ст. 287 КАСУ; ч. 4 ст. 288 КАСУ; ч. 17 ст. 289 КАСУ; (4) – трьох днів з дня надходження скарги на ухвалу про відмову у відкритті провадження у справах передбачених ч. 7 ст. 284 КАСУ; (5) – у дводенний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи у справах визначених ч. 4 ст. 278 КАСУ; ч.8. ст. 289¹ КАСУ; ч. 5 ст. 282 КАСУ; (6) – у дводенний строк з моменту надходження скарги з повідомленням учасників справи у справах визначених ч. 11 ст. 280 КАСУ; ч. 6. Ст.. 281 КАСУ; (7) – не пізніше ніж за дві години до початку голосування у справах визначених ч.4 ст. 278 КАСУ; (8) – невідкладно, з повідомленням осіб, які беруть участь у справах, у випадках визначених ч.11 ст. 280 КАСУ; ч.6. ст. 281 КАСУ.

15. На визначення особливостей реалізації механізму апеляційного оскарження судових рішень впливає використання розуміння, які норми потрібно використовувати. Можливо декілька варіантів: (1) Апеляційне провадження яке здійснюється відповідно вимогам Глави 1 Розділу III КАСУ; (2) Апеляційне провадження по окремим категоріям справ відповідно нормам Глави 11 Розділу II КАСУ (2.1. апеляційне провадження по окремим категоріям складних справ; 2.2. Апеляційне провадження по окремим категоріям термінових адміністративних справ).

16. Апеляційне провадження по окремим категоріям термінових адміністративних справ – це найбільш розповсюджене особливе апеляційне

провадження так, як охоплює дванадцять категорій термінових адміністративних справ у межах статей 273-277, 282-286, 289, 289¹ КАСУ.

17. Механізми правового регулювання апеляційного провадження стрімко та докорінно змінюються під впливом багатьох чинників: (1) об'єктивних чинників; (2) уніфікації національного процесуального законодавства; (3) збільшення впливу судової практики на трансформацію механізму апеляційного провадження, особливо зразкових справ та практики Європейського суду з прав людини; (4) збільшення навантаження на суддів апеляційних адміністративних судів та інших чинників. Прослідковується тенденція щодо збільшення навантаження на одного суддю апеляційного адміністративного суду за рахунок збільшення середньо-місячного надходження справ. Так, цей показник в 2019 був на рівні –35, 76 (справ на одного суддю в місяць), то вже в 2020 році – 37,67. Рівень впровадження новел процесуального законодавства можливо визначити на підставі дослідження та аналізу статистичних даних. На жаль, з багатьох питань статистичні данні відсутні або носять фрагментарний характер, і це не дозволяє реально здійснити оцінку впливу тих чи інших нових процесуальних інструментів на судову практику. Тому, доцільно проводити паралельно і законодавчу модернізацію інституту апеляційного оскарження судових рішень, і удосконалення системи статистичного аналізу для отримання реальної інформації стосовно впливу законодавчих важелів на правові механізми.

18. До об'єктивних чинників, які впливають на необхідність модернізації інституту оскарження судових рішень в апеляційному порядку, можливо віднести наступні: діджиталізацію суспільства, діджиталізацію правосуддя, європеїзацію національного законодавства, глобалізаційні процеси у суспільстві та т.п. Але безумовно, що трансформація зазначеного інституту ґрунтується на ціннісних орієнтирах правової ідеології людиноцентризму із урахуванням праксеологічної складової (дослідження діяльності в аспекті її ефективності).

19. Діджиталізація – це саме той інструмент, який дозволяє вирішувати якісно заявлені орієнтири розвитку національної системи правосуддя: оперативно, прозоро, із урахуванням людиноцентричного підходу, дотримуватися економічної доцільності під час реалізації процедури апеляційного оскарження судових рішень.

Враховуючи міжнародний досвід, діджиталізація системи правосуддя включає чотири стадій, а саме: (1) використання програм підтримки без впливу на процес; (2) ІТ-втручання; (3) перехід від паперових носіїв інформації до електронних; (4) використання в судовому процесі системи штучного інтелекту.

20. Аналіз судової практики судів апеляційної інстанції дозволив здійснити узагальнення основних проблем реалізації механізму апеляційного оскарження на рівні національного адміністративного судочинства.

Вирішення виявлених колізій можливо декількома шляхами. Одним із основних шляхів є удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації механізму апеляційного оскарження судових рішень в системі судів апеляційної інстанції. У цьому контексті, запропоновано:

- доповнити частину 1 ст. 29 КАС України правом на передачу справи до належного адміністративного суду у випадку порушення предметної юрисдикції (підсудності);
- з п. 3 частини 9 статті 171 КАС України слова «та підстави» виключити;
- доповнити положення статей 48 та 49 КАСУ положеннями про обов'язковість направлення ухвал про заміну/залучення сторони або третьої особи таким учасникам справи з наданням їм копій позовної заяви з відповідними додатками, а також доповнити частину 5 ст. 243 КАСУ з включенням до неї вказаних ухвал.
- надати судам апеляційної інстанції права повертати справу на новий розгляд, або надати повноваження апеляційній інстанції залучати належних відповідачів у випадку якщо суд першої інстанції розглянув справу без залучення належного відповідача чи третьої особи.

- змінити положення частини 1 статті 300 КАС України про колегіальне вирішення питання про відкриття апеляційного провадження та надати таке право судді-доповідачу для одноособового вирішення.
- конкретизувати положення статті 40 КАСУ щодо питання про те, в якому порядку (в судовому засіданні з викликом сторін чи в письмовому провадженні) та в які терміни колегія суддів має розглянути заяву про відвід, яка надійшла до дня судового засідання,
- внести відповідні зміни до положень статей розділу 2 глави 11 КАСУ (частини 7 статті 287, частини 4 статті 288, частини 17 статті 289 та частини 10 статті 283 КАСУ), якими регулюється розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ, стосовно термінів апеляційного перегляду таких справ за рахунок збільшення цього терміну до 30 днів з дня відкриття апеляційного провадження .
- виключити з розділу 2 глави 11 КАСУ «Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ» справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, оскільки не вбачається будь-якої практичної необхідності у терміновому вирішенні такої категорії справ в порівнянні зі справами, предметом яких є оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до інших видів відповідальності, зокрема за порушення податкового, митного, містобудівного законодавства тощо, які розглядаються апеляційним судом в межах загальних строків.
- обґрунтована необхідність закріплення в Кодексі адміністративного судочинства України окремих параграфів у Главі 1 Розділу III Кодексу адміністративного судочинства України: параграфу 1 – особливості апеляційного провадження в Касаційному адміністративному Суді Верховного Суду; параграфу 2 – особливості апеляційного провадження у Великій Палаті Верховного Суду та інші.

Другим шляхом вирішення проблем реалізації механізму апеляційного оскарження судових рішень є подальші наукові дослідження у зазначеній сфері. Науково виважені рекомендації будуть сприяти: впровадженню додаткових гарантій права особи на справедливий суд; оптимізації діяльності судів апеляційної інстанції та усіх учасників судового процесу; загальному прискоренню розгляду і вирішенню справ у межах апеляційного провадження на рівні адміністративного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Посли Німеччини та Канади наголошують на важливості судової реформи в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3157389-posli-nimeccini-ta-kanadi-nagolosuut-na-vazlivosti-sudovoi-reformi-v-ukraini.html>
2. Українці розчаровані в реформах, але готові підтримувати одне одного та свої громади – дослідження. URL: <https://zz.detector.media/infospace/texts/181592/2020-10-16-ukraintsi-rozcharovani-v-reformakh-ale-gotovi-pidtrymuvaty-odne-odnogo-ta-svoi-gromady-doslidzhennya/>
3. Стратегія сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки : Указ Президента України від 11.06.221 №231/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>
4. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 №192-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>,
5. Стратегію сталого розвитку судової системи на 2021-2025 роки передано на розгляд Зеленському. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/713428.html>
6. Право на судовий захист. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovuuy-zahyst>
7. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) : URL https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ohliad_KAS_VS_2020_01_03_.pdf
8. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19.
9. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>

10. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15.05 2013 № 386-р, затвердженої розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 15.05 2013 № 386-р.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
12. Кравченко К.В. Сучасний погляд на правову природу апеляційного провадження по адміністративним справам. *Правова держава*. 2020. № 37. С.65-71.
13. Гальонкін С. А. Адміністративно-правове забезпечення апеляційного провадження в Україні : дис. ... канд.. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.07 / Університет сучасних знань. Сумський державний університет. Суми, 2018. 232 с.
14. Кайдашев Р.П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2016. 513 с.
15. Поляков І. С. Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 194 с. URL : http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2019/Poliakov.pdf
16. Вознюк А.А. До питання про зміст поняття «кримінально-правова природа». *Держава і право*, 2011. Вип. 52. С. 429-434.
17. Сорокин В.Д. Избранные труды. СПб : Юридический цент Пресса, 2005. 1086 с.
18. Тихоміров О.О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави: моногр.; / заг.ред. Р.А. Калюжний, Київ: Центр навч.- наук. та наук.-практ. Вид. НА СБ України. 2014. 196 с. URL : https://tihoma-law.at.ua/monografija_tikhomirov.pdf

19. Гуржій Т.О. Вихідні засади формування галузевої парадигми адміністративно-процесуального права. *Право України*. 2007. № 3. С. 16-19.
20. Гуржій Т.О. Адміністративний процес у парадигмі адміністративно-процесуального права. *Вісник прокуратури*. 2007. №4. С. 97-103.
21. Гуржій Т.О. Основні концепції адміністративного процесу у вітчизняній теорії права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. №3. С. 138-146.
22. Постанова Верховного Суду від 23.11.2020 у справі № 826/3508/17 (адміністративне провадження № К/9901/31706/19). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/palata_31706_19.
23. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
24. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ : Академія адвокатури України, 2005. 18 с.
25. Андронов І.В. Способи оскарження та перевірки судових рішень в цивільному процесі України. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9461/Andronov%209-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
26. Грибов Н.Д. Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе: дисс. ... канд. юрид наук: 12.00.15 / Российский государственный университет правосудия, Москва, 2016. 240 с.
27. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник. Київ: Алерта, 2015. 352 с
28. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. 2-е изд., испр. М.: Статут, 2017. 1280 с.
29. Нефедьев Е.А. Гражданский процесс М.: Типо-литография В. Рихтеръ, 1900. 463 с
30. Радишевська О.Р. Адміністративне право України в умовах європеїзації : монографія, Київ, Вид-во «Талком», 2020, 720 с.

31. Комзюк А.Т. Задачи административного судопроизводства в Украине: позиция законодателя и требования современности. Основные черты административного судопроизводства в Германии и Украине, 2011. С.25.
32. Рішення Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2013 р. у справі «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11). (Case of Vyerentsov v. Ukraine.). URL : https://pla.court.gov.ua/sud1690/evro_sud/verencov.
33. Стислі виклади рішень (за алфавітом). URL : <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vykladi-rishen-za-alfavitom>
34. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 листопада 2013 р «Шмушкович проти України» (Заява № 3276/10). (Case of Shmushkovych v. Ukraine). URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO00616.html
35. Graig H. Constitutionalisation of Community Administration. European Law Review. 2003. Vol.28. P.841.
36. Осипова Н.П. Методологічні проблеми аксіологічного виміру правосвідомості і правової культури. *Актуальні проблеми держави і права*, 2008. №40. С. 7-11.
37. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004. 22 с. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1308/Чернушенко.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
38. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від України від 25 квітня 2012 року № 11 – рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>
39. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* .1996. № 30. ст. 141

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

40. Постанова Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347 КС 15. URL: [http](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61) :

[//www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61)

41. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид.наук : 12.00.09/ Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 498 с. URL : https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Dusertacija_Vobechko.pdf

42. Поклонська О.Ю., Бойко К.С., Шуміленко Ю.О. Особливості розгляду скарг в апеляційному провадженні на різних стадіях судового процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С.142-144. URL : http://www.lsej.org.ua/8_2020/36.pdf

43. Гусаров К. Апелляционное производство в судах гражданской юрисдикции. *Підприємництво, господарство і право*, 2003. № 7. С. 37–40.

44. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 No 1402-VIII (ред. від 05.08.2018) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

45. Стукаленко О.В. Теоретичні аспекти визначення дефініцій «будівництво» та «капітальне будівництво». *Науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право»*, 2016. № 3(241). С.103-106. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/19.pdf>

46. Кравцова Т. Правовая определенность: основные принципы и практика Европейского суда. URL : https://www.asterslaw.com/ru/press_center/publications/legal_certainty_the_basic_principles_and_practice_of_the_european_court/

47. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії» (Case of Brumărescu v. Romania). (Заява № 28342/95 від 28.11 1999). URL : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>

48. Рішення Європейського суду з прав людини від 23 вересня 1998 р. у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Case of Steel and others v. the United Kingdom*). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_106#Text
49. Кравцова Т. Правовая определенность: основные принципы и практика Европейского суда. URL : https://www.asterslaw.com/ru/press_center/publications/legal_certainty_the_basic_principles_and_practice_of_the_european_court/
- 50.** Гураленко Н.А. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 393 с. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/37000>
51. Доповідь Венеціанської комісії № 512/2009 «Про верховенство права» (the Rule of Law), яка прийнята на 86-й пленарній сесії 25-26 березня 2011 року. URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
52. Эффективность правового регулирования. Монография. Под ред. Полякова А.В., Денисенко В.В., Беляева М.А. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=nfUwDwAAQBAJ&pg=PT319&lpg=PT319&dq=European+Law+Review.+2003.Vol.28.&source=bl&ots=KeFlp1j-o0&sig=ACfU3U0ID9aOLeszAhUk19mM1CWrqDcCjw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiPx93lutPwAhXp-yoKHWnmAwUQ6AEwCXoECSAoQAw#v=onepage&q=European%20Law%20Review.%202003.Vol.28.&f=false>
53. Кучук А. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ Підприємництво, господарство і право, 2016. №2. С.116-120. URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/09/22.pdf>
54. Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права»; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. К., 2004. 19 с.

55. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
56. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 (ред. від 29.12.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004#Text>
57. Про кількісний склад суддів адміністративних судів : Указ Президента України від 16 травня 2007 року № 417 /2007. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2007#Text>
58. Про вдосконалення мережі адміністративних судів : Указ Президента України від 16 жовтня 2008 року № 941/2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2007#Text>,
59. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах : Указ Президента України від 29 грудня 2017 року № 455/2017. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/.show/455/2017>
60. Уркевич В. Процесуальний порядок розгляду справ Великою Палатою Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Prezent_poryadok_rozgl.pdf
61. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки : Указ Президента України від 11 червня 2021 № 231/2021 року. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>
62. Касаційний адміністративний суд у 2019 році. URL :https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/zvrit_kas_2019_web.pdf
63. Звіт апеляційних адміністративних судів про розгляд судових справ у 2020 році. URL https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_20

64. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020
65. Звіт про здійснення правосуддя Верховним Судом за 2020 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2020_zag
66. Звіт про здійснення правосуддя касаційним адміністративним судом у складі верховного суду. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2020_zag
67. Адмінсудочинство: проблеми і пріоритети Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду підбив підсумки роботи в 2020 році. URL : <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/adminsudochynstvo-problemy-i-priorytety-kasatsijnyj-administratyvnyj-sud-u-skladi-verhovnogo-sudu-pidbyv-pidsumky-roboty-v-2020-rotsi>
68. Касаційний адмінсуд ВС підбив підсумки першого року роботи. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/133939-kasatsiyniy-adminsud-vs-pidbiv-pidsumki-pershogo-roku-roboti>
69. Меморандум між Україною та МВФ про економічну та фінансову політику від 2 червня 2020 р. URL : https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_and_financial_policies_by_the_authorities_of_ukraine-435
70. Князєв В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити. 13 жовтня 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1006220/>
71. Уркевич Віталій. Велика Палата Верховного Суду: перший досвід функціонування. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/velika-palata-verhovnogo-sudu-pershiy-dosvid-funkcionuvannya.html>
72. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду та щодо строків повернення справи : Закон України від 02 жовтня 2019 року № 142-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-20#Text>

73. Касаційний адміністративний суд у 2019 році. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/zvit_kas_2019_web.pdf
74. Савранчук Л. Проблеми забезпечення доступності правосуддя в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. С.151-153. URL: [https:// apnl.dnu.in.ua / 1_2019 /37.pdf](https://apnl.dnu.in.ua/1_2019/37.pdf)
75. Солнцева Х.В., Кечеджі О.Б. Система адміністративних судів в Україні як результат реформи судоустрою: сучасні реалі. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/26.02.19/26.02.19-24-26.pdf>
76. Рішення Європейського суду з прав людини від 20.05.2010 р. у справі « Пелевін проти України». (*Case of Pelevin v. Ukraine*). (Заява № 24402/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_658#Text
77. Князєв В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити 13 жовтня 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/123006220/>
78. Річний звіт шостого апеляційного адміністративного суду. URL :<https://baas.gov.ua/images/pdf/zvit2019.pdf>
79. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно- правових актах : монографія. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
80. Косцова І. П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4835/kostsova.pdf>
81. Рішення Європейського суду з прав людини від 08 січня 2008 р «Скорик проти України» (*Case of Skoryk v. Ukraine*), (application no. 32671/02. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO3726.html
82. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

83. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 199/5625/17.01.11.18 (справа № 199/5625/17BC/ККС, № 199/5625/17.01.11.18). URL: [https://protocol.ua/ua/vs_kks_vikoristannya_sudami_v_rishenni_sproshchenoi_terminologii_abo_takoi_shcho_pryamo_super_echit_chi_spotvoryue_zmist_viznachenih_kpk_ukraini_terminiv_stavit_pid_sum_niv_zakonnist_uhvalenogo_rishennya_\(vs_kks_199_5625_17_01_11_18](https://protocol.ua/ua/vs_kks_vikoristannya_sudami_v_rishenni_sproshchenoi_terminologii_abo_takoi_shcho_pryamo_super_echit_chi_spotvoryue_zmist_viznachenih_kpk_ukraini_terminiv_stavit_pid_sum_niv_zakonnist_uhvalenogo_rishennya_(vs_kks_199_5625_17_01_11_18)
84. Zimmerman J. Aksjomaty postępowania administracyjnego. S. 21-23. URL : <https://www.profinfo.pl/sklep/aksjomaty-postepowania-administracyjnego,57968.html>
85. Гуржій Т.О. Сучасне уявлення про предмет адміністративного права. 2012. №1 (41). С. 516-519.
86. Гуржій А. В. Теоретичні засади визначення структури адміністративно-деліктних проваджень. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: Зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції, (Житомир, 10 квітня 2014 р.) / Мін-во аграрної політики та прод-ва України; Жит. нац. Агроєкологічний ун-т. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. С. 151-153.
87. Gurzhiy A. V. Structural aspect of administrative-delict process. International scientific congress: the Collection of scientific articles and theses "Consensus Omnium". Publishing Center of the European International scientific league of lawyers "Consensus Omnium". Budapest, 2014. P. 86-90.
88. Адміністративне судочинство: навч. посіб. /Л.М. Балакєрева, І.Б. Бойко, Я.С.Зелінська та ін.; за заг. ред. Н.Б.Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
89. Мовчан Д. В. Стадії реєстраційного провадження органів державної виконавчої влади. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. №4 (51). Ч. 2. С. 25-33. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2010_4%282%29__6
90. Хобор Р. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві. Чи потребує змін процесуальне законодавство? URL : <https://>

//radako.com.ua/news/apelyaciyne-provadjhennya-v-administrativnomu-sudochinstvi-chi-potrebuie-zmin-procesualne

91. Лиско Г. О. До питання природи дозвільного провадження та його місця у адміністративній процедурі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2013. Вип. 58. С. 152-156.
92. Качура О. А. Стадії адміністративно-реєстраційного провадження: поняття, ознаки та класифікація. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С.266-277. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/50595885.pdf>
93. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Юринком Інтер, 2004. 688 с.
94. Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види the content and type of stages of administrative procedures., *Науковий вісник Ужгородського національного університет*. Серія ПРАВО. Вип. 32. Т. 3. С.11-15 2015. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4638/1/СТАДІЇ%20АДМІНІСТРАТИВНИХ%20ПРОЦЕДУР%20ПОНЯТТЯ%20ТА%20ВИДИ.pdf>
95. Административное право Украины : Учебник. 2-е узд., перераб. И доп./ Ю.П.Битяк, В.В.Богущкий, В.М.Гаращук и др./ под. ред. проф. Ю.П. Битяка. Х.: Право, 2003. 576 с.
96. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ: Атіка, 2005. 352 с.
97. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права \ навч.посібник/за заг. ред. Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. Київ: Старий світ, 2006. 576 с.
98. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2007. 531с.
99. Миколенко О.І. Понятійний апарат та термінологія науки адміністративного процедурного права. *Право і суспільство*, 2010. № 6. С.127 - 131. URL : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10198/1/Mykolenko%20%282%29.pdf>

100. Термінологія 4. Однозначність терміну та єдність термінології. URL : <https://www.csi.org.ua/activity/terminologiya-4-odnoznachnist-terminu/>
101. Стефанюк В.С. Судовий адміністративний процес: монографія. Харків: Консум, 2003. 464 с.
102. Толстолуцька М.. Поняття та особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1-2_2020-11-19.pdf
103. Україна ратифікувала протоколи до Конвенції про захист прав людини. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5920-ukrayina-ratifkuvala-protokoli-do-konvencyi-pro-zahist-prav-lyudini.html>
104. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 06.05.1963р. (Протокол ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
105. Протокол № 2 про надання Європейському суду з прав людини повноважень робити консультативні висновки до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 06.05.1963 р. (Протокол ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
106. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16.09.1963 (Протокол ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text
107. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 22.11.1984 р. (Протокол ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text
108. Протокол № 11 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 11.05.1994р.

(Протокол ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

109. Про ратифікацію Протоколів № 15 і № 16 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2156-VIII .

110. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 7 травня 2015 р. Справа № 520/2017/15-к. (провадження № 11-кп/785/614/15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44064146>

111. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 листопада 1999 р. у справі «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307268>.

112. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-зп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>

113. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : Постанова Верховної Ради від 21.05.2015 № 462-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 29, ст.267 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>

114. Правило 47 Регламенту Європейського суду з прав людини : Регламент Європейського суду з прав людини від 04.11.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text

115. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року №3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

116. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини. Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. Київ: ВАІТЕ, 2015. 136 с. URL: https://kmkdka.com/sites/default/files/files/posibnyk_yespl.pdf
117. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року 4-р(II)/2020. URL : <https://законодавство.com/download/rishennya-konstitutsiynogo-sudu-ukrajini-rii-2020-82692.html>.
118. Каталог судових позицій КСУ (1997-2020 р.) URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/43922-pravo-na-obgruntovane-sudove-rishennya-vupravlennya-pomylok-toshcho>
119. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : 13.02.2004. Одеса. 2004. 24 с.
120. Гімон М. Особливості вияву права на справедливий судовий розгляд адміністративної справи та його складників в апеляційному провадженні. *Підприємництва, господарство і право*. 2017. №12 С.155-159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/34.pdf>
121. Берназюк Ян. Європейські стандарти реалізації права особи на доступ до правосуддя в аспекті можливості касаційного (третього) перегляду справи. 16 января 2021. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/190437-yevropeyski-standarti-realizatsiyi-prava-osobi-na-dostup-do-pravosuddya-v-aspekti-mozhливosti-kasatsiynogo-tretogo-pereglyadu-spravi>
122. Рішення Європейського суду з прав людини від 10.10.2003 у справі «Мултіплекс проти Хорватії» (Case of *Multiplex v. Croatia*), (заява № 58112/00 від 11.07.2003). URL : <https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2003/351.html>

123. Рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2002 у справі «Кутіч проти Хорватії» (Case of *Kutic v. Croatia*), (заява № 48778/99). URL : <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3f2925f14.html>
124. Адміністративний позов: що, як, навіщо URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1068057/>
125. Шевчук П.І., Кривенко В.В. Апеляційне і касаційне оскарження судових рішень (коментар цивільного процесуального законодавства). Київ: Юридична книга, 2003, 80с.
126. Про судовий збір :Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
127. Щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних або комерційних справах : Рекомендація № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 7 лютого 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153#Text
128. Постанова Верховного Суду від 20 січня 2021 року у справі № 490/2254/20 (провадження № 61-14597св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94362756>
129. Шеренін Ю. Л. Процесуальні форми перегляду судових рішень адміністративними судами України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07/ Одеса. нац. ун.-т «Одеська юридична академія», 2012. 22 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2104>
130. Рішення Європейського суду з прав людини від 14.12.2006 у справі «Маркович та інші проти Італії» (Case of *Markovic and Others v. Italy*). (заява № 1398/03). URL: <https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2006/1141.html>
131. Рішення Європейського суду з прав людини від 21 .09. 1994 у справі «Справа Файєд проти Сполученого Королівства» (Case of *Fayed v. The United Kingdom*), (заява № 17101/90), URL: <https://www.ucpi.org.uk/wp-content/uploads/2017/02/Fayed-v-United-Kingdom-1994-18-EHRR-393.pdf>
132. Рішення Європейського суду з прав людини від 28.05.1985 у справі « Справа Ашінгдейн проти Сполученого Королівства» (Case of *Ashingdane v.*

The United Kingdom), (заява № 8225/78), URL: [https://npm.rs/attachments/CASE%20OF%20ASHINGDANE%20v\[1\].%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf](https://npm.rs/attachments/CASE%20OF%20ASHINGDANE%20v[1].%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf)

133. Рішення Європейського суду з прав людини від 23.10.1996 у справі «Леваж Престасьон Сервіс проти Франції» (*Case of Levages Prestations Services v. France*), (заява № 21920/93) URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6474.html>

134. Рішення Європейського суду з прав людини від 19.12.1997 у справі «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії» (*Case of Brualla Gomez de la Torre v. Spain*), (заява № 26737/95). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf

135. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.10.2002 у справі «Наков проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Case of Nakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), , заява № 68286/01. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-73342"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

136. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.11.2000 у справі «Сотіріс і Нікос Кутрас *ATTEE* проти Греції» (*Case of Sotiris and Nikos Koutras ATTEE v. Greece*), (заява № 39442/98). URL: <https://international.vlex.com/vid/case-ribeiro-ferreira-ruah-portugal-81018515>

137. Берназюк Я. Право на доступ до судового захисту в контексті дотримання строків звернення до суду, практика ЄСПЛ. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/123832-pravo-na-dostup-do-sudovogo-zakhistu-v-konteksti-dotrimannya-strokov-zvernennya-do-sudu-praktika-yespl>

138. Постанова Верховного Суду від 01 жовтня 2020 року у справі № 300/937/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91919603>

139. Восьмий ААС розпочав серію семінарів з питань застосування процесуального законодавства. URL: <http://jur-gazeta.com/golovna/vosmiy-aas-rozpochav-seriyu-seminariv-z-pitan-zastosuvannya-procesualnogo-zakonodavstva.html>

140. Посібник зі статті 6 право на справедливий суд (цивільна частина).
URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf с.14
141. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.12.1995 у справі «Белле проти Франції» (*Case of Bellet v. France*) (Application no. 23805/94). URL: [http:// bibliobase.sermais. pt:8008/BiblioNET/Upload /PDF7 /005462_CASE%20OF%20BELLET%20v.%20FRANCE.pdf](http://bibliobase.sermais.pt:8008/BiblioNET/Upload/PDF7/005462_CASE%20OF%20BELLET%20v.%20FRANCE.pdf)
142. Рішення Європейського суду з прав людини від 27 червня 2000 у справі «Ілхан проти Туреччини» (*Case of Ilhan v. Turkey*), (заява № 22277/93). URL: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2016/01/CASE-OF-ILHAN-v.-TURKEY-GC-no.-22277-93-Sec.-87-ECHR-2000-VII.pdf>
143. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 жовтня 2015 р. у справі «Устименко проти України» (*Case of Ustimenko v. Ukraine*), (заява № 32053/13). URL: https://protocol.ua/ru/stattya_6_pravo_na_spravedlivii_sud_ustimenko_proti_ukraini/
144. Огляд практики застосування судьями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf
145. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 р. у справі «Щокін проти України» (*Case of Shchekin v. Ukraine*), (заяви № 23759/03 та № 37943/06). URL : <http://kmp.ua/uk/documents/foreign-experience/judgment-in-case-of-serkov-v-ukraine/>
146. Рішення Європейського суду з прав людини від 14.11.2011 р. у справі «Ятрідіс проти Греції» (*Case of Jatridis v. Greece*), (заява № 31107/96). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text
147. Рішення Європейського суду з прав людини від «Рябих проти Росії» (*Ryabykh v. Russia*) (скарга № 52854/99). URL : <https://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/ryabykh-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

148. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 жовтня 2015 «Устименко проти України» (*Case of Ustimenko v. Ukraine*), (заява № 32053/13). URL : <http://www.humanrightsnorway.com/wp-content/uploads/2015/10/CASE-OF-USTIMENKO-v.-UKRAINE.pdf>
149. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Безруков проти Росії» (*Case of Bezrukov v. Russia*). URL : <https://www.uacourt.openregister.info/kryminalni-spravy-z-01-01-2019-40438/spravy-v-poryadku-vykonannya-sudovykh-rishen-u-kryminalnykh-provadhennyakh-40905?document=87451830>
150. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 1999 р у справі «Брумареську проти Румунії» (*Case of Brumarescu v. Romania*). URL : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=103>
151. Ухвала від 06.02.2020 по справі 545/1666/19. URL : <https://www.uacourt.openregister.info/kryminalni-spravy-z-01-01-2019-40438/spravy-v-poryadku-vykonannya-sudovykh-rishen-u-kryminalnykh-provadhennyakh-40905?document=87451830>
152. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за грудень 2020 року/упоряд.: управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду; правове управління (І) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 68 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KAS_12_2020.pdf
153. Постанова Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 360/4485/19. URL : <http://reestr.court.gov.ua/Review/93749048>.);
154. Постанова Верховного Суду від від 28 січня 2021 року у справі № 260/1888/20. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/94511744>.
- та від 03.12.2020 у справі № 826/6756/18 й інших.

155. Постанова Верховного Суду від 22 листопада 2019 року у справі № 461/5908/18, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 85836083). URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/Zvit_KAS_2019_web.pdf
156. Постанова Верховного Суду від 03.12.2020 у справі № 826/6756/18. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/89180564>
157. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) (січень 2021 року). URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_03_16_Oglyad_KAS_01_2021.pdf - с. 50
158. Постанова Верховного Суду від 28 січня 2021 року у справі № 160/8840/18. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/94511661>
159. Постанова Верховного Суду від 03.грудня 2020 року у справі № 826/6756/18 (провадження №К/9901/25507/20). URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93302065>
160. Постанова Верховного Суду від 11 серпня 2020 року у справі № 404/4551/19 (2-а/404/262/19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90898900>
161. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 :Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211-2020-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/211-2020-%D0%BF>
162. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19):Закон України від 30.03.2020№ 540-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#TextURL> :
163. Мішакіна Л. Процесуальні «карантинні» строки згідно КАС України «по-новому». URL : <https://www.crowe.com/ua/croweacu/news/mishakinanews4>
164. Постанова Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 360/4485/19. URL : <http://reestr.court.gov.ua/Review/93749048>.

165. Ухвала п'ятого апеляційного адміністративного суду від 16 серпня 2019 р. Справа № 400/441/19. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83686220>
166. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
167. Постанова Верховного Суду від 21 січня 2021 року у справі № 580/1503/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94296429>
168. Постанова Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 816/3984/15. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/92601955> ; https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KAS_20202.pdf
169. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за 2020 рік / упоряд.: управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду; правове управління (І) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. Вип. 1. 77 с. URL : https://www.supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KAS_2020_richn.pdf
170. Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 16 серпня 2019 р. у справі № 400/441/19. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83686220>
171. Постанова Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 816/1310/16 (адміністративне провадження № К/9901/52721/18). URL : <https://taxlink.ua/ua/court/postanova-verhovnogo-sudu-vid-13022019-u-spravi-816131016/>
172. Постанова Верховного Суду від 24 червня 2021 року у справі № 420/6218/20 .

173. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 (справа № 1-6/2015). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15#Text>
174. Право на судовий захист. URL :<http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovuuy-zahyst>
175. Ємельянова І.І. Теоретичні та практичні аспекти апеляційного і касаційного перегляду судових рішень в цивільному судочинстві. URL :https://minjust.gov.ua/m/str_1699
176. Писаренко Г.М. Судові рішення в адміністративних справах: поняття, види, особливості ухвалення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011 .С.43-50. URL : <http://www.apdp.in.ua/v62/07.pdf>
177. Степанова Т.В., Ломакіна О.А. Сутність апеляційного оскарження та право на апеляцію . *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 39-41. URL :<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6239/1/39-41.pdf>
178. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.02.2021 у справі № 925/642/19 (12-52Гс20). URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94666782&red=100003523dcc2e57ed99ab645f3a677ab927fd&d=5>
179. Ухвала КЦС ВС від 20 лютого 2019 року, справа № 761/5038/13-ц провадження № 61-35572св18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80035876>
180. Рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2010. у справі «Жук проти України» (*Case of Zhuk v. Ukraine*), (заява № 45783/05). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_659#Text

181. Кирилюк І. В. Приєднання до апеляційної скарги в адміністративному судочинстві. *Право і безпека*. 2015. № 4 (59) С.36-41. URL : <http://oaji.net/articles/2016/2258-1454750928.pdf>
182. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо врегулювання порядку внесення змін і доповнень до апеляційної чи касаційної скарги та їх відкликання : Закон України від 08.09. 2011 № 3719-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3719-17#Text>
183. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України/за заг. ред. І.Х. Темкіжева (кер. авт.кол.). 2-ге вид. перероб. і допов.К.: Юрінком Інтер, 2012. 720 с.
184. Луспеник Д. Касаційні фільтри у цивільних справах: проблемні питання судового правотлумачення та правозастосування. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/171319-kasatsiyne-filtri-u-tsivilnikh-spravakh-problemni-pitannya-sudovogo-pravotlumachennya-ta-pravozastosuvannya>
185. Іліопол І. М. Реформування цивільного процесуального законодавства та його вплив на розвиток правовідносин в апеляційному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2021. С.42- 45. URL : http://apnl.dnu.in.ua/1_2021/11.pdf
186. Кучерук Н. Треті особи в адмінпроцесі: окремі проблеми. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/treti-osobi-v-adminprocesi-okremi-problemi.html>
187. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 29 березня 2018 року у справі №823/1915/17 <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/73137878/>
188. Адміністративне судочинство : навч. посіб./ І.М.Балакарева, І. В. Бойко, Я.С.Зелінська та ін.; за заг.ред. Н.Б.Писаренко. Х. : Право. 2016. 312 с.
189. Щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя : Рекомендація R(81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 14 травня 1981 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133#Text

190. Про принципи цивільного судочинства, спрямованих на поліпшення функціонування системи правосуддя: Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 28.02.1984 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text
191. Щодо заходів по запобіганню і скорочення надмірного обсягу роботи в судах : Рекомендація № R (86) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 16 . 09. 1986 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU86323.html
192. Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення : Рекомендація R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 8 січня 1993 р. URL : http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_4.pdf
193. Щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних та торгівельних справах : Рекомендація R(95) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 7 лютого 1995р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153#Text
194. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.12.2010 р. у справі « Шульга проти України» (*Case of Shulga v. Ukraine*), (заява № 16652/04). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_625#Text
195. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf
196. Головні зміни оновленої редакції КАС України – 2020. URL: <http://tuipravo.info/publikatsii/novyny/item/2626-holovni-zminy-onovlenoi-redaktsii-kas-ukrainy-2020.html>
197. Загальний класифікатор спеціалізацій суддів та категорій справ : Додаток № 1 до наказу ДСА України № 622 від 21.12.2018 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними наказами ДСА України № 984 від 10.10.2019, № 209 від 30.04.2020 р. URL: https://court.gov.ua/inshe/zag_klasifikator

198. Про Класифікатор категорій адміністративних справ : Рішення Ради суддів адміністративних судів України від 31.10.2013 № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114413-13#Text>
199. Методичні роз'яснення щодо застосування Класифікатора категорій адміністративних справ : Рішення Ради суддів адміністративних судів України від 31.10.2013 № 114 (із змінами, внесеними рішенням Ради суддів адміністративних судів України від 18.07.2014 № 36). URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/RSAS/2014/RSAS_Metrecommendations.pdf
200. Степанова Т.В., Ломакіна О.А. Сутність апеляційного оскарження та право на апеляцію. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 39-41. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6239/1/39-41.pdf>
201. Постанова Верховного Суду від 14 січня 2021 року у справі № 820/6564/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94129844>.
202. Кібенко Олена. Як працює Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/501560/>
203. Касаційний адміністративний суд у 2019 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/Zvit_KAS_2019_web.pdf
204. Борисова Е.А. Апелляция в гражданском и арбитражном процессе. *Горсударство и право*.1998. №3. С.176-180.
205. Методичні рекомендації на тему: «Перегляд судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України. Одеса, 2017. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/admin.pdf>
206. Гімон М. Особливості вияву права на справедливий судовий розгляд адміністративної справи та його складників в апеляційному провадженні *Підприємництва, господарство і право*, №12, 2017 р. С.155-159. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/12/34.pdf>
207. Коваль В. Ініціювання апеляційного провадження. *Вісник прокуратури*.2003.№12.С.97-101.

208. Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні: становлення та розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 19 с.
209. Рішення Європейського суду з прав людини від 3 квітня 2008 р. у справі «Пономарьов проти України» (*Case of Ponomaryov v. Ukraine*), (заява № 3236/03). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text
210. Адміністративний позов : що, як, навіщо. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1068057/>
211. Роженко Д. Порядок апеляційного розгляду адміністративної справи в письмовому провадженні. *Публічне право*. 2013. № 4. С.260–266. URL : <http://oaji.net/articles/2016/2258-1454750928.pdf>
212. Рішення Європейського суду з прав людини від 02 травня 2013 у справі «Савенкова проти України» (*Case of Savenkova v. Ukraine*), (заява № 4469/07). URL : <https://zib.com.ua/ua/print/33931-rishennya-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravi-savenkov.html>
213. Рішення Європейського суду з прав людини від 15 березня 2012 року у справі «Папазова та інші проти України» (*Case of Papazova and others v. Ukraine*), (заяви №№ 32849/05, 20796/06, 14347/07 and 40760/07). URL : https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_6/PAPAZOVA%20AND%20OTHERS.pdf
214. Ухвала Верховного Суду від 06 грудня 2018 у справі № 5011-46/18261-2012. URL : https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_6/PAPAZOVA%20AND%20OTHERS.pdf
215. Смокович М. Адмінсудочинство: проблеми і пріоритети Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду підбив підсумки роботи в 2020 році. URL : <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/adminsudochynstvo-problemy-i-priorytety-kasatsijnyj-administratyvnyj-sud-u-skladi-verhovnogo-sudu-pidbyv-pidsumky-roboty-v-2020-rotsi/>
216. Бойчук Д.С., Панаїд Я.І. Ефективність засобів правового захисту права на судовий розгляд у розумний строк у контексті практики ЄСПЛ: досвід

- Польщі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 588-593.
http://lsej.org.ua/4_2021/147.pdf
217. Пропозиції до Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні. Міністерство юстиції України. URL: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>
218. Звіт про здійснення правосуддя Великою Палатою Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2020_zag
219. 6. Загоруй Л., Загоруй І. Механізм забезпечення принципу «розумність строків розгляду справи судом». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 4(92). С. 258–272. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/download/1199/1088/>
220. Суддя Віталій Уркевич висвітлив висновки ВП ВС у господарських спорах та розповів про електронний документообіг суду <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/730121/>
221. Звіт апеляційних адміністративних судів про розгляд судових справ у 2020 році. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_20
222. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020
223. Аналізу судової статистики про тривалість провадження в цивільних, господарських та адміністративних справах <https://rm.coe.int/court-statistics-report-by-r-kuybida-ukr-2020/1680a0ba0a>
224. Джерело: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
225. Джерело: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika.
226. Дані аналітичних таблиць ДСАУ, що знаходяться за посиланням: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka
227. Смокович М. Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду прозвітував про діяльність за 2019 рік

https://court.gov.ua/press/news/889969/?fbclid=IwAR3dG8eO3f5TGuOMbgC2XiiuLFCQ8pYi420sTihZXJdOnd43pyR1TwPc_E

228. Звіт про здійснення правосуддя касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду за перше півріччя 2021 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/3_Zvit_KAS_VS_pivr_2021_1.pdf

229. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К.: «Дрім Арт», 2013. 224 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/e/106527.pdf>

230. Постанова Верховного Суду від 14січня 2021року у справі No820/6564/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94129844>.

231. Жук А. Уніфікація процесуальних документів: рішення - ухвала-постанова. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/105470-unifikatsiya-protseualnikh-dokumentiv-rishennya-ukhvala-postanova>

232. Матяшовська Р.Ю. Піввідношення глобального та національного правового регулювання *Юридичний науковий електронний журна.* № 4/2021. С.55-57. http://lsej.org.ua/4_2021/13.pdf

233. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів <http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf>

234. Веселова Л.Ю. Кібернетична безпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020, 488с.

235. Туль С. Сучасні методики інтегральної оцінки діджиталізації світової економіки та ринку праці. *Причорноморські економічні студії* : науковий журнал. 2019. Вип. 42. С. 12. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/42_2019.pdf.

236. Данилишин Б. Про драйвери зростання. Які головні тактичні завдання економічного розвитку України? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/pro-drayvery-zrostannya>.

237. В Украине запустили мобильное приложение «Дія» («Государство в смартфоне»). URL: <https://pravo.ua/v-ukraine-zapustili-gosudarstvo-v-smartfone-dija/>

238. Кобенко О. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku>.
239. Кравченко К.В. До питання діджиталізації інституту апеляційного провадження. *Науково-практичний фаховий збірник наукових праць «Прикарпатський юридичний вісник»* №4. 2019.С.112-115.
240. Клауке М. Електронне судочинство – основа відсутності корупції в судовій системі. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/elektronne-sudochinstvo-osnova-vidsutnosti-korupcii-v-sudoviy-sistemi-martin-klauke-50058505.html>.
241. Про повернення на доопрацювання проєкту Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему : рішення Вищої ради правосуддя від 28 лютого 2019 р. № 624/0/15–19. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS31575.html
242. Муха Д. Електронний суд: в чому проблема? URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronniy-sud-v-chomu>.
243. Мищенко И. Качественных решений и единства практики можно достичь только диджитализировав суды. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/191352_kachestvennykh-resheniy-i-edinstva-praktiki-mozhno-dostichtolko-didzhitalizirovav-sudy---sudya-kkhs-vs-ivan-mishchenko
244. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814 (зі змінами). URL: <https://court.gov.ua/instructions/>
245. Венгрияк Х. Все, що потрібно знати про елек-тронний суд. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vse-shcho-potribno-znati-pro-elektronniy-sud.html>.
246. Діджиталізація правосуддя в Україні: підсумки обговорення URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/didzhitalizaciya-pravosuddya-v-ukrayini-pidsumki-obgovorennya.html>

247. Арсірій Р. Діджиталізація не може починатись там, де закінчуються марки. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/189553-didzhitalizatsiya-ne-mozhe-pochinatis-tam-de-zakinchuyutsya-marki>
248. Відкритий перелік реєстрів та баз даних в Україні. URL: <https://investment.zoda.gov.ua/uk/perelik-vidkritih-restriv-ta-baz-danih-ukraini>
249. Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні. URL: <https://pravo.org.ua/img/books/files/1569851616instruments%20for%20strengthenin>
250. Vectors of Digital Transformation. OECD Digital Economy Papers. № 273. *OECD Publishing*. Paris, 2019. URL: <https://doi.org/10.1787/5ade2bba-en>.
251. Податкові спори з погляду польського законодавства. URL: <https://uba.ua/ukr/news/6618/>
252. Мороз В. Електронний суд: міф чи реальність? URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronniy-sud-mif-chi-realnist>
253. Заплотинський Б.А. Електронне судочинство : конспект лекцій. Кафедра менеджменту та інформаційних технологій КІІВтаП НУ «ОЮА», 2018. 84 с.
254. Code de procédure civile, dernière mise à jour des données de ce code : 01 Janvier 2021. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/.
255. Public Access to Court Electronic Records (PACER). URL: <https://www.pacer.gov/>
256. Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>.
257. Степанова Т.В. Принцип апеляційного та касаційного оскарження рішень господарських судів України // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління: Наук. зб. праць екон.-прав. ф-ту ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2007. Том 9 (випуск 10). Одеса: АО "БАХВА", 2007. С. 178-181. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5125/1/178-181.pdf>

258. Степанова Т.В., Ломакіна О.А. Сутність апеляційного оскарження та право на апеляцію. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 39-41. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6239/1/39-41.pdf>
259. Public Access to Court Electronic Records (PACER). URL: <https://www.pacer.gov/>
260. Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>.
261. Делькур против Бельгии (Delcourt v. Belgium): Постановление Европейского Суда по правам человека от 17 января 1970 года (жалоба № 2689/65). URL: <https://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/delkur-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>
262. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за перше півріччя за 2021 рік. С.60 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KAS_za_pershe_pivrichchya_2021.pdf
263. Кодекс адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <https://urist-ua.net/кодекси/касу/>
264. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р>.
265. Про доступ до судових рішень : Закони України: від 22.12.2005 р. № 3262-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.
266. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80/94-вр>
267. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. . 2003. .№ 36.. Ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-1>

268. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
269. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
270. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
271. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
272. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Наказ Голови Державної судової адміністрації України від 13 квітня 2018 року №168. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/esits/oiuty>
273. В Украине запустили мобильное приложение «Дія» («Государство в смартфоне»). URL: <https://pravo.ua/v-ukraine-zapustili-gosudarstvo-v-smartfone-dija>
274. Шамрай В. Методологічні засади впливу сучасних процесів глобалізації на розвиток конституційного права. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/5/35.pdf>
275. Кравченко К.В. Основні напрямки модернізації інституту апеляційного провадження в адміністративному судочинстві. *Visegrad journal on human rights*.2020. №1(volume 2).127-132.
276. Берназюк О. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система: поняття та структура. *Судоустрій*. 2019. №6. С.326-330. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/6/62.pdf>
277. Миколенко О.І., Добровольська Н.В. Перегляд судових рішень як гарантія захисту права особи на доступ до публічної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8 С. 568-571. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=130>

278. Миколенко О.І. Процесуальна форма в адміністративному судочинстві та проблеми законотворчості в Україні. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 50-57.
279. Shcherbanyuk O., Inshyshyn N., Stepanova T., Posashkov A. International and Foreign Experience of Control over the Activity of Courts (Judges). *DIXI*. 2020. Vol. 22 Núm. 2. № 26. С. 104-112. URL: <https://revistas.ucc.edu.co/index.php/di/article/view/3878/3112>
280. Кармазіна К.Ю., Храпицька М.О. До питання про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі. *Правова держава*. 2021. Вип.41. С.83-95.(фахове видання)
281. Кармазіна К., Мельник Я., Пархоменко П. Захист жертв збройного конфлікту та забезпечення їм доступу до правосуддя і відшкодування шкоди: цивілістичний аспект права на безпеку // Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія / за заг.ред. А.П. Бущенко, М. М.Гнатівського. – К.: “РУМЕС”, 2017. – С. 372-384.
282. Perezhniak B., Karmazina S., Dudnyk R., Solyannik K., Severinova O. Electronic technologies during local elections: new challenges. *Cuestiones Politicas*. 2020. Vol. 38(67). P. 287-301. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.382e.22> URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/34700>
283. Shcherbanyuk O., Inshyshyn N., Stepanova T., Posashkov A. International and Foreign Experience of Control over the Activity of Courts (Judges). *DIXI*. 2020. Vol. 22 Núm. 2. № 26. С. 104-112. URL: <https://revistas.ucc.edu.co/index.php/di/article/view/3878/3112>
284. Степанова Т.В. Право на інформацію – багатоеlementний складник судового процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. Зб.наук.праць. 2018. Випуск 36. Том 2. С. 24-27. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/24562>

285. Гуржій Т.О. Теорія та практика здійснення адміністративного судочинства в Україні / [Гуржій А.В. Гончарук С.Т., Гуржій .О., МосьондзС.О.та ін.]. Тернопіль : Вектор, 2017. 352 с.
286. Gurzhii, T. Establishment of the institute of administrative responsibility in the legal system of Ukraine / T Gurzhii, S goncharuk, O Kuzmenko, A Berlach, K Yarmaki. *Journal of Law and Political Sciences*. 2021. № 26 (1). P.261-284
URL:https://drive.google.com/file/d/1c19lON-_lXgfO8oDbIuLMx1wT6yS0bQH/view
287. Gurzhii Taras. Development of National Law in the Context of Integration into the European Legal Space: Monography / [O. Bakalinska, A.Gurzhii, T.Gurzhii, L. Deshko, O. Stukalenko and others]. Warsaw :BMTEridia Sp. z o.o. WydawnictwoErida, 2018. 244 p.
288. Gurzhii, T.O., Karmaza, O.O., Sarana, S.V., Fedorenko, T.V., Nefedova, A.V.The protection of civil rights and interests in the court. *Public Policy and Administration*. 2019. №18 (2). P. 281-298 URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4115>
289. Zaiets O.M., IsmailovK.Yu., Digitalization of public administration and harmonization of digital markets of Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 3. P. 102-109 URL :http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/European-Reforms-Bulletin_3_2020.pdf
290. Yanchuk A.O., Kryvda R.H., Katerynychuk I.P., Kuznichenko S.O, Zaiets O.M. (2019) Innovative approaches to detecting and removing traces of biological origin on proprietary evidence. *Journal of World of medicine and biology*. 2019. № 3(69) p. 173-180. DOI 10.26.724 / 2079-8334-2019-2-68-154-158 . URL : <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://womab.com.ua/upload/15.3/SMB-2019-03-173.pdf&embedded=true>
291. Igor Gorbanov, Karen Ismailov, Alexander Zaiets. Socio-legal aspect of the strategic development of inclusive higher education and social entrepreneurship // *Social and legal aspects of the development of civil society institutions : collective*

monograph. Part II. Warsaw: BMT EridaSp.zo.o., 2019. 228 p. P. 126–140. URL:
https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/63265/ssoar-2019-bublyk_et_al-Socio-legal_aspect_of_the_strategic.pdf

292. Kaliuzhniy R., Lykhova S., Zaiets O. Legal protection of human life in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2018. № 1. P. 61-63. URL :
<http://aord.com.ua/%d0%b0%d1%80%d1%85%d1%96%d0%b2>

293. 15 % населення світу – це люди з інвалідністю! URL
:<http://westsportcenter.com.ua/15-naselennya-svitu-tse-lyudy-z-invalidnistyu/>

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Кравченко К.В. Актуальні питання адаптації інституту апеляційного провадження в межах адміністративного судового процесу до вимог сьогодення. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. Правознавство. 2019. Вип.1(34).Т. 24. С.137-145.
2. Кравченко К.В. До питання діджиталізації інституту апеляційного провадження. *Науково-практичний фаховий збірник наукових праць «Прикарпатський юридичний вісник»*. 2019. № 4/2. С.112-115.
3. Кравченко К.В. До питання розмежування деяких понять крізь призму інституту апеляційного провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С.246-249.
4. Кравченко К.В. Сучасний погляд на правову природу апеляційного провадження по адміністративним справам. *Правова держава*. 2020. №37. С.65-70.

Статті, опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Kravchenko K. Separate questions of transformation of institute of appeal in administrative rule-making. *Leges si viata*. 2017. №8/2. С.77-88.
6. Kravchenko K. To the question of the legal status of courts of appeal instance in the administrative legal procedure of Ukraine. *European Reforms Bulletin scientific*. 2019. No.2 .17-21.
7. Kravchenko K. Main directions of modernization of the institute of appeal proceedings in administrative proceedings. *Visegrad journal on human rights*. 2020. No1.Vol. 2. P.127-132.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Кравченко К.В. Нотатки щодо принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи в адміністративному судочинстві. *Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 15 – 16 листопада 2018 р.). С.204-206.
9. Kravchenko K. Нотатки щодо видів податкових спорів. Notes on the types of tax disputes. European Integration Of Economics, Education And Law: Proceedings of the International Scientific Conference, March 22-23, 2018. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o. Wydawnictwo Erida, 2018, 335-339.
10. Кравченко К.В. Меседж щодо новел інституту апеляційного провадження в межах адміністративного судового процесу. *Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів* : матеріали VI Всеукраїнської міжвузівської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 травня 2019 р.). ОТЕІ КНТЕУ, 2019. С.148-152.
11. Кравченко К.В. Щодо принципу правової визначеності у площині апеляційного провадження через призму рішень ЄСПЛ. Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами VI міжнародної науково-практичної конференції : *Актуальні проблеми розвитку світової науки*, м. Київ: зб. статей (рівень стандарту, академічний рівень). Київ : Центр наукових публікацій, 2020. (м.Київ, 29 лютого 2020 р.). С. 117-123.
12. Кравченко К.В. Окремі проблеми правового регулювання апеляційного провадження у площині адміністративного судочинства. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: матеріали міжнародної наук.- практ. конф. (м. Харків, 6–7 березня 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С.61-63.
13. Кравченко К.В. До питання міжнародного досвіду діджиталізації інституту апеляції. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 21)* : матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. /Збірник тез доповідей: Випуск 21 (Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С.18-20.

14. Кравченко К.В. Дайджест окремих проблем апеляційного провадження в адміністративному судочинстві. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 76-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (Одеса, 22-24 квітня 2020 р.) / ред.кол.; відп. ред. А. В. Смітюх. Одеса : Фенікс, 2020. С.8-10.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник апарату
П'ятого апеляційного
адміністративного суду
Плотницька С.Б.

" 08 " 2021 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кравченко Костянтина Володимировича за темою:
«Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному
судочинстві»
у діяльність П'ятого апеляційного адміністративного суду**

Комісія у складі: Керівника апарату П'ятого апеляційного адміністративного суду Плотницької С.Б., заступника керівника апарату П'ятого апеляційного адміністративного суду Усенко О.М., начальника управління забезпечення судового процесу П'ятого апеляційного адміністративного суду Белькової Л.В. склала цей Акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Кравченко Костянтина Володимировича «Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

За результатами проведеної роботи, комісія вважає, що висновки та пропозиції К.В. Кравченко мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, а також високу практичну значимість.

Результати наукового дослідження К.В. Кравченко «Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві» впроваджено у практичну діяльність П'ятого апеляційного адміністративного суду та використовується під час розгляду адміністративних справ в порядку апеляційного провадження.

Результати дисертаційного дослідження К.В. Кравченко є актуальними та можуть бути також використані суддями, працівниками суду та учасниками судового процесу.

Керівник апарату П'ятого апеляційного
адміністративного суду

С.Б. Плотницька

Заступник керівника апарату П'ятого
апеляційного адміністративного суду

О.М. Усенко

Начальник управління забезпечення
судового процесу П'ятого апеляційного
адміністративного суду

Л.В. Белькова

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

професор Труба В.

« 31 »

АКТ

про впровадження у науково-дослідну діяльність та навчальний процес на економіко-правовому факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова результатів дисертаційного дослідження Кравченка Костянтина Володимировича на тему «Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

« 31 » « 08 » 2021 року

м. Одеса

Комісія у складі: Токарчук Л.М. – декана ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова, професора кафедри цивільно-правових дисциплін – голова комісії; Білика П. П. – к.ю.н., доцента, доцента кафедри адміністративного та господарського права – член комісії; Баламуш М.А. – к.ю.н., доцента кафедри адміністративного та господарського права – член комісії, склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Кравченка Костянтина Володимировича на тему «Процесуальний порядок апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві» впроваджені у науково-дослідну діяльність та навчальний процес на економіко-правовому факультеті ОНУ імені І.І. Мечникова.

Додаток В (продовження)

Результати наукового дослідження автора, висновки, окремі теоретико-прикладні пропозиції запропоновано для використання під час навчального процесу при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Загальні основи процесуального права», «Адміністративне судочинство», «Актуальні проблеми сучасного адміністративного процесу», при написанні курсових, дипломних робіт, при підготовці методичних рекомендацій з відповідних дисциплін, при написанні навчальних посібників та підручників, при проведенні наукових досліджень у рамках спеціальної науково-дослідної теми «Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві» (номер державної реєстрації 0118U001224).

Голова комісії:

Декан економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
к.ю.н., професор, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

Токарчук Л.М.

Члени комісії:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та
господарського права

П.П. Білик

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та
господарського права

М.А.Баламуш

СИСТЕМА АПЕЛЯЦІЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ В АПЕЛЯЦІЙНИХ ОКРУГАХ

№	Назва ААС	Дата та підстави утворення	Колишній суд апеляційної інстанції, який здійснював розгляд апеляційних скарг	Юрисдикція поширюється на:	Місце розташування суду	Кількість судів
1	Перший апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>20.06.2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12.2017 р.	<u>Донецький апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10.2018 року. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.09.2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Донецьку</u>, • <u>Луганську</u> області. 	розміщений у м. <u>Краматорську</u> . Місцезнаходженням суду згідно з Указом Президента є <u>Донецьк</u> та <u>Краматорськ</u> .	21
2	Другий апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>21.06.2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12.2017 р. № 455/2017	<u>Харківський апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 28.12.2018 р. Рішення <u>ВРП</u> про переведення суддів до нового суду прийняті 26.12.2018 та 12.02.2019 р.	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Полтавську</u>, • <u>Сумську</u>, • <u>Харківську</u> області. 	Розміщений у місті <u>Харкові</u>	36
3	Третій апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>27.06.2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12.2017 р. № 455/2017	<u>Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10.2018 р. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.12.2018р.	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Дніпропетровську</u> область, • <u>Запорізьку</u> область, • <u>Кіровоградську</u> область. 	розміщений у м. <u>Дніпрі</u> .	33
4	Четвертий апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>25.06.2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних	До початку роботи цього суду <u>Київським апеляційним адміністративним судом</u> забезпечується розгляд адміністративних судових справ, підсудних <u>Севастопольському апеляційному</u>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Автономну Республіку Крим</u>, • місто <u>Севастополь</u>. 	розміщений у м. <u>Херсоні</u> . Місцезнаходженням суду згідно з Указом Президента є м. <u>Севастополь</u> .	-

		судів в апеляційних округах» від 29.12. 2017 р.№ 455/2017р.	<i>адміністративному суду, що існував до анексії Криму Росією</i>			
5	П'ятий апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>23.06. 2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12. 2017 р.№ 455/2017	<u>Одеський апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10. 2018 р.. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.09. 2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> · <u>Миколаївську область,</u> · <u>Одеську область,</u> · <u>Херсонську область.</u> 	у м. <u>Одесі</u>	37
6	Шостий апеляційний адміністративний суд	Суд творений <u>18.06. 2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12. 2017 р.№ 455/2017 р.	<u>Київський апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10. 2018 року. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.09. 2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> · <u>Чернігівську область,</u> · <u>Черкаську область,</u> · <u>Київську область,</u> · місто <u>Київ.</u> 	розміщений у м. <u>Києві</u>	51
7	Сьомий апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>21.06. 2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12. 2017 р.№ 455/2017	<u>Вінницький апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10. 2018р. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.09. 2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> · <u>Вінницьку область,</u> · <u>Житомирську область,</u> · <u>Хмельницьку область,</u> · <u>Чернівецьку область.</u> 	у м. <u>Вінниці</u>	28
8	Восьмий апеляційний адміністративний суд	Суд утворений <u>27.06. 2018</u> р. на виконання Указу Президента «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12. 2017 р.№ 455/2017	<u>Львівський апеляційний адміністративний суд</u> здійснював правосуддя до початку роботи нового суду, що відбулося 03.10. 2018 р. Указ Президента про переведення суддів до нового суду прийнятий 28.09. 2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> · <u>Волинську,</u> · <u>Закарпатську,</u> · <u>Івано-Франківську,</u> · <u>Львівську,</u> · <u>Рівненську</u> · <u>Тернопільську області.</u> 	у м. <u>Львові.</u>	51
	Усього					257

**СЕРЕДНЬОМІСЯЧНЕ НАДХОДЖЕННЯ НА ОДНОГО СУДДЮ
АПЕЛЯЦІЙНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ**

№	Суди	Кількість судді в відно до наказ у ДСА України	Надходження справ і матеріалів	Середньо місячне надходження справ і матеріалів в на одного суддю	Кількість судді в відно до наказ у ДСА України	Надходження справ і матеріалів	Середньо місячне надходження справ і матеріалів в на одного суддю	Кількість судді в відно до наказ у ДСА України	Надходження справ і матеріалів	Середньо місячне надходження справ і матеріалів в на одного суддю
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Перший (м. Донецьк)	21	9031	39.0	21	14580	63.12	21	9915	42.92
2	Другий (м. Харків)	36	11751	29.67	36	15561	39.18	36	16151	40.79
3	Третій (м. Дніпро)	33	12574	34.64	33	14833	40.86	33	15500	42.70
4	П'ятий (м. Одеса)	37	9103	22.37	37	9532	23.40	37	11834	29.08
5	Шостий (м. Київ)	51	21023	37.47	51	23808	42.44	51	26882	47.92
6	Сьомий (м. Вінниця)	28	7381	23.96	28	8514	27.64	28	8946	31.47
7	Восьмий (м. Львів)	51	10837	19.32	51	14308	25.5	51	16242	28.96
8	Житомирський *	21	4338	22.95	-	-	-	-	-	-
	Усього	278	86036	28.14	257	101082	35.76	257	106374	37.63

*Суд здійснював правосуддя до жовтня 2018 р.

За матеріалами сайтів:

- https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_2018
- https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020
- https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020

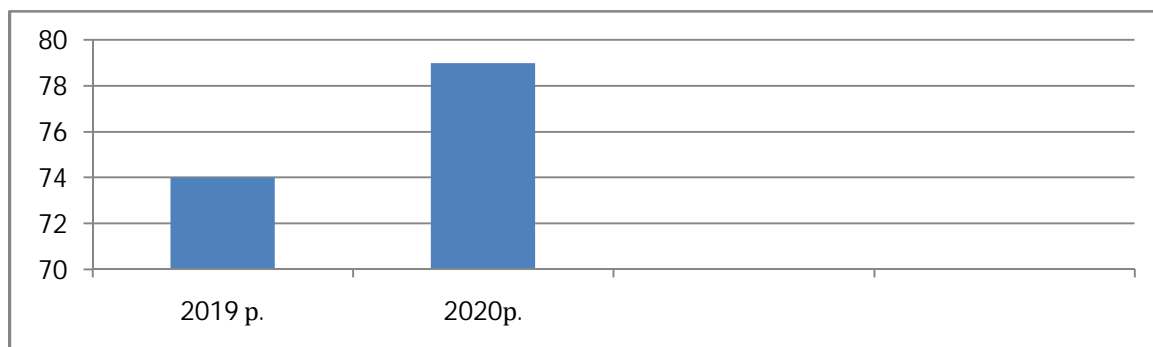
**УХВАЛИ, НА ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ПОДАНІ АПЕЛЯЦІЙНІ СКАРГИ
ОКРЕМО ВІД РІШЕННЯ СУДУ**

*Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку
ухвали суду першої інстанції щодо:*

- 1 забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів;
- 2 забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, скасування забезпечення позову, відмови у забезпеченні позову, відмови у заміні заходу забезпечення позову або скасуванні забезпечення позову;
- 3 повернення заяви позивачеві (заявникові);
- 4 відмови у відкритті провадження у справі;
- 5 передачі справи на розгляд іншого суду;
- 6 відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- 7 затвердження умов примирення сторін;
- 8 призначення експертизи;
- 9 визначення розміру судових витрат;
- 10 зупинення провадження у справі;
- 11 залишення позову (заяви) без розгляду
- 12 закриття провадження у справі;
- 13 внесення або відмови у внесенні виправлень у рішення;
- 14 відмови ухвалити додаткове рішення;
- 15 роз'яснення або відмови у роз'ясненні судового рішення;
- 16 відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
- 17 відмови у поновленні пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- 18 відстрочення і розстрочення, зміни або встановлення способу і порядку виконання судового рішення;
- 19 заміни сторони у справі або сторони виконавчого провадження;
- 20 повороту виконання рішення суду або відмови у повороті виконання рішення;
- 21 внесення чи відмови у внесенні виправлень до виконавчого документа, визнання чи відмови у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
- 22 окрема ухвала;
- 23 стягнення штрафу в порядку процесуального примусу;
- 24 накладення штрафу та інших питань судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, постановлених судом відповідно до статті 382 КАСУ;
- 25 відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження;
- 26 відновлення або відмови у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження.

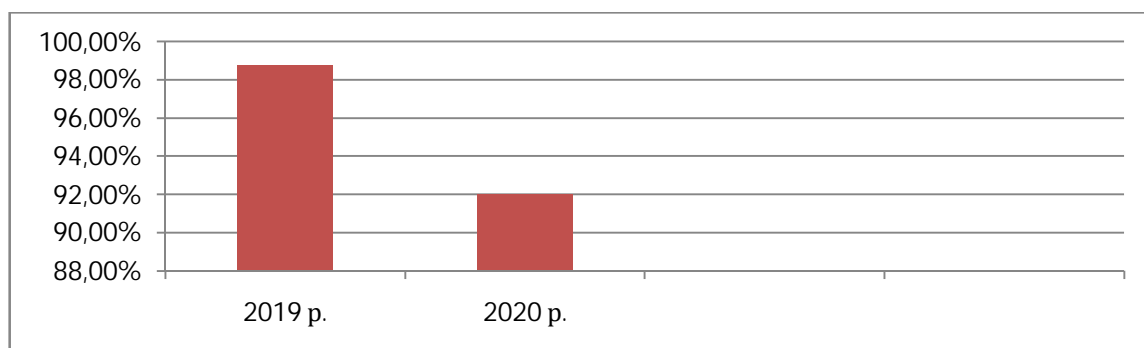
ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА АПЕЛЯЦІЙНИМИ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ

1. Строки провадження* (дні)

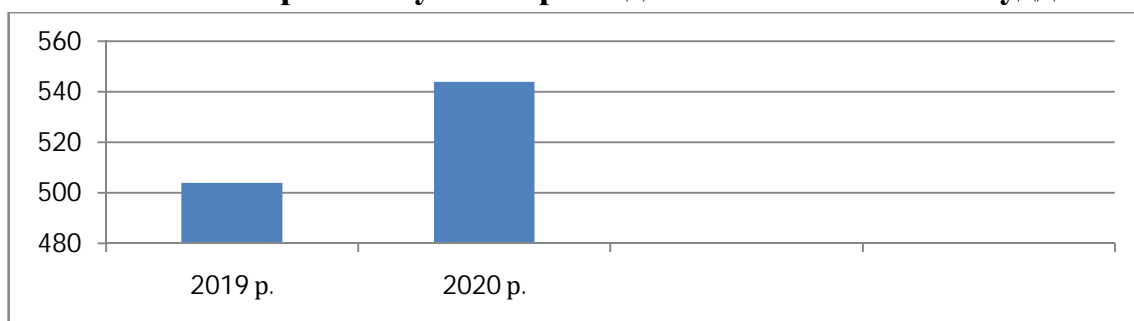
* співвідношення показує наскільки часто за звітний період система (суд) розглядають визначений обсяг справ чи скільки часу необхідно в певній категорії справ для завершення цього обсягу.

2. Темпи впровадження*, %

* співвідношення показує наскільки часто за звітний період система (суд) розглядають визначений обсяг справ чи скільки часу необхідно в певній категорії справ для завершення цього обсягу.

3. Кількість розглянутих справ одним повноваженим суддею*

* інформація щодо питомої ваги розглянутих справ від справ, що надійшли у звітному періоді.

** Дані додатку є частиною низки показників, які за рекомендаціями експертів комісії з ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕЈ), необхідно визначати як параметри продуктивності роботи суду.

За матеріалами сайту : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2020.pdf

Структура категорій справ, які були розглянуті Великою Палатою Верховного Суду, як судом апеляційної інстанції (2020 р.).

- спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень зі спеціальним статусом – 84,7%;
- зразкові справи – 14,8%

- 11,9 % - спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України;
- 21,9 % - спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Президента України;
- 34,3% - спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя;
- 24,3% - спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – 100;
- 7,5% - спори щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів – 31.

